

— ◆ —
บวธรรมบพิตร
ประมวพระรูป

สมเด็จพระญาณสังวร
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้ทรงปฏิบัติพระศาสนกิจอำนวยการประโยชน์เกื้อกูลแก่ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และประชาชน ตลอดถึงชาวโลก มาเป็นอเนกประการ พระจริยวัตร และพระศาสนกิจที่ทรงปฏิบัติล้วนสะท้อนพระปฏิปทา และพระคุณธรรมอันจะพึงน้อมนำมาเป็นเนติแบบอย่าง ทั้งในทางความคิดและการกระทำของคนทั้งหลายได้เป็นอย่างดี

เพื่อประกาศพระเกียรติคุณให้เป็นที่ปรากฏแพร่หลาย เทิดทูนพระเมตตาธรรม ให้ประทับไว้ในจิตใจของปวงชน แสดงพระปฏิปทาและพระจริยวัตรอันงดงามให้เป็นแบบอย่างอันดีแก่อนุชนผู้มาภายหลัง และเพื่อเป็นเครื่องบำรุงศรัทธาและเสริมสร้างปสาทะในบวรพุทธศาสนาของสาธุชนทั่วไป วัดบวรนิเวศวิหารจึงได้ดำเนินการให้รวบรวมเรียบเรียงพระประวัติเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ฉบับนี้ขึ้นในวาระสำคัญ คือ พระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกพระองค์นั้น

ขอให้หนังสือ บวรธรรมบพิตร ประมวลพระรูป เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ฉบับนี้ จงเป็นเสมือนพระอนุสรณียวัตถุในเจ้าพระคุณสมเด็จพระองค์นั้นตลอดไป

สมเด็จพระวันรัต

(สมเด็จพระวันรัต)

ผู้รักษาการเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร

ผู้รักษาการเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต

กรมการมหาเถรสมาคม

บวรธรรมบพิตร
ประมวลพระรูป

สมเด็จพระญาณสังวร
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

UOSSSSUUPIIT

พระบรมวงศานุรูป สมเด็จพระญาณสังวร
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในพระราชพิธี
พระราชทานเพลิงพระศพ
สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช
สกลมหาสังฆปริณายก
ณ พระเมรุวัดเทพศิรินทราวาส
๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๘

จำนวนการพิมพ์ ๑๐๐,๐๐๐ เล่ม

ISBN : 978-616-406-199-6

ข้อมูลบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

พระศากยวงศ์วิสุทธิ์.

บวรธรรมบพิตร ประมวลพระรูป

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช

สกลมหาสังฆปริณายก

-- กรุงเทพฯ : วัดบวรนิเวศวิหาร, ๒๕๕๘.

๔๓๒. หน้า

๑. พระศรีธัญย์ ญาณูปมา

๒. รองศาสตราจารย์สุเชาวน์ พลอยขุม

๓. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกศินี ประทุมสุวรรณ

ผู้จัดพิมพ์

วัดบวรนิเวศวิหาร

คณะที่ปรึกษา

สมเด็จพระวันรัต (จุนท์ พรหมคุตโต)

พระเทพปริยัติวิมล (แสวง ธมฺเมสโก)

คณะบรรณาธิการ

พระศากยวงศ์วิสุทธิ์ (อนิลมาน ธมฺมสากิโย)

พระศรีธัญย์ ญาณูปมา

รองศาสตราจารย์สุเชาวน์ พลอยขุม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกศินี ประทุมสุวรรณ

ภาพถ่ายประกอบ

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร

มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

บรรณาธิการภาพถ่าย

กันต์ สุสังกรกาญจน์

ออกแบบรูปเล่ม สติติโอ ไดอะล็อก

ภาพประกอบ พิธีธีรา ผลประพฤติ

พิสุน์อักษร เบลูจวรรณ แก้วสว่าง

อุปถัมภ์การออกแบบ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

ผู้พิมพ์ถวาย

คุณประชุม มาสินนท์

สิทธิวิหาริกในเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช

‘บวรธรรมบพิตร’

สร้อยพระราชทินนามของ เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช

ในพระสุพรรณบัฏ ที่พระราชทานในพระราชพิธี

สถาปนาสมเด็จพระสังฆราช มีความหมายว่า

“ทรงเป็นเจ้าทางพระธรรมอันประเสริฐ”

หนังสือเล่มนี้พิมพ์โดยใช้

กระดาษ: EcoFiber สนับสนุนโดย

รักษ์สิ่งแวดล้อม โดยใช้กระดาษกรีนิชรีรี

ลดการใช้ไม้
6,800 ต้น

ลดปริมาณ CO₂
550 ตัน

ลดการใช้พลังงาน
1,554,240 กิโลวัตต์

ลดการใช้พลังงาน
214 ตัน

ลดการใช้พลังงาน
35,588 คูณ

คำปรารภ

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหา สังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) สิ้นพระชนม์เมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๒๔ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๕๖ เวลา ๑๙ นาฬิกา ๓๐ นาที ณ ตึกกสิกรรม สามีคดีพยาบาล โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย สิริพระชนมายุได้ ๑๐๐ พรรษา ๒๑ วัน

ครั้นวันศุกร์ที่ ๒๕ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๕๖ เวลา ๑๓ นาฬิกา ได้เชิญพระศพมายังพระตำหนักเพ็ชร วัดบวรนิเวศวิหาร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์มาถวายน้ำสรงพระศพ และทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระโกศกุดั่นใหญ่ประดิษฐานพระศพ พระโกศประดิษฐานภายใต้เศวตฉัตร ๓ ชั้น บนพระแท่นแว่นฟ้าปิดทองประดับกระจก แวดล้อมด้วยฉัตรเครื่องสูง ๓ คู่ ประดับพุ่มตาดทอง ดอกไม้แจกัน และเทียนไฟฟ้า รายรอบพระโกศบนพระแท่นแว่นฟ้า ทั้งสองชั้น เบื้องหน้าตั้งพานพระภูษาโยงซึ่งทอดมาจากปากพระโกศ เชื่อมกับด้ายสุก้าอันประชุมที่เบื้องพระเศียรของพระศพ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดให้มีพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมถวายพระศพทั้งกลางวันกลางคืน และมีประโคมย่ำยามเป็นเวลา ๓ วัน ทรงพระกรุณาโปรดบำเพ็ญพระราชกุศลสัตตมวาร ปัญญาสมวาร และสวดมวารถวายพระศพมาโดยลำดับ

นับแต่วันประดิษฐานพระโกศพระศพ ณ พระตำหนักเพ็ชร วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ เป็นต้นมา ผู้นำประเทศ ทูตานุทูต ผู้นำองค์กรศาสนา หน่วยราชการ ผู้นำองค์กรต่าง ๆ คณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชนทั้งภายในประเทศและต่างประเทศได้มาถวายสักการะเคารพพระศพ และเข้าร่วมเป็นเจ้าภาพบำเพ็ญกุศลถวายพระศพอย่างต่อเนื่อง

พระศพเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้ประดิษฐาน ณ พระตำหนักเพ็ชร วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ ถึงวันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๘ เป็นเวลา ๗๘๒ วัน หรือ ๒ ปี กับ ๕๒ วัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้กำหนดการพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพ ณ พระเมรุวัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร ในวันที่ ๑๕-๑๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๘

ใน การ พระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพครั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดให้พิมพ์หนังสือพระราชทานถวายเป็นพระอนุสรณ์ และถวายพระราชกุศลแด่เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก จำนวน ๔ เล่ม คือ

๑. ธรรมบรรยายทางวิทัญญู อ.ส. ระหว่างกาลทรงพระผนวช พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

๒. พระไตรรัตนคุณ : พระธรรมบรรยายแนวฝึกหัดอบรมจิตที่สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงแสดง ณ ตึก สวธรรมนิเวศ วัดบวรนิเวศวิหาร

๓. พระธรรมเทศนาในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลการพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ และการพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพ ณ พระเมรุมาศพระเมรุ ท้องสนามหลวง พุทธศักราช ๒๕๖๓-๒๕๕๕

๔. โคลงสุภาพิตประจำภาพในพระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม (ฉบับถอดความ)

ทรงตั้งพระราชหฤทัยอุทิศพระราชกุศลทั้งปวงอันจะพึงมีแต่วิทายาทานนี้ถวายสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ผู้ทรงเป็นคารวสถานบุชชฌีเยเจติย์แห่งพระองค์ พระบรมวงศานุวงศ์ พุทธบริษัท และอาณาประชาราษฎร์ทั่วไป

เนื่องในการนี้ รัฐบาลได้พิมพ์หนังสือโดยเสด็จพระราชกุศลในพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก จำนวน ๓ เล่ม คือ

๑. คัมภีร์ลลิตวิสตระ พระพุทธประวัติฝ่ายมหายาน ภาษาสันสกฤต
๒. คัมภีร์ลลิตวิสตระ พระพุทธประวัติฝ่ายมหายาน ภาษาไทย
๓. การบริหารทางจิตสำหรับผู้ใหญ่

นอกจากนี้ คณะสงฆ์ องค์การ และบุคคลต่าง ๆ ได้จัดพิมพ์หนังสือโดยเสด็จพระราชกุศลน้อมถวายเป็นพระอนุสรณ์และน้อมถวายพระกุศลอีกจำนวนหนึ่ง

วัดบวรนิเวศวิหารขอพระราชทานถวายพระพรถวายพระราชกุศลแด่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ที่ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระบรมราชานุญาตฯ ในการทั้งปวงอันเนื่องด้วยการพระศพเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก มาโดยตลอดตั้งแต่วันสิ้นพระชนม์จนถึงการพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพเป็นที่สุด

ขออนุโมทนาอำนวยพรรัฐบาล คณะสงฆ์ องค์การ คณะบุคคล และเอกชนทั้งปวง ที่ได้โดยเสด็จพระราชกุศลในการพระศพเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก มาตั้งแต่ต้น จนตลอดการพิมพ์หนังสือโดยเสด็จพระราชกุศลในการพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพ

ขอพระราชกุศลที่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐตั้งพระราชหฤทัย ทรงบำเพ็ญพระราชทานอุทิศถวายในการครั้งนี้ และขอคุณบุญราศีที่รัฐบาล คณะสงฆ์ องค์การ คณะบุคคล และเอกชนทั้งหลายทั้งปวง ได้ตั้งใจกระทำความเพ็ญน้อมอุทิศถวาย จงสัมฤทธิ์เป็นอติเรกปญฺญวิบากแด่เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ตามควรแก่พระคติวิสัยจงทุกประการ เทอญ

วัดบวรนิเวศวิหาร
๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๘

◆
สารบัญ

๑๑๔

เถรธรรม ๑ - รัตติกาล

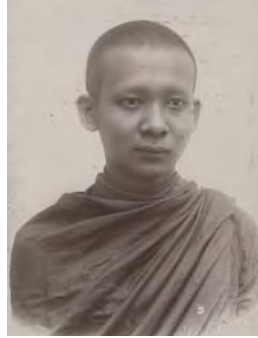
๑๗๔

เถรธรรม ๓ - พุทฺธสุต

๑๔

พระประวัติ

๑๔๐

เถรธรรม ๒ - สีลา

๒๒๐

เถรธรรม ๔ - สวาคตปาฐิโมกโข

๒๓๔

เกรธรรม ๕ -
อธิกรณสมุปปากวูปสมกุสโล

๒๕๖

เกรธรรม ๖ - รัมมกาโม

๓๒๖

เกรธรรม ๗ - สันตุฎฐี

๓๕๒

เกรธรรม ๘ - ปาสาทิก

๓๖๘

เกรธรรม ๙ - ฌานลาภี

๓๙๔

เกรธรรม ๑๐ - วิมุตโต

ด้วยพระจริยวัตรต่างๆ ทำให้เห็นว่า แม้จะทรงเป็น ‘พระ’ แต่ก็สามารถประกอบกิจน้อยใหญ่อันเป็นสาระประโยชน์ เพื่อพระศาสนา ประชาชน และชาติบ้านเมืองเป็นอเนกประการได้อย่างบริบูรณ์บริสุทธิ ทั้งในฐานะของ ‘พระสาวก’ ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และในฐานะ ‘พระสังฆราช’ และ ‘พระสังฆบิดร’ ของปวงพุทธศาสนิกชน

คุณสมบัติของเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช สามารถประมวลลงได้ในพระพุทธรูปที่ปรากฏในไตรปิฎก ความว่า

“ภิกษุผู้เถระประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อมอยู่สำราญในทุกทิศ คือ เป็นรัตตัญญู รู้ราตรีนาน, เป็นผู้มั่งคั่ง, เป็นพหูสูต ศึกษาเล่าเรียนมามาก, จำพระปาติโมกข์ได้คล่อง, ฉลาดในการระงับอธิกรณ์ที่เกิดขึ้น, เป็นผู้ใคร่ในธรรม, สันโดษด้วยปัจจัย ๔ ตามมีตามได้, มีความประพฤติน่าเลื่อมใส, สามารถเข้ามานได้ตามปรารถนา, บรรลุถึงความหลุดพ้นทางใจและทางปัญญา”

โดยนัยแห่งพระพุทธรูปข้างต้นนี้ ล้วนปรากฏเป็นที่ประจักษ์ ทั้งในความทรงจำ ทั้งจากคำบอกเล่า และจากภาพบันทึกพระจริยวัตร และพระกรณียกิจของเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกพระองค์นั้น

‘พระ’ ผู้ทรงเป็น ‘พระ’ มาตลอดพระชนม์ชีพ

‘พระ’ ที่ทุกๆ คนสามารถกราบได้อย่างสนิทใจ

‘พระของประชาชน’

จากปฐมบท
ถึง
มัชฌิมยาม

แรกกำเนิด

บ้านปากแพรก ตำบลปากแพรก อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี ดินแดนที่แม่น้ำน้อย (แควน้อย) และแม่น้ำศรีสวัสดิ์ (แควใหญ่) ไหลมาบรรจบกัน อันเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำแม่กลอง สถานที่สำคัญที่ประวัติศาสตร์ต้องจารึกไว้ว่าเป็นบ้านเกิดแห่ง ‘พระสังฆบิดร’ ของชาวพุทธโลก

คืนวันศุกร์ที่ ๓ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๕๖ ณ บ้านปากแพรก ในเวลาที่ยามสามล่วงผ่านไปเกือบใกล้รุ่งชีวิตน้อยๆ ชีวิตหนึ่งได้ถือกำเนิดขึ้นในครอบครัว ‘คชวัตร’ ด้วยความปีติยินดียิ่งของนายน้อย และนางกิมน้อย (แดงแก้ว) รวมทั้งครอบครัวและญาติมิตร

หากผู้ที่ยินดีเป็นที่สุด เห็นจะได้แก่ นางกิมเฮ้ง พี่สาวแท้ๆ ของนางกิมน้อย เนื่องมาจากข้อตกลงกันว่า หากน้องสาวคลอดบุตรคนแรกเป็นชาย จะต้องยกให้นางได้เลี้ยงดูอุ้มชูเป็นบุตรบุญธรรม

.....

แล้วสิ่งที่ตั้งจิตอธิษฐานไว้ ก็กลายเป็นความจริง
 ฤๅจะเป็นด้วยเด็กน้อยคนนี้เกิดมาเพื่อยังความสุข
 ความเจริญให้แก่พ่อแม่และครอบครัว พลันคิด
 ได้เช่นนั้น นางจึงตั้งชื่อหลานรักว่า ‘เจริญ’

.....

อยู่กับป่า

ในขณะที่ผู้เป็นแม่เฝ้าอุ้มท้อง อดเปรี้ยวอดหวานมานานถึงเก้าเดือน ลูกน้อยยังไม่ทันได้หย่านม ก็จำต้องยกให้พี่สาวตามสัญญา

มิใช่แม่จะไม่รัก หรืออยากจะผลักไสเจ้าไปให้ไกลอก ด้วยสงสารก็แต่ป่าของลูก อยู่เพียงลำพัง ซ้ำตาบอดทั้งสองข้าง ไม่มีใครให้ฝากผีฝากไข้ นานวันไปเผื่อจะได้เจ้าพี่งา

เด็กชายเจริญ จึงได้เข้ามาอยู่ในความอุปการะของ ‘ป่าเฮ้ง’ นับแต่นั้น โดยมีนายชื่อ ‘เสียม’ มาช่วยดูแลอีกแรงหนึ่ง ป่าเฮ้ง แม้จะตาบอด แต่ก็ยังทำงานต่างๆ ด้วยความกระฉับกระเฉง ขึ้นชื่อนักกึ่งในเรื่องการตามใจหลานนี้เอง หลายคนบ่นว่า เกรงจะเสียเด็กเพราะถูกตามใจจนเคยตัว แต่ป่ากลับเถียงคอเป็นเอ็นทุกครั้งไปว่า ‘ไม่มีทาง’

ในวัยเยาว์ หากเป็นเด็กชายทั่วไปคงฝึกฝนความสนุกสนาน ไม่โลดโผนโจนทะยาน แต่เด็กชื่อยาวอย่างหลานป่าเฮ้งกลับมีนิสัยแปลกคน มักเอาผ้าห่มมาทำเป็นจิวร สมมติตนเป็นภิกษุ ทำคัมภีร์เทศน์และตาลปัตรเป็นเครื่องเล่นพร้อมสรรพ บางคราวเก็บก้อนหินมาก่อเรียงกัน แล้วจินตนาการว่าเป็นคือนกเขา เว้นนี้เป็นถ้ำน้อยใหญ่ ส่วนยอดบนสุดนั้น คือเจดีย์ บางครั้งเล่นทอดกฐิน ทอดผ้าป่า บางคราเล่นทิ้งกระจาดตามที่ได้เคยเห็นมาจากวัดถุนกลัดบ้าน

ไม่มี ‘ทางแยก’ มีแต่ ‘ทางตัน’

เมื่ออายุครบขอบเกณฑ์การศึกษา เด็กชายเจริญ คชวัตร ได้เข้าเรียนชั้นประถม ณ โรงเรียนวัดเทวสังฆาราม จนจบชั้นสูงสุดคือ ประถม ๓ เพื่อนรุ่นเดียวกันหลายคนไปเรียนต่อชั้นมัธยมที่โรงเรียนมัธยมวัดชัยชุมพลชนะสงคราม หรือวัดใต้ ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำจังหวัด แต่ถ้าจะเรียนในระดับที่สูงขึ้นไปก็ต้องไปเรียนต่อที่โรงเรียนในกรุงเทพฯ

.....
เส้นทางนี้ ชัดเจน

ว่ามีหนทางให้เดินต่อ...

.....
หากด้วยธรรมชาติที่ค่อนข้างฉลาดกลัวต่อสิ่งแวดล้อมที่ผิดแผกไปจากความคุ้นเคย อีกทั้งยังสูญเสียบิดาที่คอยให้คำชี้แนะ เด็กชายจึงเลือกที่จะเรียนต่อในโรงเรียนเดิม ซึ่งคุณครูได้ให้สัญญาว่าจะเปิดต่อไปในชั้นประถม ๔ และประถม ๕

ในระหว่างที่เป็นนักเรียน แม้ว่าพละนามัยจะไม่ได้แข็งแรงสมบูรณ์เฉกเช่นเด็กทั่วไป แต่เด็กชายก็ตั้งใจ ใฝ่รู้ ทั้งมีจิตอาสา สมัครและเข้าเรียนในวิชาลูกเสือ จนสอบได้เป็น ‘ลูกเสือเอก’ แต่เมื่อเรียนจนจบชั้นประถมสูงสุดของโรงเรียนอีกครั้ง เด็กชายเจริญเริ่มรู้สึกราวกับว่าชีวิตได้ถูกผลักให้มาถึง ‘ทางตัน’ ด้วยไม่มีเส้นทางใดที่จะให้มุ่งไปสู่ความมั่งคั่ง นอกจากการศึกษาที่สูงขึ้นเช่นนั้นหรือ

บวชแก้บน

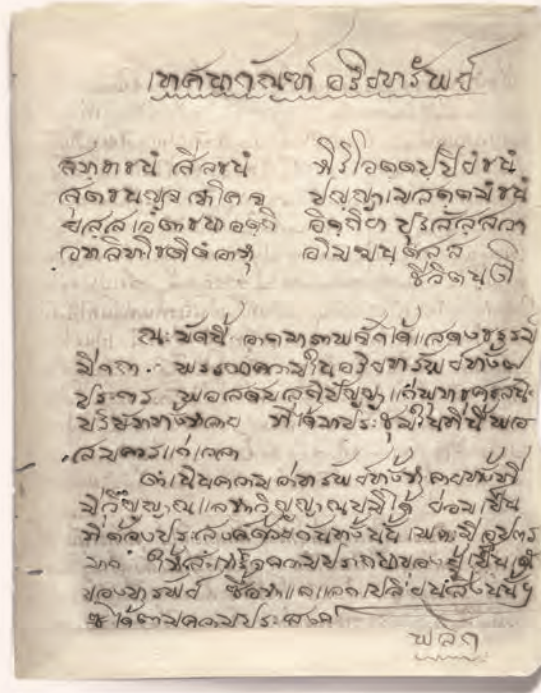
ต้นพรรษาปีพุทธศักราช ๒๔๖๙ นายแถมและนายทองดี ผู้เป็นน้ำ จะอุปสมบทเป็นพระภิกษุที่วัดเทวสังฆาราม แม่กิมน้อย และป่าแข็งจึงชักชวนให้เด็กชายเจริญในวัยย่าง ๑๔ ปี ได้เข้าบรรพชาเป็นสามเณรเสียในคราวเดียวกัน เพื่อจะได้ ‘แก้บน’ ให้แล้วเสร็จ ซึ่งเด็กชายเจริญก็ตอบตกลง ด้วยดี แม้จะเป็นนักเรียนโรงเรียนวัด หากก็ไม่อาจเรียกได้ว่าคุ้นเคยกับพระหรือกับวัด จะไปวัดบ้างก็ในช่วงเทศกาลงานบุญ ที่ชอบที่สุดก็เห็นจะเป็นตอนที่ป่าพาไปฟังเทศน์ตอนค่ำ ซึ่งมีทุกคืนในระหว่างพรรษา เพราะตั้งใจในนิทานชาดก ตะวันตกดินเมื่อใดก็มักรีบเร่งให้ป่าพาไปวัด ถ้าคืนใดพระธรรมเทศนาเน้นไปที่เรื่องธรรมะล้วนๆ ก็จะไม่ชวนป่าให้รีบกลับ เพราะฟังไม่เข้าใจ

การไปวัด จึงหมายถึง การไปเรียนหนังสือ การร่วมงานบุญหรือไปฟังนิทาน ฟุ้งนี้แล้วสินะ จะต้องไปอยู่วัดในฐานะสามเณรใหม่ ถึงแม้จะเป็นช่วงเวลาสั้นๆ ก็ตาม

เด็กหนุ่มไม่เคยจากบ้าน มีเพียงบางครั้งก็แค่ไปแรมคืน เข้าค่ายลูกเสือ จึงรู้สึกอาลัยอยู่ในหัวอก ก่อนจะหลับไปในคืนนั้นเสียงป่าแข็งยังแว่วอยู่ข้างหู

“ลูกเอ๋ย คืนนี้เป็นคืนสุดท้ายแล้วนะที่เราจะได้อยู่ด้วยกัน” ดังคำพยากรณ์ที่แม่นย่า นับแต่นั้น ชีวิตของคนทั้งสองก็ต้องแยกจากกันจนถึงวันสุดท้ายของผู้เป็นป่า

ขึ้นธรรมาสน์ เทศน์ปากเปล่า

พรรษาแรกของสามเณรเจริญ เวลาในแต่ละวัน ถูกใช้ไปกับการท่องจำสามเณรศึกษา ทำวัตร สวดมนต์ แม้ยังไม่ได้เริ่มศึกษานักธรรม แต่การทำอุปัชฌายวัตรทุกคืนถวาย ‘หลวงพ่อดี’ หรือ ‘หลวงพ่อดีเหนือ’ พระอุปัชฌาย์ ก็เท่ากับการได้ซึมซับทั้งปฏิบัติและข้อคิดข้อธรรม

หลวงพ่อดีต่อเทศน์กัณฑ์อริยทรัพย์ ๗ ประการให้แบบเดียวกับ การต่อหนังสือ โดยเริ่มจากการอ่านนำให้ฟังเป็นตอนๆ แล้วให้ท่องตามที่ละวรรค คืนหนึ่งก็ตอนหนึ่ง เสร็จกิจแล้วสามเณรก็จะกลับมาเขียนบันทึกเก็บไว้คืนละตอนเช่นกัน ทำอยู่เช่นนั้นจนจำได้ทั้งกัณฑ์อย่างแม่นยำ

ล่วงถึงคืนวันพระคืนหนึ่ง สามเณรเจริญ ได้มีโอกาสขึ้นธรรมาสน์เป็นครั้งแรก จึงแสดงธรรมกัณฑ์อริยทรัพย์ ๗ ประการแก่พุทธบริษัทที่มานั่งฟังกันอยู่เต็มศาลา เป็นการเทศน์ปากเปล่า ว่าไปที่ละวรรค ทีละตอน ไม่มีติด ไม่มีขัด ยิ่งความปลาบปลื้มใจให้แก่โยมแม่และโยมป้ายิ่งนัก

คืนวันเคลื่อนคล้ายๆ แต่เดิมเณรน้อย ที่คิดว่าแค่บวชแก้บน แต่จนออกพรรษาแล้ว กลับลืมนึกเรื่องลาสิกขาเสียสิ้น

ไกลบ้านออกไปทุกที

เมื่อยังไม่มีที่ท่าว่าอยากจะทำอะไรกลับไปครองเรือน หลวงพ่อตีจิ้งชี้แนะให้ไปเรียนภาษาบาลีที่วัดเสนาหา จังหวัดนครปฐม

“เราจะสร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรมเตรียมไว้ให้ ต่อไปเธอจะได้กลับมาสอนที่วัดนี้” แล้วหลวงพ่อก็อพาสามเณรไปฝากไว้กับพระครูสังวรวิสัย (อาจ ชุตินฺธโร) เจ้าอาวาสวัดเสนาหา เพื่อให้เรียนพระปริยัติธรรม เรียนอยู่ที่วัดเสนาหาได้เพียงสองปีเศษ ตั้งแต่เริ่มไวยากรณ์จนจบการแปลธรรมบทแล้ว หลวงพ่อก็อพาไปกราบเรียนฝากเจ้าประคุณสมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ ให้เรียนต่อที่วัดบวรนิเวศวิหาร โดยมีได้บวชแปลงใหม่เป็นเนรธรรมยุตตามธรรมเนียมปฏิบัติ เพราะตั้งใจไว้ว่าถ้าอายุครบอุปสมบทแล้วก็จะให้กลับไปบวชที่วัดเทวสังฆารามเพื่อช่วยสอนพระปริยัติธรรมต่อไป

เมื่อได้รับการตอบตกลงจากทางวัดบวรนิเวศวิหาร สามเณรจึงได้กลับจากวัดเสนาหามายู่วัดเทวสังฆารามเป็นการชั่วคราว เพื่อเตรียมตัวเข้าไปเรียนต่อในเมืองกรุง

ครั้นถึงวันเดินทาง ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๓๒ รถมารอรับอยู่จนเกือบถึงบันไดกุฏิ มีพระอาจารย์ เพื่อนเนรญาติโยม ทั้งน้องชายสองคน ก็มาคอยส่งด้วย... สามเณรเจริญเดินลงมาจากกุฏิด้วยอาการสงบนิ่ง... หัวใจเท่านั้นคล้ายสั่นหวิว

“... แลดูรู้สึกคิดถึงวัด คือพวกพ้องมาก ครั้นท่านพระครูท่านให้ไปไหว้พระพุทธรูปในห้องท่าน จึงค่อยคลาไคลไปทางหน้าบ้านผ่านบ้านป่า รู้สึกคิดถึงมาก... ตอนผ่านวัดเสนาหา ทำให้หวนนึกถึงเรื่องอันเป็นไปแล้วในอดีต ให้รู้สึกสลดใจมาก ผ่านโรงเรียนไป เวลานั้นเขากำลังเรียนกัน เมื่อก่อนเราเคยอยู่วัดเสนาหา เวลานั้นต้องพลัดพลากกลับบ้าน เวลานั้นก็กลับพลัดบ้านเข้ากรุงเทพฯ อีก เป็นของอนิจจังแท้ทีเดียว ...

สุวตฺตมนิกฺขุ

ตามธรรมเนียมของวัดบวรนิเวศวิหาร สามเณรจะต้องท่อง
สามเณรสิกขาและเสขียวัตรให้ได้เสียก่อน พระอุปัชฌาย์จึงจะ
ประทานนามฉายาเพื่อเป็นคำเรียกขานในช่วงเวลาของการ
ทำวัตรเย็น

ค่าวันหนึ่งของการทำวัตร สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์
ได้ลงพระอุโบสถด้วย เมื่อทรงได้ยินคำเรียกขาน ‘สามเณรเจริญ’
จึงรับสั่งถามว่า ท่องสามเณรสิกขาและเสขียวัตรได้หรือยัง
สามเณรในครั้งนั้นที่เพิ่งย้ายเข้ามาอยู่วัดได้ไม่ทันพ้นเดือน
ก็ทูลตอบว่าท่องได้แล้ว พระองค์จึงรับสั่งถามต่อถึงชื่อสกุล
แล้วจึงประทานนามฉายา

.....
‘สุวตฺตมนโน’ ซึ่งหมายถึง ‘ผู้เจริญดี’
.....

พุทธศักราช ๒๔๓๖ เป็นปีที่อายุครบบวช สามเณรเจริญได้กลับไป
ไปอุปสมบทสนองเจตนารมณ์ของหลวงพ่อดี ผู้มีพระคุณดุจบิดา
ที่ชี้แนะเส้นทางสายธรรม ทั้งยังได้อยู่จำพรรษาช่วยสอนพระ
ปริยัติธรรม ณ โรงเรียนเทวานุกูล วัดเทวสังฆาราม ตลอดหนึ่ง
พรรษา

เมื่อออกพรรษาแล้ว จึงได้กลับมายังวัดบวรนิเวศวิหาร
อีกครั้งพร้อมทั้งทำพิธีท่งที่กรรม คือการบวชซ้ำเป็นพระภิกษุ
ในธรรมยุติกนิกาย โดยมีเจ้าประคุณสมเด็จพระวชิรญาณวงศ์
ซึ่งต่อมาคือ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์
เป็นพระอุปัชฌาย์

จากนั้น สุวตฺตมนิกฺขุ ก็ได้เที่ยวไปกระหว่างวัด
บวรนิเวศวิหารกับวัดเทวสังฆารามอยู่อีกสองปี เพื่อช่วย
หลวงพ่อดีสอนหนังสือ

สมเด็จพระสังฆราช องค์ที่ ๑๙

‘สุวฑฒนภิกขุ’ เจริญทั้งในทางโลกและทางธรรม
เรื่อยมาเป็นลำดับ พร้อมกับหน้าที่ความรับผิดชอบ
การเผยแผ่ธรรม และการปกครองหมู่สงฆ์ที่สูงขึ้น
ตราบจนปีพุทธศักราช ๒๕๓๒ พระบาท-
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรด
สถาปนาขึ้นที่ ‘สมเด็จพระสังฆราช’ พระองค์ที่ ๑๙
แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ มีพระนามจารึกในพระ
สุพรรณบัฏว่า

◆

สมเด็จพระญาณสังวร บรมนริศรธรรมนิตินิบาล
อริยวงศาตตญาณวิมล สกลมหาสังฆปริณายก
ตรีปิฎกปริยัตติธาดา วิสุทธจริยาริสมบัตติ
สุวิฑฒนภิกขานสงฆวิสุต ปาวจนุตตมพิสาร
สุขุมธรรมวิธานธำรง วชิรญาณวงศวิวิฑฒ
พุทธบริษัทคารวสถาน วิจิตรปฏิภาณพัฒนคุณ
วิบูลสีลาจารวัตรสุนทร บวรธรรมบพิตร
สรรพคณิศรมหาปรานาธิบตี
คามวาสี อรัณยวาสี สมเด็จพระสังฆราช

หากถอดความหมายของพระนามแล้ว จะเห็น เป็นที่ประจักษ์ในคุณลักษณะและพระเกียรติคุณ แห่งองค์สมเด็จพระฯ หลายนาม ดังนี้

สมเด็จพระญาณสังวร	สมเด็จพระผู้มีธรรมเป็นเครื่องระวาง
บรมนริศธรรมนิตินิบาล	อันประกอบด้วยพระปรีชาญาณ ทรงเป็นพระอภิบาล หรือพระพี่เลี้ยงในการถวายแนะนำ พระธรรมแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงเป็นใหญ่อย่างยิ่งในหมู่มุรชน
อริยวงศาตญาณวิมล	ผู้บริสุทธิ์ปราศจากมลทินด้วยพระญาณ อันสืบมาแต่วงศ์แห่งพระอริยเจ้า
สกลมหาสังฆปริณายก	ผู้นำแห่งสังฆะทั้งปวง
ตรีปิฎกปริยัตติธาดา	ผู้ทรงไว้ซึ่งพระปริยัติธรรม คือ พระไตรปิฎก
วิสุทธจริยาธิสมบัติ	ทรงถึงพร้อมอย่างยิ่งด้วยพระจริยา คือ ความประพฤติอันบริสุทธิ์พิเศษ
สุวัฑฒนภิธานสงฆวิสุต	ปรากฏพระนามหรือพระฉายาในทางพระสงฆ์ว่า สุวัฑฒนะ
ปาวจนุตตมพิสาร	ทรงพระปรีชากว้างขวางในพระอุดมปาพจน์ (คำอันเป็นประธาน คือ พระธรรมวินัยอันสูงสุด)
สุขุมธรรมวิธานธำรง	ผู้ทรงไว้ซึ่งธรรมวิธีอันละเอียดอ่อน
วชิรญาณวงศวิวิธ	ทรงเจริญรอยตามสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์
พุทธบริษัทคารวสถาน	เป็นที่ตั้งแห่งความเคารพของพุทธบริษัท
วิจิตรปฏิภาณพัฒนคุณ	ทรงพระคุณอันเจริญด้วยพระปฏิภาณอันวิจิตร
วิบูลลีลาจารย์วัตรสุนทร	งดงามด้วยพระลีลาจารย์วัตรอันไพบุลย์
บวรธรรมบพิตร	ผู้เป็นใหญ่ในพระธรรมอันประเสริฐ
สรรพคุณิศรมหาประธานาธิบดี	ทรงเป็นประธานและอธิบดีผู้เป็นใหญ่ เป็นอิสระแห่งสังฆะทั้งปวง
คามวาสี อรัณยวาสี	ทั้งพระบ้าน และพระป่า

วอรรรมบพิตร

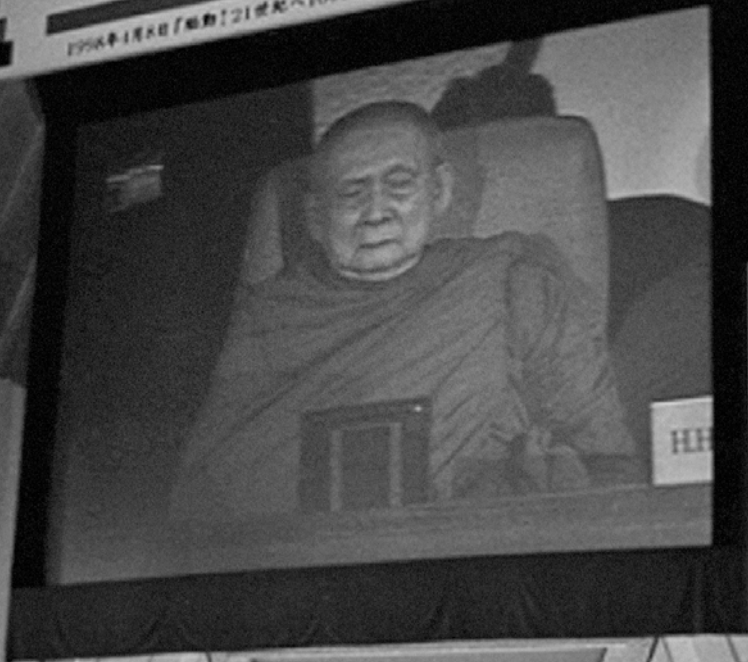
บวร หมายถึง ประเสริฐ ล้ำเลิศ บริสุทธิ
ธรรม หมายถึง ธรรมะ คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
บพิตร หมายถึง ผู้เป็นใหญ่ ประมุข

‘บวรธรรมบพิตร’ จึงหมายถึง พระผู้เป็นใหญ่ในพระธรรมอันประเสริฐ
... คือ สมเด็จพระสังฆราช ที่ประทับ ณ วัด ‘บวร’ นิเวศวิหาร
... คือ พระผู้เชื่อมร้อยการพัฒนา ‘บวร’ บ้าน วัด โรงเรียน ด้วยพระธรรม
อันประเสริฐ
... คือ พระผู้เผยแผ่ ‘พระธรรมอันบริสุทธิ’ มายาวนานกว่า ๘๖ ปี
... คือ ‘องค์พระประมุขสูงสุด’ ผู้ทรงธรรมอันล้ำเลิศแห่งพระพุทธศาสนาโลก

第1回 全世界佛教興隆会議
The First World Buddhist Propagation Conference

1956年1月8日 / 船場「21世紀へ1000回」東城の仏教園日本より世界にアピール

第1回
全世界佛教興隆会議

The First
World Buddhist Propagation Conference

000B

6

◆

เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๕๕ ผู้นำชาวพุทธโลก จาก ๓๒ ประเทศ ซึ่งเป็นตัวแทนชาวพุทธ ๓๗๐ ล้านคนทั่วโลก ได้มีฉันทานุมัติถวาย พระเกียรติในตำแหน่ง **‘พระประมุขสูงสุดของ พระพุทธศาสนาโลก’** แต่เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ เป็นสื่อธรรมที่หลอมรวมใจชาวพุทธทุกลัทธิ ทุกนิกายทั่วโลกให้เป็นหนึ่งเดียว เปรียบประหนึ่ง ‘พระสังฆบิดร’ ของปวงพุทธประชา

แบบอย่างการเรียนรู้ ตลอดพระชนม์ชีพ

เรียนทั้งธรรม เรียนทั้งโลก

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวรฯ เป็นผู้ที่มีความละเอียดลออ และช่างสังเกตมาตั้งแต่ครั้งยังเป็นเด็ก ทั้งยังมีนิสัยชอบการขีดเขียนและบันทึก ทุกตัวอักษรที่จารจารึกไว้ในบันทึกส่วนพระองค์ล้วนคือประสบการณ์และการเรียนรู้ที่ผ่านการกลั่นกรองแล้ว ณ ปัจจุบันขณะในเวลานั้น

การเดินทางออกจากบ้านเกิด มาสู่อีกโลกกว้าง... จากวัดเทวสังฆาราม มาสู่ วัดเสนาหา และวัดบวรนิเวศวิหาร เพื่อศึกษาพระปริยัติธรรมนั้น แท้จริงแล้วก็เท่ากับได้ศึกษา ‘ธรรม’ คือ ‘ธรรมชาติของมนุษย์’ จากคนรอบข้างไปพร้อมกันด้วย ดังตอนหนึ่งจากสมุดบันทึกส่วนพระองค์ ความว่า

ข้าพเจ้าเริ่มแปลกใจอีกที่ไม่นึกมาแต่บ้านนอกว่าจะพบคำว่า ‘พวก’ ในวัด จริงอยู่ กรุงเทพฯ เป็นสถานที่ไม่ถ้อย วัดบ้านนอกรู้สึกว้าวดกกว่ากรุงเทพฯ การประชุมกันไหว้พระสวดมนต์หรือพิธีสำคัญต่างๆ ในวันสำคัญแห่งพระพุทธศาสนา เป็นไปพร้อมเพรียงเต็มอกเต็มใจ ทั้งจำนวนพระเณรมาก เด็กทุกคนตามมาก รู้จักกันง่าย หมายความว่ารู้จักพูดจากัน แต่พระเณรโดยมาก หายอมสนทนสนม โดยฐานเป็นกันเองง่ายๆ แลทั่วไปไม่ เมื่อข้าพเจ้าเริ่มมาอยู่ที่นี่ มีความเข้าใจอย่างบ้านนอก เห็นว่าเมื่อเป็นพระเณรแล้ว ควรสนทนสนมกัน มีสีหน้า แลปากแลใจตรงกัน การไปมาหาสู่ร่ววงเพื่อนร่วมวัดร่วมวัยร่วมเรียน โดยฐานเพื่อน ด้วยเจตนาบริสุทธิ์อย่างเด็กๆ ซื่อๆ ค่อนข้างโง่ของข้าพเจ้า จึงมักถูกต้อนรับด้วยอาการ แลสายตาดูชนิดเดียวกันกับข้าพเจ้าในบางพวกบางคน ได้รับตรงกันจากบางพวกบางคน...

...ข้าพเจ้ายังไม่เคยพบเห็นอย่างนี้ เพราะบ้านนอกนับถือพรชากันเป็นประมาณอยู่มาอีก จึงได้ความรู้ใหม่ว่า ในกรุงเทพฯ พรชากันไม่สู้เป็นประมาณ นอกจากบางครั้ง ยศประโยชน์ที่มีหน้าที่ อำนาจเป็นประมาณ เว้นประมาณเหล่านี้เสีย เณร พระนวกะ พระมัชฌิมะ พระมหัลลกะ หรือปุณเระ ดูดีเสมอกันมักโดยยกตนขึ้นไปบ้าง ลดตนลงมาบ้าง จะว่าเป็นความผิดของใครไม่ถนัด มักยกให้โตเต็มที่อยู่แต่สมเด็จพระเจ้า (หมายถึงสมเด็จพระสังฆราชเจ้าฯ) ยศทำเสียโดยไม่รู้สึก เพราะผู้ตั้งให้อำนาจอุดหนุนอยู่โดยฉะเพาะ

บทเรียนจากความประมาท

เป็นที่รับรู้กันทั้งในหมู่วรรณกรรมและเพื่อนร่วมชั้นว่า ‘เด็กชายเจริญ’ หรือ ‘สามเณรเจริญ’ ในเวลาต่อมา เป็นนักเรียนที่มีผลการเรียนดี ความก้าวหน้าจึงมีมาเป็นลำดับสมกับชื่อที่โยมป่าตั้งให้

หากความก้าวหน้าครั้งที่ยังความปลอบปลื้มยินดีให้แก่เจ้าตัวมากที่สุด เห็นจะได้แก่ ตอนที่สอบได้เปรียญธรรม ๓ ประโยค ครั้งกระนั้นสามเณรหนุ่มถึงกับบันทึกไว้ว่า

“รู้สึกว่าเป็นสุขใจ สุขกายมาก ไม่มีปีใดในระหว่างปีที่ก่อนอุปสมบท หรืออุปสมบทแล้วได้ ๒ พรรษา หรือจนถึงเขียนจ.ม. เหตุนี้ ส่งความสุขกายใจให้แก่ข้าพเจ้ามากเหมือนในระยะที่สอบ ป.ธ. ๓ ได้”

ในปีต่อมา จึงเตรียมสอบเปรียญธรรม ๔ ประโยค ด้วยความมั่นใจ เก่งข้อสอบไว้อย่างดี ข้อธรรมอันใดที่ว่ายาก และหนักหนาแล้ว เห็นทีจะไม่มีความ ‘เหลือปากว่าแรง’ ยิ่งเมื่อเห็นข้อสอบในมือ ใจก็นึกกระหึ่ม ช่างไม่สมภูมิเสียนี้กระไร เพราะล้วนเป็นเรื่องดาดๆ ฟันๆ ที่ดูไม่มีสาระ

...ทว่าอนิจจา กลับสอบตกเสียไม่เป็นท่า

ใครๆ เก่งกันว่า ข้าพเจ้าไม่สอบตก เป็นเยี่ยมในพวกนักเรียนด้วยกัน ใจเกิดกำเริบไว้ใจ เสาะหาประโยคเก็งไว้มากมาย ถึงคราวสอบหาออกประโยคเก็งไม่ ออกประโยค อิมินา ทว่าทสฺวิเรน ฯ เปฯ สัตถโศค ประโยคนี้เคยผ่านมาสักเดือนเศษ เวลาประชุม พลิกผ่านไปหมด เพราะเห็นว่าง่าย ไม่ค่อยมีสาระ ไม่ออกแน่ ... ครั้นออกมาแล้วยังนึกเสียใจว่า ออกประโยคไม่สมภูมิเราเลย ประโยคเช่นนี้ ถึงได้ก็ไม่มีชื่อเสียงอะไร เพราะง่ายมาก เขียนอย่างยืมเขยิบประโยค ๔ อยู่ตลอดเวลา เสร็จชุ่มหัวใจมาก โปร่งมาก แต่อนิจจา ข้าพเจ้าตกอย่างไม่มีคะแนนติดอยู่เลย ได้สูญ นี้แลเป็นผลของความประมาท

บทเรียนในครั้งนี้ ทำให้สามเณรตระหนักถึงความไม่ประมาทและเลิกที่จะเรียนหนังสือแบบเก็งข้อสอบ แต่หันมาอ่านเรียนด้วยการทำความเข้าใจความเข้าใจในเนื้อหาให้ถึงแก่นแท้แทน

เรียนภาษาอังกฤษ

แม้จะได้รับแรงบันดาลใจในการเรียนภาษาอังกฤษจากพระนวกะรูปหนึ่งมาตั้งแต่สมัยเป็นสามเณร เมื่อครั้งที่เข้ามาอยู่วัดบวรนิเวศวิหารได้ใหม่ๆ แต่กว่าที่ภิกษุหนุ่มจะได้เรียนภาษาอังกฤษอย่างจริงจัง ก็ล่วงเข้าตอนที่เป็พระมหาเปรียญธรรม ๖ หรือ ๗ แล้ว

ครูสอนภาษาอังกฤษคนแรก คือ สวามีสัตยานันท์ปุรี นักบวชชาวฮินดู ผู้มีบทบาทสำคัญต่อการเผยแพร่ความรู้ด้านปรัชญาและศาสนาแก่ชาวไทย ในระหว่างที่สวามีพำนักอยู่ในประเทศไทย นอกจากกิจกรรมด้านการเผยแพร่ความรู้ด้านปรัชญาและศาสนาผ่านการแสดงปาฐกถาและข้อเขียนในนิตยสาร ‘เสียงตะวันออก’ แล้ว ท่านก็ยังจัดสอนภาษาสันสกฤตและภาษาอังกฤษให้แก่พระภิกษุและสามเณรที่วัดบวรนิเวศวิหารอีกด้วย

การเรียนภาษาอังกฤษของพระมหาเจริญกับท่านสวามี ดำเนินไปอย่างกระต่อนกระแต้เต็มที่ เนื่องจากกรที่ท่านเป็นครูสอนบาลีของสำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร เวลาสอนบาลีกับเวลาที่จะเรียนภาษาอังกฤษมักเป็นช่วงบ่ายตรงกัน ถึงกระนั้นท่านก็ไม่ยอมลดละทั้งความใฝ่รู้และความรับผิดชอบตามหน้าที่ แม้ท่านสวามีเลิกสอนไปแล้ว พระหนุ่มก็ยังเรียนภาษาอังกฤษต่อไป

ด้วยตนเอง ทั้งยังสนใจและฝึกฝนการเรียนภาษาต่างๆ เพิ่มเติมเป็นการใหญ่

งานเขียนประเภทสารคดี รวมทั้งบทความ บทวิเคราะห์เกี่ยวกับความรู้ทั่วไปทางสังคมที่ปรากฏอยู่ในหนังสือพิมพ์นิตยสารฉบับภาษาอังกฤษ เช่น Bangkok Post, Time, Reader's Digest, Life ล้วนเคยผ่านตาผ่านการไตร่ตรอง และใคร่ครวญ

ส่วนตำราด้านพระพุทธศาสนา ก็เปิดรับอย่างไม่ปิดกั้น ทั้งมหายานและเถรวาททั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ยิ่งถ้าเป็นพระไตรปิฎกหรือหนังสือธรรมะและคำสอนทางพระพุทธศาสนาด้วยแล้ว ก็จะทำอย่างพิถีพิถะระหัดและเปรียบเทียบข้อธรรมไปพร้อมกันทั้งฉบับภาษาบาลี ไทย และอังกฤษ

หากพบข้อความที่ชวนสะดุดใจไพเราะทั้งสำนวนและความหมายจากหนังสือภาษาอังกฤษเล่มใดๆ ก็มักจะบันทึกไว้ในสมุดและในความทรงจำ หลายครั้งยังได้เอื้อไปแบ่งปันและให้คำแนะนำแก่ผู้อื่นด้วยเมตตา

.....
“เล่มนี้ สำนวนธรรมของเขาดีมาก
ที่นี้ยังเคยจำเอาไปใช้”
.....

“หัดทำกรรมฐานเสียบ้าง!!”

การพัฒนาและฝึกฝนทักษะการใช้ภาษาอังกฤษ และภาษาอื่นๆ จนถึงขั้นที่เรียกว่า ‘อ่านออก เขียนได้’ ทำให้ภิกษุหนุ่มเฟลิดเฟลีนกับการแสวงหาความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมมากขึ้น ยิ่งอ่านมากก็ให้ยิ่งรู้สึกว่ารู้้น้อย เมื่อรู้้น้อย จึงต้องเร่งอ่านและศึกษาให้มาก จนกระทั่งวันหนึ่ง สมเด็จพระสังฆราชเจ้าฯ โปรดให้หาและรับสั่งว่า

“กำลังเรียนใหญ่หรือ อย่าบ้าเรียน
ให้มากนัก หัดทำกรรมฐานเสียบ้าง”

ในมุมหนึ่ง เสมือนเป็นพระบัญชา อีกมุมหนึ่งเล่า คือการส่องสะท้อนให้ต้องมาย้อนคิดว่า ... เออหนอ เรานี้คงห่างไกลจากวิปัสสนาธุระ มิได้ดำเนินรอยตามคตินิยมแห่งคณะสงฆ์ธรรมยุตที่ว่า “เก่งปริยัติ เกร่งครต์วินัย ใส่ใจกรรมฐาน”

นับแต่นั้นมาพระมหาเจริญ จึงถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องเรียนรู้และปฏิบัติกรรมฐานอย่างจริงจัง อาศัยการปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ว่า “แม้จะอยู่ในบ้านในเมือง ก็ให้ทำสัญญา คือ ทำความรู้สึกกำหนดหมายในใจว่าอยู่ในป่า อยู่ในที่ว่าง อยู่ในที่สงบ ก็สามารถทำจิตใจให้ว่าง ให้สงบได้”

ภิกษุหนุ่มได้เปลี่ยนวิถีชีวิตและจริยวัตรมาตั้งแต่ครั้งกระนั้น ไม่เว้นแม้แต่ขณะที่ทรงดำรงสมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระสังฆราช โดยทรงตั้งบรรทมตั้งแต่ตีสาม ทรงไหว้พระสวดมนต์ ทบทวนพระปาติโมกข์วันละตอนๆ ต่อด้วยการทำสมาธิจนฟ้าแจ้งแล้วจึงเสด็จออกบิณฑบาต เสวยมื้อเดียวในบาตรราว ๘ โมงเช้า และเสด็จจาริกไปประทับสำนักวัดป่าบ้างตามโอกาส

สำหรับความจริงจังในการปฏิบัติกรรมฐานนี้ เป็นที่ทราบกันดีโดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่พระภิกษุ ดังที่ พระธรรมวิสุทธิมงคล หรือหลวงตามหาบัว ได้เล่าไว้ว่า

... มาพักอยู่กับเราทีละไม่น้อยกว่าสิบแหละ ท่านมาแต่ครั้งๆ เป็นอาทิตย์ๆ ท่านมาเสมอ มาที่นี้ มาบ่อย ... ท่านไปพักอยู่คนเดียวตลอด เอาจริงเอาจัง เวลาภาวนา เราก็มองไปกวาดจะคุยกันเวลาที่ควรคุยเท่านั้น ... เวลาคุยธรรมนี้ท่านเอาจริงเอาจังมาก เฉพาะกับเราคุยกันสองต่อสอง ท่านชอบซักนั่นซักนี่เรื่องจิตตภาวนา เราเป็นผู้เล่าถวายท่าน หรือจะว่าแนะก็ไม่ผิด เพราะท่านตั้งใจศึกษากับเราจริงๆ ทางด้านจิตตภาวนาเราก็ถวายอุบายต่างๆ ให้ท่านฟังตลอด ท่านหนักในทางจิตตภาวนาอานาปานสติ ...

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ คือ ‘ครูกรรมฐาน’ พระองค์แรกของพระองค์

ฟื้นฟูภาษา พัฒนาการพูด การฟัง

เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๑๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นางโยเซฟิน สแตนตัน ภรรยาของนายเอดวิน เอฟ สแตนตัน อดีตเอกอัครราชทูตอเมริกาประจำประเทศไทย คนแรก สมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ มาศึกษาพระพุทธศาสนา กับเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้า หรือเจ้าคุณสาสนโสภณ ในขณะนั้น โดยหวังให้ฝ่ายหนึ่งได้เรียนรู้หลักธรรมคำสอน และให้อีกฝ่ายหนึ่งได้ฟื้นฟูการใช้ภาษาอังกฤษ

นางสแตนตันจึงได้แวะเวียนมาสนทนากับท่านด้วยภาษาอังกฤษ สัปดาห์ละ ๒-๓ วัน โดยในระยะแรกทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ท่านผู้หญิงสุประภาดา เกษมสันต์ ตามมาเป็นล่ามด้วย แต่เพียงเวลาไม่นาน ‘ล่าม’ ก็หมดความหมาย

ด้วยความมุ่งมั่นที่จะฝึกการสนทนาภาษาอังกฤษและด้วยความตั้งใจที่จะเผยแผ่ธรรมะของพระพุทธองค์ ท่านเจ้าคุณจึงได้เปิด ‘ห้องเรียนธรรมะ ภาคภาษาอังกฤษ’ สอนกรรมฐานให้แก่ชาวต่างประเทศ ทุกวันจันทร์ พุธ ศุกร์ ณ ตำหนักที่ประทับ ในกรณีนี้ท่านจึงต้องเตรียมการสอนเป็นภาษาอังกฤษ เตรียมแล้วก็นำมาซ้อมอ่านให้นางสแตนตันฟังเป็นเบื้องต้น เพื่อความมั่นใจในการออกเสียงทั้งอักขระและสำเนียง

จากนั้นเรื่อยมา การใช้ภาษาที่ครบครันทุกทักษะ ทั้งการฟัง พูด อ่านและเขียน ก็กลายเป็นเครื่องมือสำคัญของการเผยแผ่ธรรมะไปโดยปริยาย ด้วยรูปแบบการแสดงธรรมที่เว้นจังหวะให้ผู้ฟังได้ค่อยๆ ไคร่ครวญและพิจารณาธรรมตาม ไม่ผลิผลามที่จะด่วนสรุปหรือมุ่งให้เชื่อในทันที

ความเพลิดเพลินในที่นี่ จึงอยู่ที่การได้ ‘ขบคิด’ ทั้ง ‘รสคำ’ ‘รสความ’ และ ‘รสธรรม’

รู้...สักแต่ว่ารู้

ในช่วงปลายทศวรรษ ๒๕๒๐ คอมพิวเตอร์ได้เข้ามามีบทบาทในสังคมไทยมากขึ้น หากก็ยังจำกัดอยู่แต่ในเฉพาะกลุ่มนักวิชาการเท่านั้น

ที่ว่าเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ในวัย ๓๐ พรรษา กลับมิได้ทรงลังเลที่จะชวนชวายและเรียนรู้ พระองค์ได้ใช้เวลาวันละอย่างน้อย ๑ ชั่วโมงในช่วงเย็น ศึกษาวิธีการใช้คอมพิวเตอร์และคำสั่งพื้นฐานโปรแกรม DOS เพียงไม่กี่ครั้งก็สามารถใช้การได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้อาจด้วยทุนเดิมที่สะสมไว้ทั้งในเรื่องการพิมพ์ดีดและความรู้ด้านภาษาอังกฤษ

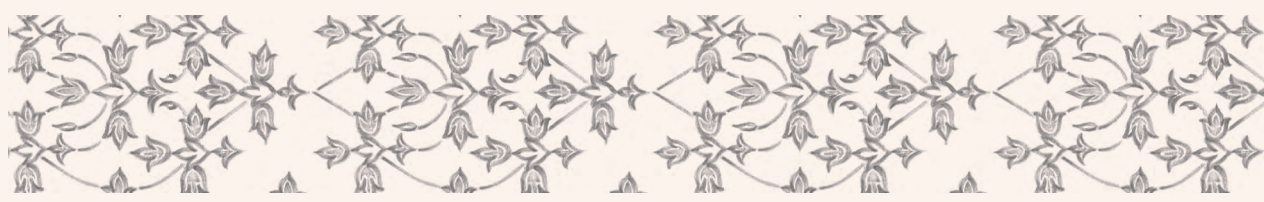
ดังนั้นเมื่อมหาวิทยาลัยมหิดลได้สร้างสรรค์โปรแกรมพระไตรปิฎก ฉบับคอมพิวเตอร์ ภาษาบาลี อักษรไทย และโรมัน

ขึ้นสำเร็จเป็นครั้งแรกของโลก เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๓๑ พระองค์ท่านก็สามารถใช้โปรแกรมดังกล่าวสืบค้นพระไตรปิฎก ฉบับสยามรัฐที่มีมากกว่า ๒๕ ล้านตัวอักษรได้อย่างสะดวก ทั้งบางครั้งยังทรงใช้คอมพิวเตอร์ร่างเอกสารด้วยพระองค์เองอีกด้วย

ชีวิตด้านการศึกษาและการเรียนรู้ของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ นับเป็นแบบอย่างของการเรียนรู้ตลอดชีวิต ‘รู้...สักแต่ว่ารู้’ และเมื่อรู้แล้วก็ใช้ให้เกิดประโยชน์ มิใช่รู้แล้วลุ่มหลงและยึดติด

งามด้วย
พระศีลาจารวัตร
อันไพบุลย์

“ถ้าคุณมหาสิก อัจฉินจะผูกคอตาย”

ล่วงเข้าพรรษาที่ ๔ หลังการอุปสมบท พระมหาเจริญ เปรียญธรรม ๗ ประโยค ในวัยเพียง ๒๔ ปี มีความคิดที่จะลาสิกขา จึงได้ทำหนังสือขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต ทั้งยังได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตอย่างเป็นทางการเป็นลายลักษณ์อักษรแล้ว

แต่เมื่อความนี้ได้ทราบไปถึงแม่กิมน้อย ผู้เป็นโยมมารดา ก็ตัดสินใจโดยพลันเดินทางออกจากกาญจนบุรีมุ่งสู่วัดบวรนิเวศวิหาร ด้วยความรุ่มร้อนในอก ถึงแล้วไม่รีรอรีบเดินขึ้นกุฏิพระลูกชาย ถามหาความจริงพร้อมยื่นคำขาด

“คุณมหาจะสึกหรือ!
ถ้าคุณมหาสิก อัจฉินจะผูกคอตาย”

สีหน้าและแววตาของหญิงวัยกลางคนที่ปรากฏอยู่เบื้องหน้า ทำให้พระมหาเจริญต้องนิ่งงัน เพราะทราบดีว่า โยมมารดาพูดจริง ก็ทำจริง

นึกย้อนไปในวัยเด็ก แม้จะไม่ได้ใกล้ชิดเฉกเช่นแม่ลูกทั่วไป แต่สายใยแห่งความผูกพันยังเปี่ยมล้น ถ้าโยมมารดาเห็นว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่ถึงชีวิตแล้ว โฉนเราจะเพิกเฉยอยู่ได้ แผนการลาสิกขาจึงถูกยกเลิกไปในอนาที่นั่น

ด้วยเหตุผลสั้นๆ ที่ได้แจ้งขอยกเลิกพระบรมราชานุญาตให้ลาสิกขาไปว่า

“มีความจำเป็นอย่างที่สุดที่จะลาสิกขาไม่ได้”

อุปถัมภ์จากโยมมารดา

ในขณะที่พระมหาเจริญ เจริญก้าวหน้าทางธรรม จากพระมหาเปรียญ มาเป็นพระราชาคณะที่พระโศภนคณาภรณ์ พระธรรมวราภรณ์ และพระสาสนโสภณ โดยลำดับนั้น โยมมารดาก็ร่วมโรยเข้าสู่วัยชราเป็นลำดับเช่นกัน

ด้วยความห่วงใย ไม่ต้องการให้ไกลหูไกลตา เกรงว่าผู้เป็นแม่จะเดี๋ยวตาย ท่านเจ้าคุณโศภนคณาภรณ์จึงได้ขออนุญาตสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ปลุกเรือหลังเล็กไว้ข้าง ‘ตำหนักคอยท่า ปราโมช’ ให้โยมมารดาได้พักพิง เพื่อจะได้อุปฐากดูแลใกล้ชิด ทั้งยังเป็นโอกาสที่โยมมารดาจะได้รักษา ศิล ฝังธรรม ทำบุญสุนทานในวาระโอกาสต่างๆ โดยสะดวก อีกประการหนึ่ง

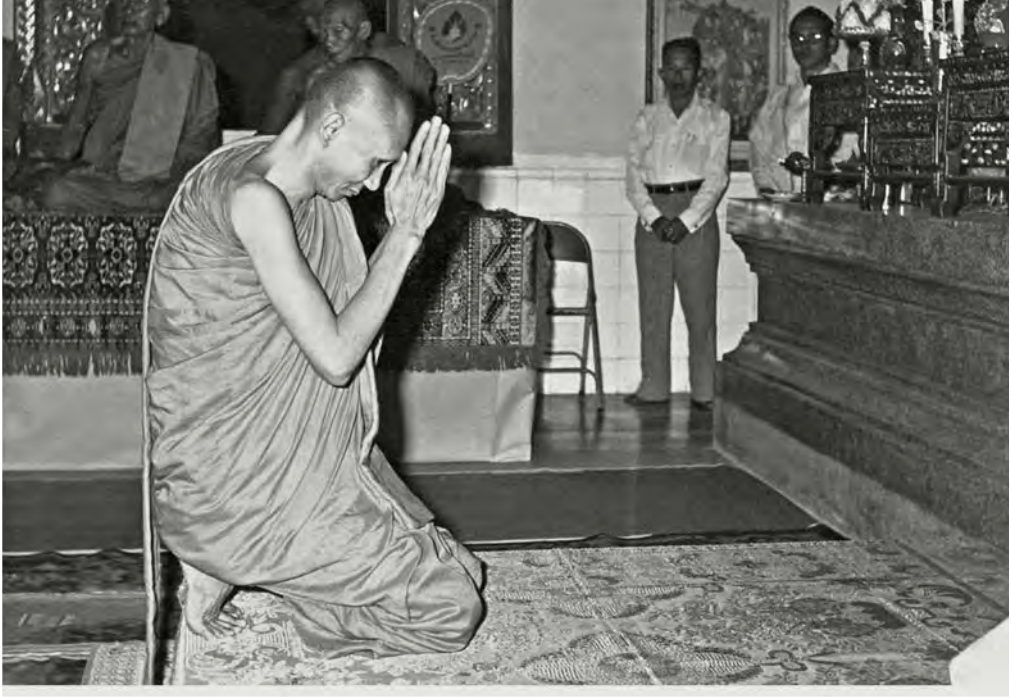
ระหว่างการพำนักอยู่ด้วยกันที่วัดบวรนิเวศวิหารนี้ ก็วัตรที่ท่านเจ้าคุณฯ ถือปฏิบัติไม่เคยว่างเว้น คือ การแวะเวียนถามไถ่สารทุกข์สุกดิบ ไม่ว่าจะเป็นเวลาเช้า สาย บ่ายคล้อย หรือเย็นค่ำ ก็สุดแล้วแต่โอกาสจะเอื้ออำนวย ประโยคที่คนถาม มักจะถามจนติดปาก ส่วนคนฟังก็ฟังจนคุ้น คือ

“โยม! เป็นไงบ้างวันนี้ พักบ้างหรือเปล่า หลับดีไหม ทำภวานาบ้าง จะได้หลับสบาย”

แม้เพียงน้อยนิดที่สดับว่ามารดามีเรื่องวุ่นวายระคายใจ ก็จะต้องถามถึงที่มาที่ไป และปลอบโยนด้วยข้อธรรมง่ายๆ สั้นๆ ทว่าระมัดระวังอย่างยิ่งที่จะไม่ให้อีกฝ่ายหนึ่งรู้สึก ว่า ‘กำลังถูกสอน’ หากบางเรื่องเห็นว่า นี่ไม่ใช่สาระที่โยมมารดาจะต้องมา ‘หัวเสีย’ ก็จะไม่ปลุกปลอบ ‘ช่างเถอะ! เรื่องของเด็กๆ มัน’ หรือ ‘ปล่อยวางเสียบ้าง’

ท่านเจ้าคุณฯ เผื่ออุปฐากดูแลโยมมารดาเป็นอย่างดี ทั้งยังตั้งกองทุน ‘นิธิน้อย คชวัตร’ ขึ้น เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการดูแลต่อไปในวันข้างหน้า รวมเวลาที่อยู่ด้วยกันในช่วงนี้ได้ประมาณสิบปี จนถึงพุทธศักราช ๒๕๐๓ โยมป้าเฮ้ง ก็ถึงแก่กรรม โยมมารดาได้กลับไปงานศพ ณ บ้านที่เมืองกาญจนบุรี เมื่อจัดการเรื่องงานศพเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ลูกหลานได้ขอร้องให้พักอยู่ที่นั่นสักระยะหนึ่งก่อนระหว่างนั้นเอง นางกิมน้อย คชวัตร ก็ล้มป่วยลงและถึงแก่กรรมในปีถัดมา สิริอายุได้ ๗๙ ปี

พระสาสนโสภณ ในขณะนั้น ได้ปลงธรรมสังเวชบุคคลผู้มีพระคุณ ในเวลาเกือบจะไล่เสียกัน

อ้อยอย่างพระผู้สันโดษ

ในเรื่องความสันโดษและสมถะของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ เป็นที่ขึ้นชื่อมานานแล้ว ไม่ว่าจะทรงเป็นเพียงพระมหาเปรียญ พระลูกวัด หรือทรงสมณศักดิ์ชั้น ‘เจ้าคุณ’ หรือ ‘สมเด็จ’

ความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายปรากฏให้เห็นทุกด้าน นับตั้งแต่เครื่องนุ่งห่ม คือ สบงหรือจีวรนั้นมียู่เพียงไม่กี่ชิ้น ซึ่งถ้าทรงใช้เสียแล้ว ก็จะทรงใช้จนเก่าคร่ำ ขอให้สะอาดเท่านั้น หากมีรอย

ฉีกขาด ก็จะทำทรงเย็บและชุนด้วยพระองค์เอง บางคราวก็ทรงชี้แนะให้ลูกศิษย์ทำให้ จนเมื่อเห็นว่าคร่ำคร่าเกินไป ไม่เหมาะที่จะใช้แล้ว จึงได้ทรงเปลี่ยนเสียสักครั้ง

ส่วนเสนาสนะที่อาศัย อีกทั้งสิ่งของ เครื่องใช้ส่วนพระองค์ทั้งหลาย ไม่โปรดเลย ที่จะให้หุรหฺรหรือสวयงาม ด้วยทรงเห็นว่า ‘ไม่เหมาะสำหรับพระ’

คราวหนึ่ง สมัยที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชยังทรงสมณศักดิ์ที่ พระสาสนโสภณ ได้เดินทางไปปฏิบัติสมาธิภาวนา ณ สำนักวัดป่าในแถบภาคอีสานอยู่จนถึงเกือบเดือน คณะศิษยานุศิษย์ได้ถือโอกาสนั้นทำการบูรณะชั้นล่างของตำหนักคอยท่า ปราโมชเสียใหม่ รื้อห้องเล็กๆ สองข้างที่ขนานห้องกลางอยู่ให้ทะลุต่อกันกลายเป็นห้องโถงโล่งตลอดทั้งชั้น พร้อมติดโคมไฟผนังและเพดาน ดูสวयงามสว่างไสว กว้างขวาง เหมาะแก่การรับแขก ทั้งผู้ใหญ่และผู้น้อย โดยไม่ได้บอกกล่าวล่วงหน้าให้ทราบก่อน

ในทันทีที่ท่านเจ้าคุณฯ กลับมาถึงตำหนัก เห็น ‘ห้องรับแขกใหม่’ แทนที่จะปลาบปล้ำยินดี กลับบอกเสียงเรียบๆ “สวयงามเกินไป ที่อยู่อาศัยของพระไม่ควร

หุรหฺร โคมไฟนี้ก็เกินจำเป็น ไม่ควรเอามาติดในที่อยู่อาศัยของพระ ควรรื้อเอาไปติดไว้ที่โบสถ์หรือวิหาร”

ข้ายังกำชับอีกหลายคำ... รื้อออกแล้วเอาไปติดที่โบสถ์หรือวิหาร

ในห้องที่ประทับส่วนพระองค์ จึงมีเพียงเตียงขนาดเล็ก สูงจากพื้นขึ้นมาเพียงฟุตเศษ ปูด้วยผ้าที่ซ้อนทับกันบางๆ ไม่มีโคมไฟ ไม่มีพรมปูลาดพื้น ไม่มีเครื่องแก้วเจียรระโน เครื่องลายคราม ตูทองลายรดน้ำ หรือของสะสมอื่นใด นอกเสียจากหนังสือ และพระพุทธรูป

สำหรับพระพุทธรูปนั้น โดยมากมักเป็นของใหม่ที่มีผู้นำมาถวายในโอกาสต่างๆ บ้างก็นำมาเพื่อให้ทรงบูชาหรือซื้อไว้ ซึ่งท่านก็ทรงรับไว้ด้วยเมตตา กระทั่งมีผู้ปรารถนาดีบางคนมาทูลด้วยความเป็นห่วง “เกล้าฯเกรงว่าจะไม่ใช่ของแก่นะกระหม่อม”

เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ก็รับสั่งตอบว่า

“ที่นี่ไม่ได้นิยมของเก่า
แต่นิยมพุทธลักษณะเท่านั้น”

รถยนต์... ก็ยังนับว่าไม่เหมาะ

ในการเดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจต่างๆ เจ้าพระคุณสมเด็จฯ มักใช้บริการรถรับจ้างสาธารณะ ด้วยไม่โปรดที่จะรบกวนผู้อื่น หากเดินไปเองได้ ก็จะเดิน

บ่อยครั้งที่มีผู้มาอาราธนาไปบำเพ็ญกุศลที่บ้าน ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากวัดมากนัก เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ก็จะตรัสแก่เจ้าภาพว่า “ไม่ต้องเอารถมารับนะ แล้วจะเดินไปเอง”

เมื่อคราวที่ต้องไปปฏิบัติหน้าที่พระอุปัชฌาย์ประธานบรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตร ณ วัดพุทธบูชา บางมด เป็นประจำทุกปีก่อนเข้าพรรษา ก็โปรดที่จะเดินทางโดยรถแท็กซี่จากวัดบวรนิเวศวิหารต่อหนึ่ง แล้วไปลงเรือหางยาวอีกต่อหนึ่ง ลัดเลาะเรื่อยไปตามคลอง จนถึงวัดพุทธบูชา

ด้วยเหตุนี้ ผู้เคารพนับถือหลายคนจึงพยายามที่จะถวายรถยนต์สำหรับทรงใช้ส่วนพระองค์ แต่ก็ได้รับการปฏิเสธ ด้วยเหตุผลง่าย ๆ

“ไม่รู้จะเอาไปเก็บไว้ที่ไหน”

อีกครั้งหนึ่ง คราวเกิดเหตุระเบิดขึ้นข้างตำหนัก ในช่วงบ่ายขณะที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ กำลังสนทนาธรรมอยู่กับนางโยเซฟิน สแตนตัน ซึ่งโชคดีว่าไม่มีผู้ใดได้รับบาดเจ็บ แต่เหตุระเบิดในครั้งนั้นทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าหน้าที่ตำรวจมาถวายอารักขา วันละ ๑ นาย และโปรดให้รถยนต์หลวง (รยล.) มาประจำไว้ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร เพื่อถวายความสะดวกในการเสด็จไปปฏิบัติศาสนกิจยังสถานที่ต่างๆ

สำหรับกรณีของรถยนต์หลวงนั้น เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ได้รับสั่งกับเจ้าหน้าที่ผู้รับรับสั่งสั้นๆ เพียงว่า

“ไม่สมควร”

เป็นอันว่าไม่ทรงรับไว้ เพียงแต่ขอรับพระราชทานใช้เป็นครั้งคราวเท่านั้น

วัดบวรนิเวศวิหาร

ละเอียดล่อ เอื้อเฟื้อ

เมื่อเสด็จออกบิณฑบาต หากทรงพบสามเณรกำลังออกบิณฑบาตสวนทางกับพระองค์ ก็จะประทานอาหารที่รับมาใส่บาตรสามเณร บางครั้งเมื่อกลับถึงกุฏิแล้ว ก็จะแบ่งส่วนหนึ่งไว้แค่พอดฉัน อีกส่วนหนึ่งให้ลูกศิษย์นำไปถวายเณร

ด้วยเคยมีพระปรารภอยู่บ่อยครั้งว่า “สงสารเณร! เกรงว่าจะบิณฑบาตได้ไม่พอดฉัน” และมักจะทรงย้าให้พระช่วยดูแลเณร เพราะ “สามเณรไม่มีกิจนิมนต์ ไม่มีรายได้”

คราวหนึ่ง เมื่อเสด็จกลับจากบิณฑบาต ทรงเห็นเด็กผู้ชายคนหนึ่งนอนครูดคูอยู่ที่ข้างกำแพงพระวิหารพระศาสดา เมื่อถึงที่ประทับ จึงโปรดให้ศิษย์รีบไปดูแลและนำตัวมาที่ตำหนักเพื่อสอบถามถึงความเป็นมา ครั้นได้ความว่าเป็นเด็กที่หนีออกจากบ้าน ก็ได้ประทานความช่วยเหลือเป็นเบื้องต้น และให้คนพาไปมอบแก่เจ้าหน้าที่ตำรวจเพื่อให้ความช่วยเหลือต่อไป

อีกครั้งหนึ่งเป็นช่วงที่ประเทศกำลังประสบภาวะวิกฤติเศรษฐกิจครั้งใหญ่ เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ทรงปฏิบัติหน้าที่เช่นเคยออกพระตำหนักให้คนเข้าเฝ้าวันละสองช่วงเวลา

ประชาชนมากหน้าหลายตาทั้งผู้น้อย ผู้ใหญ่ไม่เคยทรงเลือกปฏิบัติ บางคนเสร็จธุระแล้วก็กลับ บางคนก็อยู่รอ นั่งฟังธรรมสากัจฉาจนหมดเวลา

หากก็เป็นที่สังเกตของเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้าอยู่หลายวัน มีชายหนุ่มคนหนึ่งนั่งอยู่ที่เดิม ไม่เคยปริปากว่ามาด้วยธุระอันใด เมื่อถึงเวลาที่คนกลับ เขาก็กลับ รุ่งขึ้นบ่ายอีกวัน ก็มาแล้ว ก็กลับไป จนวันหนึ่งพระองค์จึงได้ตรัสถามถึงกิจธุระ ก็ได้รับคำตอบว่า

“ไม่มีธุระอันใดหรอก พระคุณเจ้า แต่เพราะตงงานอยู่ จึงไม่รู้จะไปไหน เห็นหลายคนเดินมาที่นี่ ไม่รู้ว่ามาทำไม เลยตามมาดูว่าทำอะไร เมื่อเห็นแล้วก็ไม่ว่าจะทำอะไร แต่กลับไปแล้ว มันสบายใจ”

“เออหนอ ดินะ ที่นี้ยังไม่ทันจะทำอะไร ก็สบายใจเสียแล้ว” เจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้า ทรงรำพึงกับองค์เอง

สัตว์น้อยใหญ่พลอยได้รับพระเมตตา

การเดินทางสำรวจตรวจตรารอบพระอาราม เป็นวัตรปฏิบัติที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงยึดถือมาโดยตลอด ด้วยทรงเห็นว่าเป็นทั้งการออกกำลังกาย และเป็นการทรงงานไปพร้อมกัน คือเป็นโอกาสที่จะได้ตรวจดูเสนาสนะสงฆ์ อาคารสถานที่ เพื่อทราบความเป็นอยู่และสภาพทั่วไปของวัด

สิ่งที่ทรงพบเห็นเป็นประจำระหว่างการตรวจตรา ก็คือ สุนัข จนเป็นที่โจษจันกันทั่วไปว่า วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นวัดที่มีสุนัขมาก บ้างเป็นสุนัขที่มีเจ้าของ บ้างจรจัด บางตัวน่ารัก ขี้เล่น บางตัวเกราะกรัง ขี้เรื้อน

ครั้งใดที่พบสุนัขขี้เรื้อน ก็มักจะตรัสถามหาเจ้าของว่า อยู่คณะใด ภูมิลำเนา เมื่อทรงทราบแล้ว ก็จะโปรดให้บอกแก่ภิกษุสามเณรในที่นั้นให้ช่วยดูแลให้ดี ทั้งยังทรงกระษेत्रว่า

“คนตั้งเยอะแยะยังดูแลได้ สุนัขตัวเดียวทำไมดูแลไม่ได้”

ในคราวเย็นวันหนึ่ง เป็นที่ผิดสังเกตว่า ไม่มีสุนัขอยู่เพ่นพ่านเหมือนเคย จึงตรัสถามบรรดาศิษย์ที่ตามเสด็จ “สุนัขหายไปทางไหนกันหมด” ต่างคนต่างเล็กล่ำกละล่ำละลักกราบทูล “ทางวัดให้เทศบาลมาเก็บ... เอาไปเลี้ยง”

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ จึงมีรับสั่งว่า

“เออ! ก็บ้านเขาอยู่ที่นี่ จะให้เขาไปอยู่ที่ไหนไปเอาคืนมา” เท่านั้นเอง วันรุ่งขึ้น เทศบาลจึงต้องนำสุนัขของวัดมาคืน

ไม่คืนเปล่าด้วยนะ ยังแถมมาให้อีกตั้งหลายตัว

คราวหนึ่ง เมื่อเสด็จไปประทับต่างวัด หลังจากเสวยภัตตาหารในบาตรตามปกติแล้ว ศิษย์คนหนึ่งก็นำบาตรไปล้าง ล้างแล้ว... ก็เทน้ำล้างบาตรซึ่งยังมีเศษอาหารเหลืออยู่ลงในถังส้วม เจ้าพระคุณสมเด็จฯ สังเกต... ด้วยน่าจะมิบางอย่างผิดปกติ... จึงตรัสถาม เอน้ำล้างบาตรไปเทที่ใด? ครั้นผู้เป็นศิษย์ทูลตอบตามความเป็นจริง ก็ได้รับการตำหนิ... ตรงไปตรงมา... รุนแรง

“เจ้านี้! ทีหลังอย่าทำอย่างนี้ มันไม่ควรและสกปรก ควรเอาไปเทที่ที่สะอาด เมื่อว่าพวกมดแมงเขาจะได้กินเศษอาหาร จำไว้! ทีหลังอย่าทำ”

เรื่องนี้ คนทั่วไปอาจเห็นว่าเป็นเรื่องธรรมดา แต่ความที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ เป็นผู้มีความละเอียดอ่อน และช่างสังเกต แทบทุกการกระทำของคนรอบข้าง จึงอยู่ในสายตาโดยตลอด และถ้าทรงเห็นว่าสิ่งใดไม่เหมาะไม่ควรแล้ว

แม้เป็นเพียงเรื่องเล็กๆ ก็ไม่เพิกเฉย แต่จะทรงแนะนำและตักเตือนด้วยพระเมตตา

อ่อนน้อม ถ่อมพระองค์

เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ทรงเป็นกรรมการมหาเถรสมาคมมาตั้งแต่ทรงดำรงสมณศักดิ์ที่พระสาสนโสภณ และทรงเป็นต่อเนื่องมาตั้งแต่มีคณะกรรมการมหาเถรสมาคมชุดแรก จนถึงวาระสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพ

ในที่ประชุมกรรมการมหาเถรสมาคม พระสาสนโสภณมักจะเลือกที่นั่งท้ายๆ แถวอยู่เสมอ กระทั่งครั้งหนึ่ง สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฺฐายี) วัดมกุฏกษัตริยาราม ทรงสัพยอกด้วยพระเมตตาว่า

“เจ้าคุณสนั่นไกลนิก กลัวจะเป็นสมเด็จพระสังฆราช”

ในด้านการสั่งสอนธรรม เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ก็ไม่ได้แสดงพระองค์ว่าเป็นผู้รอบรู้เชี่ยวชาญ ไม่ว่าจะด้านปริยัติหรือด้านปฏิบัติ หากมักจะถ่อมพระองค์เสมอ โดยตรัสว่า

“แนะนำในฐานะผู้ร่วมศึกษาปฏิบัติด้วยกัน”

บางครั้งทรงร่างพระธรรมเทศนาในงานสำคัญๆ แล้วมักจะรับสั่งกับพระผู้คอยถวายงานว่า “เอาไปดูซิ! มีอะไรจะเพิ่มเติมบ้าง” ด้วยทรงให้เกียรติและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ไม่ได้ถือพระองค์ว่าทรงรอบรู้เสียทุกเรื่อง บางครั้งยังทรงเตือนผู้ปฏิบัติสนองงานด้วยว่า

.....
 “อย่าแสดงตนว่ารู้ดี หรืออวดรู้
 คนอื่นเขาจะหมั่นใส่เอา”

กล่าวคือ แม้บางเรื่องจะเป็นเรื่องจริงที่รู้อยู่ แต่ก็หาควรที่จะพูดกับทุกคนไม่ บางเรื่องหากไม่ถูกด้วย ‘กาลละ’ คือ เวลา และ ‘เทศะ’ คือ สถานที่แล้ว ก็ไม่ควรพูด

อดทนอดกลั้นเป็นที่สุด

ในวัยเยาว์ เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงเป็นเด็กซีโรค แม้เมื่อบรรพชาแล้ว ความเจ็บป่วยก็ยังคงปรากฏอยู่เนืองๆ แต่ด้วยความอดทน สามเณรเจริญ คชวัตร ยังคง ประคับประคองผลการเรียนให้อยู่ในลำดับที่หนึ่งมาได้ โดยเกือบตลอด

ตอนเรียนบาลีที่วัดเสนาหา ก็ติดวัณโรคมาจาก พระครูสังวรวิสัย (อาจ) เจ้าอาวาส เนื่องจากการเฝ้า อุปัฏฐากพระอาจารย์อย่างใกล้ชิด ซึ่งต่อมาไม่นาน ท่านพระครูฯ ก็ถึงแก่ภรรณาพด้วยโรคนั่นเอง

ถึงคราวที่มาอยู่วัดบวรนิเวศวิหารแล้ว ความเจ็บไข้ก็ไม่เคยได้ห่างหาย ฝ่ายสามเณรเล่า ก็ไม่ยอมเป็น ฝ่ายป่วยแพ้แก่สังฆารเช่นกัน คงมุ่งมั่นต่อการเรียน อย่างต่อเนื่อง ไม่ยอมขาดสอบแม้ว่าวันนั้นจะต้องใช้ ผ้าสักหลาดพันรอบอกหลายชั้น เพื่อไม่ให้เกิดอาการ หนาวสั่นในเวลาหนึ่งสอบ

ครั้งหนึ่งขณะที่ยังทรงเป็นพระมหาเปรียญ พำนักอยู่ที่กุฏิหอเขียน ข้างตำหนักบัญชาเบญจมา ที่ประทับของสมเด็จพระสังฆราชเจ้าฯ สุขภาพที่ย่ำแย่ และอิดโรยของภิกษุหนุ่ม ชวนให้สมเด็จพระ ท่านถึงกับ ‘ปลงตก’ วันหนึ่งจึงได้ตรัสเชิงกระเซ้าด้วยพระเมตตา และหวังใญ่ว่า

“ถ้าคุณมหาตายนั้ กั้จะทำศพให้เอง”

ด้วยจิตคารวธรรม

ความเคารพในพระธรรมของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ก็คือ ทรงเคารพต่อพระคัมภีร์ และหนังสือธรรมะทุกประเภท ทั้งหมดนี้จะต้องเก็บหรือวางไว้ในที่สูงอันควรเท่านั้น หากเห็นใครวางหนังสือธรรมะไว้บนพื้น ก็จะทรงทักท้วงทันที “นั่นพระธรรม อย่าวางกับพื้น”

แม้เมื่อถึงคราวจำเป็นที่จะต้องรื้อทิ้งสมุด หนังสือ หรือเอกสารที่ไม่ใช่แล้ว ก็จะได้รับสั่งถามว่าเป็นกระดาษธรรมะหรือเปล่า ถ้าเป็นกระดาษที่เขียนธรรมะก็จะโปรดให้เผาเสีย ไม่ให้ทิ้งลงถึงขยะ ด้วยเห็นว่าพระธรรมเป็นของสูง ไม่พึงถูกเหยียบย่ำ หรืออยู่ในที่อันไม่ควร

ณ พระตำหนักรับแขก เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ได้ทรงเตือนผู้ปฏิบัติงานถวายอยู่เสมอว่า “หนังสือธรรมะให้มีไว้ อย่าได้ขาด” เพื่อในเวลาแจกของที่ระลึก จะเป็นเหรียญหรือวัตถุมงคลใด ผู้รับก็จะได้รับแจกหนังสือธรรมะควบคู่กันไปด้วย โดยทรงอธิบายว่า

“ที่นี้แจกพระธรรม ไม่ได้แจกของคลัง”

ส่วนความเคารพในพระสงฆ์นั้น เห็นได้ชัดจากพระจริยวัตรที่ทรงมีความเคารพในพระอุปัชฌาย์อาจารย์ของพระองค์ เคารพในความเป็นผู้มีศีลของพระภิกษุสามเณรทั่วไป

แม้จะให้อาณาผู้ใดให้นำของไปให้แก่ ‘พระลูกวัด’ หรือ ‘เณร’ เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ก็จะตรัสว่าให้นำไปถวาย ทั้งนี้ก็ด้วยเคารพในความเป็นผู้มีศีลอันบรรวรของภิกษุสามเณร

นอกจากนี้แล้ว พระองค์ยังปฏิบัติต่อภิกษุสามเณรด้วยการให้เกียรติเสมอ ไม่เคยที่จะเรียกใช้ประหนึ่งว่าเห็นเป็นเด็กหรือคนรับใช้ หากสิ่งใดที่พอจะทำได้ด้วยพระองค์เอง ก็จะทรงทำเอง ถึงเป็นพระภิกษุที่มีหน้าที่ปฏิบัติรับใช้โดยตรงอยู่แล้ว ก็จะไม่ทรงเรียกหาหรือให้ช่วยเฉพาะในเรื่องที่จำเป็นเท่านั้น โดยเคยรับสั่งว่า

“พระเป็นผู้มีศีลเสมอกัน จึงเกรงใจ ไม่อยากใช้ใคร”

สำหรับความเคารพในพระกรรมฐาน เจ้าพระคุณสมเด็จฯ จะถวายความเคารพอย่างสูง ไม่ว่าพระกรรมฐานรูปนั้นจะมีอายุพรรษาเท่าไร ส่วนพระเถระผู้มีอายุพรรษามากกว่า พระองค์ก็จะถวายความเคารพตามพระวินัยตามควรแก่โอกาสและสถานที่ หากประทับนั่งอยู่ก็จะโปรดให้ศิษย์จัดอาสนะถวายให้พระเถระรูปนั้น และทรงกราบด้วยความเคารพเสมอ

Ussasmsu Ussasanti

ภาพของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ที่เจเนตาคนทั่วไป คือ การทรงไว้ซึ่งพระอาการสงบนิ่ง ส้ารวมด้วยสายพระเนตรที่ทอดลงเบื้องล่างอยู่เป็นนิจ

ในการเสด็จไปทรงปฏิบัติศาสนกิจในที่ต่างๆ ไม่ว่าจะโดยรถยนต์หรือโดยเครื่องบิน ก็มักจะประทับหลังพระเนตรในอาการของการเจริญสมาธิ เว้นไว้แต่ว่าจะทรงอ่านหนังสือหรือเอกสาร

คราวหนึ่งของการเสด็จโดยรถยนต์ไปทรงปฏิบัติศาสนกิจ รถยนต์ที่ประทับเกิดพลิกคว่ำ เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ซึ่งกำลังเจริญสมาธิอยู่นั้น ทรงล้มพระเนตรขึ้นด้วยพระอาการสงบ และเสด็จออกจากรถยนต์ พร้อมรับสั่งถามทุกคนด้วยความห่วงใยว่า “มีใครเป็นอะไรไหม” พร้อมทั้งยังทรงดำเนินไปประทับรถตำรวจนำขบวนเสด็จ เพื่อไปประกอบศาสนกิจตามที่ได้รับนิมนต์ไว้แล้ว

อีกครั้งหนึ่ง เมื่อเสด็จจากวัดญาณสังวรารามไปทรงปฏิบัติศาสนกิจในจังหวัดตราดโดยเฮลิคอปเตอร์ ขากลับเฮลิคอปเตอร์ที่ประทับเกิดภาวะฉุกเฉินขณะลงจอด ด้วยบรรยากาศที่โพล้เพล้ นักบินจึงเข้าใจว่าสระน้ำภายในวัดนั้นเป็นลานจอดเฮลิคอปเตอร์ ในขณะที่ฐานสกีของเครื่องแคะผิวน้ำจมน้ำไหลท่วมเข้ามาในห้องโดยสารแล้วนั้น ทันใดนั้นนักบินได้ใช้ความพยายามดึงเครื่องกลับขึ้นมา และนำลงจอดอย่างปลอดภัยในที่สุด จนเป็นที่อกสันขวัญหายทั้งแก่ผู้ติดตามและผู้ที่มีารอรับเสด็จ ศิษย์ที่ตามเสด็จคนหนึ่งแล้วว่า ด้วยความกลัวและตกใจ ตนจึงไม่รู้อาจะทำประการใด คงได้แต่นั่งจ้องพระพักตร์เจ้าพระคุณสมเด็จฯ อยู่อย่างนั้น ในขณะที่พระองค์ท่านทรงประทับหลับพระเนตรอยู่ด้วยอาการสงบ

ตราบเมื่อเฮลิคอปเตอร์ลงจอดที่สนามแล้ว จึงลิมพระเนตรขึ้น แล้วรับสั่งถามด้วยน้ำเสียงปกติว่า

“ถึงแล้วหรือ!!”

ละแล้ว โลกธรรม ๘

การได้รับสถาปนาขึ้นที่ ‘สมเด็จฯ พระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก’ สมณศักดิ์สูงสุดของคณะสงฆ์ไทย เป็นเรื่องที่พุทธศาสนิกชนชาวไทยปีติยินดียิ่ง แต่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ กลับทรงอุเบกขายิ่ง แม้ถึงวันที่เสด็จเข้าพระบรมมหาราชวังเพื่อรับการสถาปนา พระองค์ก็ทรงครองจีวร และเสด็จออกจากพระตำหนักที่ประทับ ด้วยความเป็นปกติ หนึ่ง สงบ ไม่แตกต่างจากทุกวันที่ทรงออกไปทำพระภารกิจอื่นๆ

ชื่อเสียง เกียรติยศ ลากสักการะ

... ไม่ได้ต้องการ... จึงไม่นำพาให้ลุ่มหลงและยึดติด

... ไม่ได้ปรารถนา... จึงไม่ได้ยินดี

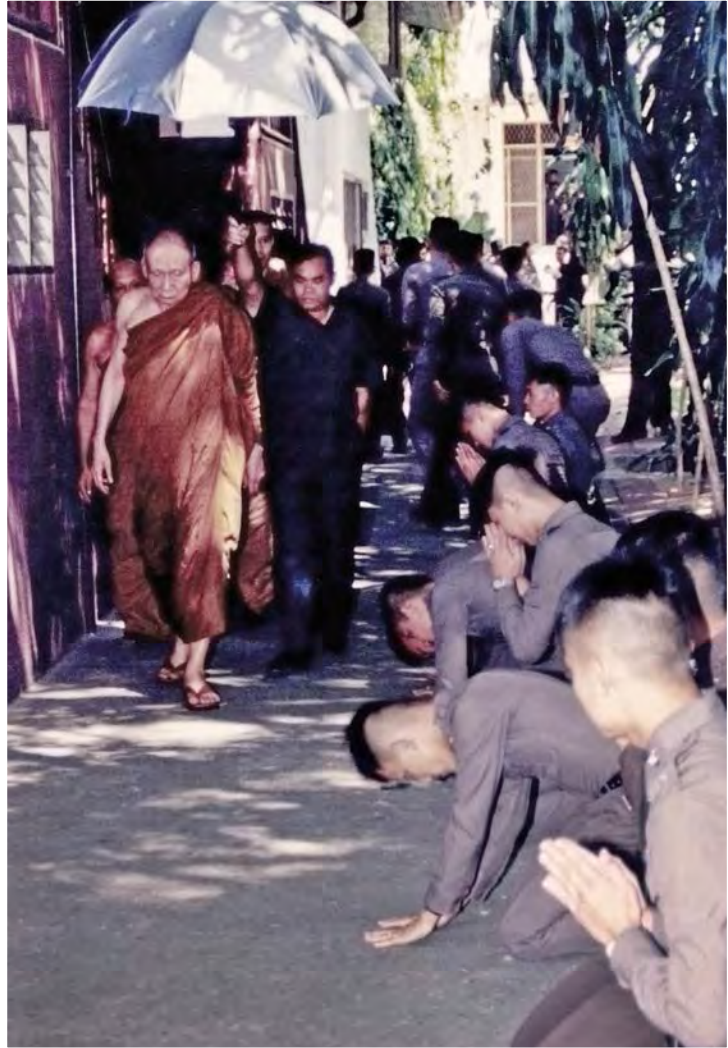
รับรู้เพียงว่าภาระหน้าที่เท่านั้นที่เพิ่มขึ้น...

หน้าที่ ‘พระของประชาชน’

สืบสาน
งานการศึกษา
และสงเคราะห์

ธำรงประเพณีปฏิบัติ

ธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดกันมาของวัดบวรนิเวศวิหาร ตั้งแต่ครั้งที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงผนวชและทรงเป็นเจ้าอาวาส คือ การที่พระอุปัชฌาย์มีหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนศิษย์ให้มีความรู้ความเข้าใจในพระธรรมวินัยทั้งในด้านปริยัติและด้านปฏิบัติ

เมื่อเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๐๔ ตั้งแต่ครั้งยังดำรงสมณศักดิ์ที่ พระสาสนโสภณ ก็ได้ปฏิบัติหน้าที่นี้โดยเคร่งครัด โดยทรงใช้เวลาในช่วงบ่ายวันละ ๑ ชั่วโมง ให้การศึกษาด้านปริยัติธรรม ครั้นถึงวันพระและหลังวันพระหนึ่งวัน ก็โปรดให้พระนวกะและสามเณรได้เรียนรู้การปฏิบัติสมาธิกรรมฐาน โดยจะทรงแสดงธรรมในตอนค่ำ และทรงนำปฏิบัติกรรมฐานต่อเนื่องกันไป คราวละประมาณ ๑๕-๒๐ นาที ทั้งนี้ยังได้เปิดโอกาสให้อุบาสก อุบาสิกา และผู้สนใจทั่วไปเข้าร่วมฟังและฝึกปฏิบัติด้วย ดังนั้นในแต่ละครั้งจึงมีผู้เข้าร่วมนับเป็นจำนวนร้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเข้าพรรษา

การสอนกรรมฐานที่วัดนี้ เริ่มขึ้นในสมัยที่พระพรหมมุนี (ผิน สุวโจ) ครองวัด กล่าวคือ ในช่วงค่ำหลังจากที่พระภิกษุสามเณร และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายทำวัตรสวดมนต์เสร็จแล้ว เจ้าอาวาสก็จะเริ่มอบรมธรรมปฏิบัติ จบแล้ว พระสงฆ์ ๔ รูปสวดพระสูตรที่แสดงหลักปฏิบัติทางสมณะและวิปัสสนา สวดทั้งภาคบาลีและแปลไทย เพื่อประกอบการพิจารณาคราวละตอน จากนั้นเจ้าอาวาสจะนำการฝึกปฏิบัติจนครบตามเวลาที่กำหนดแล้วจึงสวดบทที่พึงพิจารณาเนื่องๆ คือ อภินหปัจจเวกขณ และปิดท้ายด้วยการแผ่ส่วนกุศลบุญ

หลักการสอนกรรมฐาน

สำหรับหลักการสอนกรรมฐานนั้น เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงดำเนินตามหลักสติปัญญา คือการกำหนดจิตพิจารณาอยู่ในกาย เวทนา จิตและธรรม วิธีหนึ่งคือ การหยุดจิตให้อยู่ในตำแหน่งใดตำแหน่งเดียว ไม่วอกแวกไปคิดเรื่องอื่น เช่น กำหนดไว้ที่ลมหายใจเข้าออก หรือที่เรียกว่า ‘อานาปานสติ’ อีกวิธีหนึ่งคือ การพิจารณาไปในกาย แยกกายให้เห็นเป็นส่วนๆ หรือเป็นอาการต่างๆ เช่น อากา ๓๒ เป็นต้น

ทั้งนี้ได้ทรงย้ำอยู่บ่อยครั้งว่า จุดหมายหลักของการฝึกปฏิบัติสมาธิ อยู่ที่การมุ่ง ‘เอาชนะ’ อารมณ์และกิเลส ณ ปัจจุบันขณะ จิตใจที่เศร้าหมอง ขุ่นมัวด้วยความรัก ความปรารถนา ความกลัว ความโกรธ หรือเหตุอื่นใด ล้วน ‘สงบระงับ’ ได้โดยด้วยสมาธิ

แม้ไม่มีเหตุอื่นใดที่ก่อให้เกิดความเศร้าหมอง ขุ่นมัว การฝึกปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอก็เพียงพอ เพราะจะทำให้จิตใจมี ‘พลัง’ เกิดความตื่นรู้และตั้งมั่น เจกเช่น การออกกำลังกายที่ฝึกเพาะกล้ามเนื้อให้แข็งแรง นั่นเอง

พระนิพนธ์ของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ เกี่ยวกับหลักปฏิบัติกรรมฐานนี้มีอยู่หลายเล่ม อาทิ หลักการทำสมาธิเบื้องต้น แนวปฏิบัติในสติปัญญา การปฏิบัติทางจิต อนุสสติและสติปัญญา หลักธรรมสำหรับการปฏิบัติอภิมหาจิต เป็นต้น

กรรมฐาน คือ งานหลัก

การ ‘เข้าถึง’ พระพุทธศาสนา คือ การ ‘เข้าให้ถึง’ ภาคปฏิบัติ เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงเห็นความสำคัญของเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงมักกล่าวไว้ในหลายวาระโอกาสว่า

ข้อสำคัญอยู่ที่การปฏิบัติทางจิตใจ เมื่อจิตใจมีความสงบ มีความบริสุทธิ์ ก็ทำให้ความประพฤติกาย ทางวาจาบริสุทธิ์ไปด้วย ฉะนั้น การปฏิบัติทางกรรมฐานจึงเป็นสิ่งสำคัญที่บรรดาผู้นับถือพระพุทธศาสนาทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นบรรพชิต คือ ผู้บวช ไม่ว่าจะเป็นฆราวาส สมควรจะประพฤติปฏิบัติกัน

ยิ่งถ้าเป็นพระภิกษุหรือสามเณรด้วยแล้ว ยิ่งต้องใส่ใจในกรรมฐาน

การงานของพระ คือ กรรมฐาน กรรมฐานเป็นอุบายสงบใจ ทำสมาธิ หัดนั่งสมาธิ โดยปฏิบัติในบทกรรมฐาน ...เมื่อบวชเข้ามาแล้วก็ต้องมึงานทำ การงานที่ขาดไม่ได้ ก็คืองานกรรมฐาน ควรจะต้องทำอยู่เสมอ ถ้ายิ่งว่างจากการงาน ว่างจากการเรียน ต้องทำกรรมฐาน ถ้าทิ้งกรรมฐานเสียแล้วใจเต็มไปด้วยกามตัณหาแล้วก็ร้อน แล้วก็อยู่ไม่ได้

บุคคลที่ทำกรรมฐาน ไม่ว่าจะเป็นบรรพชิตหรือฆราวาส จะปกครองตนเองให้ดำเนินไปในทางที่ดีที่ชอบได้โดยง่าย ปกครองคนอื่นก็ได้ด้วย เพราะมี ‘ธรรม’ เป็นเครื่องคุ้มกัน

ภิกษุต่างชาติก็ต้องปฏิบัติ

แม้พระภิกษุต่างชาติที่เข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนา ณ วัดบวรนิเวศวิหาร เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ก็ให้เน้นการฝึกปฏิบัติด้วยเช่นกัน ชันติปาโลภิกษุ (Khantipalo Bhikkhu นามเดิมว่า Laurence Mills) และพระราชสุเมธาจารย์ (Robert Sumedho) ล้วนเป็น ‘ประจักษ์พยาน’ สำคัญ

พระชันติปาโล ภิกษุชาวอังกฤษ บวชเป็นสามเณรมาจากบ้านเกิด แล้วเดินทางมาอยู่ที่วัดไทยพุทธคยา ประเทศอินเดีย เมื่อได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุแล้ว จึงเข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ฟานักอยู่ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๐๖ ต่อมาได้อุปสมบทซ้ำเป็นพระภิกษุในธรรมยุติกนิกาย ระหว่างนั้นเองเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ได้จัดทำโครงการสอนสมาธิกรรมฐานแก่ชาวต่างประเทศ ทั้งที่เป็นพระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ทั่วไป ซึ่งโดยส่วนมากแล้ว ทรงเป็นผู้สอนด้วยพระองค์เอง

ชันติปาโลภิกษุ ได้อยู่จำพรรษา ณ วัดบวรนิเวศวิหารเป็นเวลานาน ต่อมาเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ได้ส่งไปเป็นพระธรรมทูตปฏิบัติศาสนกิจเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำอยู่ที่วัดพุทธรังษี นครชิตินีย์ ประเทศออสเตรเลีย ร่วมกับพระธรรมทูตไทยอีก ๑ รูป นับเป็นพระธรรมทูตรุ่นแรกที่น่าพระพุทธศาสนาเถรวาทไปสูทวีปออสเตรเลีย และประดิษฐานไว้อย่างมั่นคงมาจนทุกวันนี้ อีกทั้งผลงานการตีพิมพ์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาของพระชันติปาโล ก็เป็นอีก ‘สื่อ’ หนึ่งที่ทำให้ชาวยุโรปหันมาสนใจศึกษาและนับถือพุทธศาสนามากขึ้น

ส่วน พระราชสุเมธาจารย์ ภิกษุชาวอเมริกัน ในระหว่างที่เตรียมความพร้อมก่อนบวชนั้น ก็เคยได้เรียนสมาธิภาวนากับเจ้าพระคุณสมเด็จฯ โดยกล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

“ท่านสมเด็จฯพระญาณสังวรมีความสามารถที่จะอธิบายให้ชาวต่างประเทศเข้าใจคำสอนของพุทธศาสนาได้อย่างลึกซึ้ง เรามิศรัทธาในวิธีการสอนของท่านสมเด็จฯ เพราะตรงและถูกกับจริตของเรา”

หลังจากนั้นก็ได้อุปสมบทและศึกษาปฏิบัติธรรม ณ วัดหนองป่าพง ต่อมาได้เป็นกำลังสำคัญอีกท่านหนึ่งที่มิบทบาทในการเผยแผ่พุทธธรรมแก่ชาวต่างประเทศ

จัดการศึกษาชั้นสูงแก่คณะสงฆ์

การจัดการศึกษาชั้นสูงสำหรับพระภิกษุ จะเป็นประโยชน์ต่อการสั่งสอนและเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในประเทศและต่างประเทศในอนาคต ...เป็นญาณทัศนะอันกว้างไกลของเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้าตั้งแต่ครั้งยังทรงเป็นพระมหาเปรียญ

ในปีพุทธศักราช ๒๔๘๘ พระมหาเจริญ เป็นผู้หนึ่งที่ได้มีส่วนร่วมในการก่อตั้ง ‘สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย’ ต่อมาได้รับเลือกให้เป็นกรรมการสภาการศึกษา ชุดแรก มีหน้าที่กำกับดูแลการจัดการศึกษาแก่พระภิกษุ สามเณร และเป็นอาจารย์ผู้สอน รายวิชาพระสูตรหรือพระสุตตันตปิฎก ทั้งนี้ด้วยความตระหนักว่า การศึกษาทางโลกเป็นสิ่งที่ควรสนับสนุน เป็นการให้แสงสว่าง หากก็ต้องรักษาทางธรรมไว้ให้เข้มแข็ง

ปัญญาทางธรรมกับทางโลกนั้น ต้องควบคู่กันไป การที่ได้มีสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย (ปัจจุบันคือมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย) และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยขึ้น ก็เพื่อที่จะประสานปัญญาทางธรรมกับปัญญาทางโลก พระภิกษุจะได้พูดกับชาวโลกเขารู้เรื่อง แต่ว่าต้องการวิธีการดำเนินการให้เหมาะสม และก็ต้องไม่ละทิ้งการศึกษาพระธรรมวินัยอันเป็นหลักของพระศาสนา

แม้ในขณะที่เป็นประธานกรรมการอำนวยการฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ ‘เจ้าคุณสา’ หรือ ‘พระสาสนโสภณ’ ก็เป็นผู้เสนอโครงการการจัดการศึกษาระดับปริญญาโทขึ้นในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง โดยบรรจุหลักสูตรพระธรรมทูตไปต่างประเทศไว้เป็นส่วนหนึ่งด้วย แต่เนื่องจากความไม่พร้อมในหลายๆ ด้านของสถาบันดังกล่าว โครงการนี้จึงจำต้องถูก ‘แขวน’ ไว้ หากท้ายที่สุดก็สำเร็จได้ในอีก ๒๐ ปีต่อมา โดยไม่ละทิ้งการศึกษาพระธรรมวินัยอันเป็นหลักของพระศาสนา”

เพิ่มขึ้นด้วย จึงทำให้พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย มีจำนวนรวม ๙๑ เล่ม จัดพิมพ์ขึ้นเป็นครั้งแรก เนื่องในงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๒๕ และกลายเป็นหนังสืออ้างอิงสำคัญที่ใช้กันโดยแพร่หลายในเวลาต่อมา

นอกจากนี้ ยังโปรดให้ตั้ง ‘แผนกหนังสือพระพุทธศาสนาภาษาต่างประเทศ’ ขึ้น เพื่อเป็นขุมทรัพย์ทางปัญญา สำหรับการศึกษาและค้นคว้าตำราด้านพระพุทธศาสนาอีกด้วย

บุกเบิกการสอนสมาธิภาวนาในสถาบันการศึกษาทางโลก

เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ทรงเป็นพระเถระรูปแรกที่ได้รับอาราธนาให้เป็น ‘อาจารย์พิเศษ’ สอนในรายวิชาทางพระพุทธศาสนาในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐหลายแห่ง เช่น ‘สมถะและวิปัสสนา’ (หรือ ‘ฝึกสมาธิตามแนวพุทธศาสนา’) ให้แก่นิสิตภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โดยมุ่งเน้นให้นิสิตได้เรียนรู้พระพุทธศาสนาทั้งภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติ ส่งผลให้มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นมหาวิทยาลัยแรกที่บรรจุวิชา ‘สมถะและวิปัสสนา’ และรายวิชาด้านพระพุทธศาสนาอีกหลายรายการไว้ในหลักสูตรการศึกษา ทั้งยังทำให้สถาบันการศึกษาอื่นๆ ทุกระดับ หันมาให้ความสนใจกับการสอนการฝึกหัดทำสมาธิตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามากขึ้น

นอกจากนี้การที่พระองค์ท่านได้รับอาราธนาจากสถาบันการศึกษา หน่วยงานราชการ และองค์กรต่างๆ ให้ไปทรงบรรยายหรือแสดงธรรมอยู่เนืองๆ ก็เป็นส่วนช่วย ‘จุดประกาย’ ความสนใจในการศึกษาและปฏิบัติสมาธิกรรมฐานในเหล่าพุทธศาสนิกชนทุกระดับโดยถ้วนทั่ว

สงเคราะห์โลก สงเคราะห์คน

ทรงยึดมั่นในพระพุทโธวาทที่ว่า “เธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่พหุชน เพื่ออนุเคราะห์โลก”

พระเมตตาต่อสัตว์โลกที่ร่วมเกิดแก่เจ็บตายมาหลายชาติภพ ตลอดจนผู้ยากไร้ ด้อยโอกาส และด้วยความรำลึกในบุญคุณของแผ่นดินถิ่นเกิด บิดา มารดา อุปัชฌาย์อาจารย์

ทำให้เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงงานด้านการสงเคราะห์มาตลอดพระชนม์ชีพ ทั้งการประทานทุนการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร นักเรียน นิสิต นักศึกษาอย่างไม่มีเงื่อนไข ไม่มีวาระโอกาส การจัดสร้างอาคารเรียน ห้องสมุด โรงพยาบาลในถิ่นทุรกันดารหลายแห่ง

ในยามที่ประชาชนประสบภัยพิบัติต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นน้ำท่วม ไฟไหม้ โรคระบาด ภัยรอน ภัยแล้ง ภัยหนาวต่างๆ ก็ทรงชวนขยายในทันทีทั้งด้านปัจจัยสี่ ทั้งการเยียวยาจิตใจ และบำรุงขวัญด้วยธรรมะ เพื่อเกื้อกูล ผ่อนหนักให้บรรเทาเบาลง

ทั้งที่พระองค์เองก็เชื่อว่าจะมีพระพลานามัยที่สมบูรณ์นัก แต่ละวันถูกรุมเร้าด้วยพระศาสนกิจ ตั้งแต่เช้าจรดค่ำ บางคราวต้องเสด็จไปกิจนิมนต์ไกลพันข้ามจังหวัด ทว่าก็ไม่เคยแสดงอาการอ่อนล้า ครั้นผู้ถวายงานใกล้ชิดกราบทูลให้ทรงผ่อนคลายหรือละเว้นเสียบ้าง ก็ทรงพระสรวลแต่เบาๆ พลงรับสั่งตอบ

“เออ! จะทำอย่างไรได้... ที่นี่เป็นพระของประชาชน”

ก่อดอกออกผล

โรงเรียนสมเด็จพระปิยมหาราชรมณียเขต ณ บ้านทุ่งก้างย่าง อำเภอยะโยคี จังหวัดกาญจนบุรี เป็นหนึ่งในดอกผลทางการศึกษาที่ผลิตบัณฑิตและดงงาม

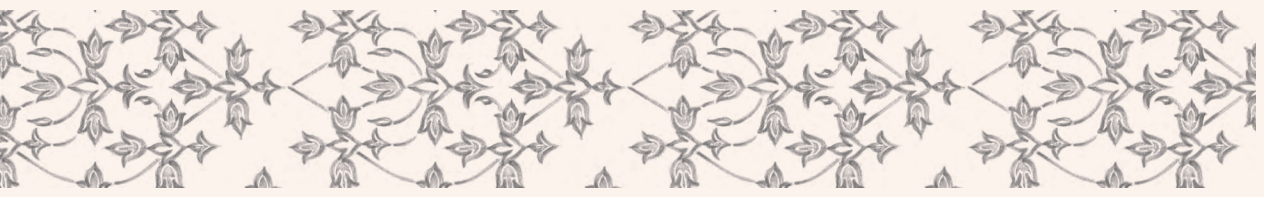
นับเป็นโรงเรียนที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระปิยมหาราชโปรดให้สร้างขึ้นเป็น 'โรงเรียนประจำ' จัดการศึกษาตั้งแต่ประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษา เพื่อรับเด็กเรียนดีแต่ยากจนจากทั่วประเทศมาอยู่และศึกษาฟรีตลอดหลักสูตร รับนักเรียนรุ่นแรก ๑๒๐ คน พร้อมกับทรงจัดตั้งกองทุนสงเคราะห์เพื่อการศึกษา จัดสร้างโรงพยาบาลขนาด ๓๐ เตียงเพื่ออำนวยความสะดวกด้านสุขภาพอนามัย และโปรดให้สร้างพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อเป็นพระบรมราชานุสรณ์ที่ได้เสด็จประพาสบริเวณนี้หลายครั้ง และเป็นเครื่องเตือนใจให้พสกนิกรระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณแห่งองค์สมเด็จพระปิยมหาราช

ประสิทธิผลทางการศึกษาจากโรงเรียนขนาดเล็กในวันวาน กลายเป็นโรงเรียนขนาดใหญ่ในปัจจุบัน มีการจัดการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษาปีที่ ๖ รวม ๒๑ ห้องเรียน เน้นการเรียนการสอนทางวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ ตามแนวทางของสถาบันการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สสวท.) อันทำให้นักเรียนได้รับการพัฒนาส่งเสริมกิจกรรมทางวิชาการเป็นพิเศษว่านักเรียนในโรงเรียนทั่วไป

...ส่งผลผลิตคนคุณภาพออกสู่สังคม รุ่นแล้ว รุ่นเล่า...

ปกครองสงฆ์
และบรืการ
กัการพระศาสนา

คฤหัสถ์ปกครองพระ ณ กาลครั้งหนึ่ง

ด้วยความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์จึงทรงถือเป็นพระราชภาระที่จะต้องพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์

“ปกปักรักษา มิให้ใครๆ ทั้งภายในภายนอกมาทำอันตรายต่อพระพุทธศาสนา”

การปกครองสงฆ์ในสมัยโบราณ ‘คฤหัสถ์ปกครองพระ’ คือพระมหากษัตริย์จะทรงแต่งตั้งเจ้านายหรือขุนนางชั้นสูงให้ปกครองดูแลพระภิกษุต่างพระเนตรพระกรรณ โดยสามารถที่จะทำหน้าที่แต่งตั้ง ถอดถอน วินิจฉัยอธิกรณ์ได้ทั้งสิ้น ภิกษุรูปใดประพฤติผิด คิดมิชอบ และละเมิดพระวินัย ก็จักต้องได้รับโทษทางบ้านเมืองอีกส่วนหนึ่งด้วย

จนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการตรา ‘พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑’ ขึ้น เพื่อจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์แบบใหม่ตามแนวพระดำริของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทว่าหลักการยังคงเดิม คือพระมหากษัตริย์ทรงปกครองคณะสงฆ์ เพียงแต่มี ‘มหาเถรสมาคม’ ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะใหญ่และรองเจ้าคณะใหญ่รวม ๘ รูป ทำหน้าที่เป็น ‘ที่ปรึกษา’ ให้คำชี้แนะเกี่ยวกับกิจการพระศาสนาและการปกครอง

ล่วงถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงถวายมหาสมณุตมาภิเษกแด่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๐ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พร้อมทั้งได้ทรงมอบ ‘กิจการพระศาสนาและการปกครองสงฆ์ทั้งปวงให้เป็นธุระ’ ด้วยสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงทรงเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์แรกที่ได้ทรงปกครองคณะสงฆ์อย่างแท้จริง และทรงเป็นผู้ที่ทำให้พระสงฆ์ได้ปกครองกันเองเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ไทย

หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข อำนาจอธิปไตยมาจากปวงชนชาวไทย ‘รัฐธรรมนูญ’ จึงเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ รัฐบาลในยุคนั้นประสงค์ที่จะอนุวัติการปกครองฝ่ายศาสนจักรให้เป็นไปในแบบเดียวกับฝ่ายอาณาจักร จึงได้ตรา ‘พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔’ ขึ้น

ในการนี้ สมเด็จพระสังฆราชจะต้องบัญญัติสังฆานัติโดยคำแนะนำของสังฆสภา (อำนาจนิติบัญญัติ) ทรงบริหารการคณะสงฆ์ทางคณะสังฆมนตรี (อำนาจบริหาร) และทรงวินิจฉัยอธิกรณ์ทางคณะวินัยธร (อำนาจตุลาการ) โดยจัดระเบียบการบริหารคณะสงฆ์เป็น ๔ องค์การ คือ องค์การปกครอง องค์การศึกษา องค์การเผยแผ่ และองค์การสาธารณูปการ ให้สังฆนายกรับผิดชอบในการบริหารคณะสงฆ์ แต่ละองค์การมีสังฆมนตรีว่าการรับผิดชอบ ๒ รูป เช่นเดียวกับคณะรัฐมนตรีในการบริหารประเทศ

เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ได้เข้ามาเป็น ‘สมาชิกสังฆสภา’ ตั้งแต่ระยะแรกเริ่มของการประกาศใช้พระราชบัญญัติดังกล่าว ในฐานะที่เป็นพระภิกษุเปรียญธรรม ๙ ประโยค ด้วยพระชนมายุเพียง ๒๘ พรรษา

ประกาศใช้ พ.ร.บ. ฉบับใหม่

การบังคับใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ได้ก่อให้เกิดความขัดข้องและข้อขัดแย้งในการปกครองสงฆ์เรื่อยมาเป็นลำดับ ปรากฏจนถึงปีพุทธศักราช ๒๕๐๕ ในสมัยที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี จึงได้ประกาศยกเลิก และให้ใช้ ‘พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕’ แทน โดยสาระสำคัญหลักอยู่ที่การยึดรูปแบบการปกครองแบบใหม่ที่ปรากฏในพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ คือ ให้สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคม ตามอำนาจกฎหมาย และพระธรรมวินัย

เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ขณะพระชนมายุ ๕๐ พรรษา ทรงเป็นกรรมการมหาเถรสมาคมชุดแรกตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และทรงเป็นเรื่อยมาตลอดพระชนม์ชีพ

หลักการบริการพระศาสนา

ในการบริหารกิจการพระศาสนา เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ทรงยึดหลักการสำคัญอย่างน้อย ๓ ประการ

จาก จีระ สติ ธมฺโม หมายถึง การจัดการศึกษาให้พระภิกษุ สามเณร และอุบาสกอุบาสิกาได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย ผู้บริหารพระศาสนาจำเป็นจะต้องรักษาพระธรรมวินัยไว้เป็นหลัก แต่ก็ต้องผ่อนไปในทางโลกด้วย โดยให้ได้รับการศึกษาทางโลกบ้างตามสมควร

ธมฺมธรา จ ปุคฺคฺลา หมายถึง การที่ต้องให้มีผู้ทรงธรรม ทรงวินัย ทั้งการจำ และการปฏิบัติโดยให้มีผู้ปฏิบัติพระธรรมวินัย ให้มีพระธรรมวินัยขึ้นในตน

สงฺโม โหตุ สมฺมุโค ว หมายถึง การบริหารให้พระสงฆ์มีความสามัคคีพร้อมเพรียงกันโดยธรรมวินัย ภายใต้หลักสาราณียธรรม ๖ ทั้งนี้ได้ทรงย้ำอยู่เสมอว่า “ต้องพยายามรักษาความสามัคคี ความพร้อมเพรียงกันในระหว่างนิกาย อย่าให้เป็นศัตรูกัน แต่ให้เป็นมิตรกันและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อช่วยกันรักษาพระศาสนา”

กล่าวโดยสรุป หัวใจของการบริหารกิจการศาสนา คือ ‘3 ส : สร้างโรงเรียน สร้างคน และสร้างความสามัคคี’

จัดระเบียบวัด

วัดเป็นสถานที่สำหรับการบำเพ็ญศาสนกิจแห่งภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา และสาธุชนผู้ใฝ่หาความสุขสงบ ดังนั้น ศิษย์วัดที่ติดตามมาคอยปฏิบัติวัตรฐากพระอุปัชฌาย์อาจารย์ หรือมาอาศัยวัดเป็นที่พึ่งที่อาศัย ก็ควรที่จะต้องได้รับการอบรม บ่มเพาะทั้งคุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนกิริยามรรยาทการอยู่ร่วมกัน ให้เป็นที่ชื่นชมแก่ญาติโยมที่มาถือศีลปฏิบัติธรรม

ด้วยสายพระเนตรที่เล็งเห็นว่า ‘เด็กวัด’ หรือ ‘ศิษย์วัด’ ที่มีเป็นจำนวนมากขึ้นนี้ หากไม่มีการจัดระเบียบเสียแล้ว ก็จะเป็นปดครองยาก เป็นเหตุให้วัดเสื่อมเสีย หรือเป็นที่ตำหนิติเตียนได้ พระศาสนโศภณ เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร ในครั้งนั้น จึงได้กำหนดให้มีระเบียบเพื่อปกครองศิษย์วัดขึ้น อย่างเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นครั้งแรก เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๐๗

ในแทบทุกเย็นที่ว่างจากภารกิจ ท่านสมภารก็จะเดินตรวจตราอาณาบริเวณโดยรอบพระอาราม เพื่อให้เห็นทั้งความเป็นไปและความเป็นอยู่ของพระภิกษุ สามเณร และศิษย์วัด ในสภาพที่เป็นจริง หากพบเห็นเสนาสนะหรือสิ่งใดที่ควรแก่การบูรณะซ่อมสร้าง ก็จะรีบสั่งให้ดำเนินการโดยทันที

หากพบเห็นพฤติกรรมใดอันไม่เหมาะสม ก็จะทรงนำไปว่ากล่าวตักเตือนด้วยพระเมตตาในที่ประชุมสงฆ์ หลังจากการฟังพระปาติโมกข์ หรือหากมีเรื่องราวและเหตุการณ์ใดๆ ที่พระภิกษุสามเณรควรทราบ เพื่อประโยชน์ต่อการประพฤติปฏิบัติหรือการพัฒนาตนเอง ก็จะต้องนำมาบอกกล่าวด้วยความห่วงใย

รักษาพระธรรมวินัยยิ่งชีพ

ตลอดวาระของการปกครองหมู่สงฆ์ เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ได้ติดตาม เฝ้าระวังและแสดงความห่วงใยในสถานการณ์อันเป็นเสียหายนามต่อพระพุทธศาสนาโดยตลอด ทั้งยังได้ขอให้พระสังฆาธิการทุกระดับ พระราชาคณะชั้นต่างๆ ช่วยกันระงับเหตุอันไม่ถูกควร และหาข้อยุติให้ได้เสียแต่ในเบื้องต้น โดยยึดพระธรรมวินัยที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเป็นสำคัญ

ดังพระโอวาทที่ประทานในการประชุมคณะกรรมการสงฆ์ เมื่อวันที่ ๒๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๒ ความตอนหนึ่งว่า

“การจะอ้างว่าพระไตรปิฎกผิดหรือบกพร่องนั้น ไม่ได้ หรือจะไปปฏิบัติผิดพระวินัยบัญญัติหรือธรรมที่ปรากฏอยู่ในพระวินัยที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกฉบับที่ไทยเรารับรองแล้วนี้ โดยอ้างว่าของตนถูก แต่พระไตรปิฎกนั้นผิด ดังนี้ไม่ได้ เป็นไทยไม่ได้ ไม่ควรจะอยู่ในเมืองไทย”

อีกทั้งพระองค์ยังทรงให้ข้อคิดว่า การโค่นล้มต้นตออันเป็นเสียหายนามโดยยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักนั้น ถือว่าเป็นการกระทำอันก่อปรตด้วยความเมตตา มิใช่ด้วยความโกรธซึ่งหรือเคียดแค้น เป็นเมตตาที่ถูกต้องในการนึกคะหะ คือ การข่ม การปราบด้วยเมตตา หากว่าไม่ข่ม ไม่กำราบแล้ว ผู้นั้นก็จะทำผิดเรื่อยไป จนอาจเป็นความผิดถึงขั้นอนันตริยกรรมหรือมหันตกรรม อันจักเป็นโทษภัยแก่ตัวบุคคลนั่นเอง

การเมตตาเช่นนี้จึงเท่ากับการเปิดโอกาสให้บุคคลได้กลับมาประพฤติดี ประพฤติชอบด้วยพระธรรมวินัย

เตือนสติให้คิด... แม้มีใช้ก็โดยตรง

ในยามที่บ้านเมืองเผชิญกับความขัดแย้งทางความคิด จนนำไปสู่ความรุนแรง เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๑๖ นั้น ก่อนที่เหตุการณ์จะวิกฤติถึงขั้นปะทะและนองเลือด เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ซึ่งได้ติดตามสถานการณ์อย่างใกล้ชิด ไม่อาจทนนิ่งเฉยอยู่ได้ จึงร่าง ‘สาร’ ขึ้นฉบับหนึ่งด้วยพระองค์เอง ใช้ชื่อว่า ‘จากคณะสงฆ์ไทย’ และโปรดให้นำไปทำเป็นใบปลิวเพื่อแจกจ่าย ‘เตือนสติ’ แก่ทุกฝ่าย ใจความสำคัญคือ การขอให้ทุกคนนำ ‘สัมมาสติ’ กลับมา ด้วยการตั้งคำถามเพื่อการระลึกและทบทวนตนเองว่า

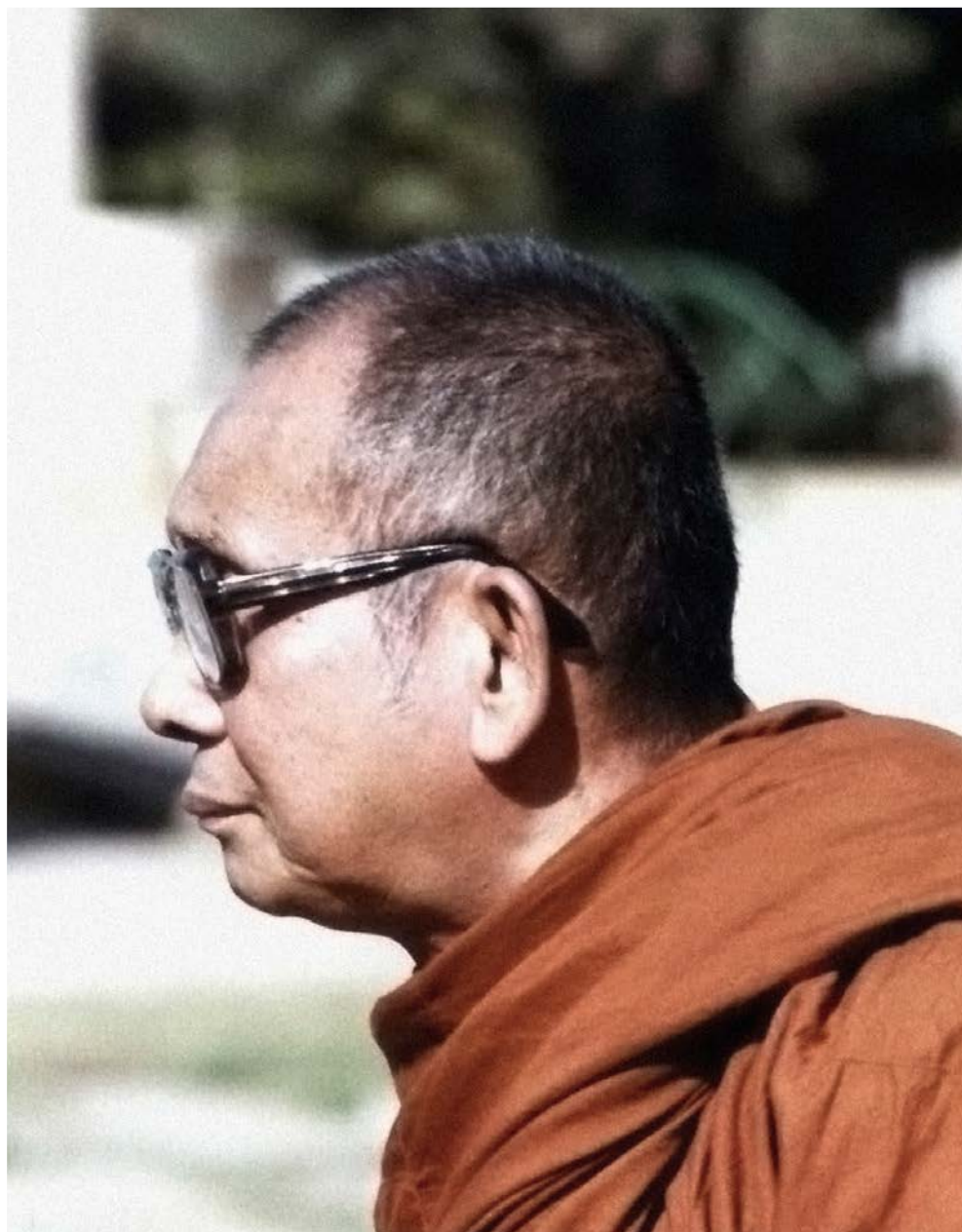
... เราทั้งหลายเป็นอะไรกัน ... หากระลึกได้ว่า เราทั้งหลายเป็นพี่เป็นน้องกัน ร่วมเกิดแก่เจ็บตายเหมือนกัน ร่วมชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์เดียวกัน ไม่ใช่ใคร ที่ไหน หากระลึกได้อย่างนี้จะทำให้จิตใจอ่อนโยน ประองตอง และสมัครสมานกันมากขึ้น

... เราทั้งหลายกำลังจะทำอะไรให้แก่กัน ... หากระลึกได้ เราก็จะรู้จักการผ่อนปรน ผ่อนความต้องการของตนลงเสียครึ่งหนึ่ง และเรียนรู้ที่จะเอาใจเขามาใส่ใจเราอีกครึ่งหนึ่ง การผ่อนปรน ประณีประนอม และความสามัคคีก็จะเกิดขึ้น

... เราทั้งหลายกำลังมุ่งอะไร เพื่ออะไร ... หากระลึกได้ เราก็จะนำประโยชน์โดยรวมของประเทศชาติเป็นที่ตั้ง มิได้คำนึงเพียงแค่ประโยชน์เฉพาะตน เฉพาะกลุ่มเท่านั้น

แต่อนิจจา! เกินกว่าจะหยุดรั้ง

... หลายคน หลายฝ่ายจึง ‘เห็น หากก็ไม่เห็น’ และ ‘ฟังอยู่ หากก็ไม่ได้ยิน’

เผยแผ่พระธรรม
อันล้ำเลิศ ...สู่โลกหล้า

ปักหมุดธรรม...คำจูนเนपाल

นานนับศตวรรษที่เดียวที่พระพุทธศาสนาได้กลายเป็นเพียง ‘ตำนาน’ หรือเรื่องเล่าขานทางประวัติศาสตร์ คงมีก็แต่ ‘ดวงตาแห่งพุทธะ’ ศิลปะพื้นเมืองที่สถิตอยู่ ณ สถูปเจดีย์ และพระพุทธรูปปางต่างๆ นั้นกรรมมังที่เป็นดังประจักษ์พยานของความรุ่งเรืองในอดีต ณ แดนดินถิ่นพุทธภูมิ

ราวปีพุทธศักราช ๒๔๓๒ แสงแห่งพระธรรมเริ่มสว่างไสว เมื่อพระมหาปรัชญานันทะ พระภิกษุรูปแรกที่ไปบรรพชาอุปสมบท ณ ประเทศอินเดีย ได้กลับมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทในบ้านเกิด จุดประกายให้เหล่ากุลบุตรออกบวชกันมากขึ้น บ้างไปบวชที่พม่า บ้างลังกา และบ้างอินเดีย กลับมาแล้วก็ช่วยกันสืบสานและเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนต่อไป ช่วงเวลานั้นจึงนับเป็นช่วงเวลาสำคัญของการตื่นรู้และเริ่มพลิกฟื้นพระพุทธศาสนา

การเสด็จเยือนเนपाल เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๑๓ ของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ เมื่อครั้งที่เป็น ‘พระศาสนโสภณ’ นับเป็นการเปิดศักราชครั้งสำคัญ ทั้งด้านการหยั่งรากลึกในพระไตรปิฎก ทั้งด้านการบ่มเพาะ ‘หน่ออ่อน’ และ ‘ต้นกล้า’ ให้เติบโตใหญ่ จนจรจรโลงพระพุทธศาสนามาได้อย่างมั่นคงถึงวันนี้

การสนทนากันระหว่างพระสาสนโสภณ กับพระอมฤตานั้นทะ ประธาน ธรรมโมทยสภา ของคณะสงฆ์เนปาล กลายเป็นจุดเริ่มต้นของสัมพันธภาพที่ดี ระหว่างประเทศ และการค้าจุนสืบสานกิจการงานพระศาสนา

ด้วยสายตาอันยาวไกล การหาหรือของสองพระมหาเถระจึงได้มาถึง ข้อสรุปของการอนุเคราะห์ที่พึงพาในเรื่องทุนการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณร และการส่งพระธรรมทูตไปช่วยวางรากฐาน

เมื่อกลับมาแล้ว เจ้าคุณสาสนโสภณ ในฐานะผู้อำนวยการมูลนิธิ มหามกุฏราชวิทยาลัย ก็มีได้นิ่งนอนใจ อนุมัติทุนการศึกษาต่อให้แก่พระภิกษุ สามเณรชาวเนปาล ในปีถัดมา สามเณรลักขมัน สุโสภณ (ศากยะ) ในฐานะ ผู้รับทุน จึงได้เข้ามาศึกษาวิชาพระพุทธศาสนา ณ สภาการศึกษามหามกุฏราช- วิทยาลัย วัดบวรนิเวศวิหาร

หลังจากสามเณรลักขมันแล้ว ก็ยังปรากฏความเคลื่อนไหวในการ เดินทางเข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศไทยของนักบวชชาวเนปาล อย่างต่อเนื่อง กระจายอยู่ในอารามต่างๆ ทั้งกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด ... สามเณรชาวเนปาลในครั้งนั้น มาถึงวันนี้ได้เจริญอายุพรรษาเป็น ‘พระราชาคณะ’ ที่รู้จักกันดีในสมณศักดิ์ที่ ‘พระศากยวงศ์วิสุทธิ์’ (อนิลมาน ธมฺมสากิโย) ผู้สืบสานรอยธรรมและสร้างคุณูปการยิ่งใหญ่ให้แก่ ‘สองแผ่นดิน’

หลายปีต่อมา เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ได้เสด็จเยือนเนปาลอีกครั้งเป็น คำรบสอง ตามการอาราธนาของคณะสงฆ์เนปาลที่ได้ดำริจัดการบรรพชากุลบุตร ศากยะจำนวน ๓๓ คน เพื่อน้อมถวายเป็นพระกุลศแต่พระองค์ ในวาระเจริญ พรรษา อายุ ๓๒ พรรษา อีกทั้งเป็นการแสดงออกซึ่งกตเวทิตาธรรม เนื่องจาก ที่ได้ทรงฟื้นฟูพระพุทธศาสนา และเกื้อกูลคณะสงฆ์มาโดยตลอด

การเป็นพระอุปัชฌาย์ในครั้งนั้น นับว่าเป็นการปฏิบัติศาสนกิจครั้งสำคัญ ในฐานะพระธรรมทูต ด้วยเป็นครั้งแรกของการบรรพชาหมู่ ทั้งในระหว่าง การพำนักอยู่ ณ ที่นั้น พระองค์ก็ได้ประทานพระโอวาทอบรมสั่งสอนสามเณรใหม่ ทุกวัน ตั้งเป็นการวางหลักสูตร และแนวทางเป็นแบบอย่างให้แก่พระภิกษุเนปาล ที่จะมาทำหน้าที่นี้ต่อไปว่า ควรจะอบรมสั่งสอนผู้ที่เข้าสู่ร่มกาสาวพัสตร์ใหม่ ในเรื่องใดบ้าง และอย่างไร ทั้งได้ทรงนำสามเณรใหม่ออกเดินบิณฑบาต ยังความ เป็นบุญตาและก่อให้เกิดศรัทธาอย่างยิ่งแก่ชาวบ้านที่อยู่รายรอบวัดศรีกิริติวิหาร แห่งนั้น

ประวัติฐานพระพุทธศาสนาเถรวาทในอินโดนีเซีย

เป็นเวลากว่า ๕๐๐ ปีที่พระพุทธศาสนาได้เสื่อมสูญไปจากอินโดนีเซีย เหลือเพียง ‘บุโรพุทโธมหาสถูป’ ที่กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ นำรายได้เข้าประเทศปีละไม่น้อย

พระชินรักขิต พระภิกษุเถรวาทรูปแรกชาวอินโดนีเซีย เชื้อสายจีน ที่ไปบรรพชาอุปสมบทที่ประเทศพม่า เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา

แต่ด้วยภูมิประเทศที่เต็มไปด้วยเกาะน้อยใหญ่ ด้วยประชากรที่อยู่อย่างกระจัดกระจาย และด้วยคนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม พราหมณ์ ฮินดู จึงทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นไปด้วยความยากลำบาก ทั้งพระภิกษุก็มีอยู่เพียงน้อย ช้ำส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ในการเผยแผ่ธรรม

การเสด็จเยือนอินโดนีเซียครั้งแรกของเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ครั้งที่ยังเป็น ‘พระศาสนโสภณ’ เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๑๑ จึงเป็นโอกาสของการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาอย่างไม่เป็นทางการ เป็นผลให้ในปีถัดมารัฐบาลไทยจัดส่ง ‘พระธรรมทูต’ รุ่นแรกที่ผ่านมาการฝึกอบรมไปปฏิบัติศาสนกิจ ณ ประเทศอินโดนีเซีย โดยมี พระราชวรจารย์ (วิญญูวิชาโน) ครั้งยังเป็นพระครูปลัดอรรถจริยานุกิจเป็นหัวหน้าคณะ

ในปีถัดมา เจ้าคุณศาสนโสภณก็ได้รับการอาราธนาไปเป็นพระอุปัชฌาย์ให้การอุปสมบทหมู่ ‘คณะสงฆ์เถรวาท’ จึงได้ถือกำเนิดขึ้นมาแต่ครานั้น

“สาธุ...” เสียงอนุโมทนาสาธุการ ดังแซ่ซ้องไปทั่วทั้งพระมหาสถูปบุโรพุทโธ

จากวันนั้น วันที่พร้อมด้วยดวงแก้วทั้งสามแห่งพระรัตนตรัย จนถึงวันนี้ คณะสังฆเถรวาทแห่งอินโดนีเซีย ได้เติบโตใหญ่เป็น ‘เนื่อนานูญ’ ที่มีบทบาทสำคัญในการจรรโลงจิตวิญญาณ

การประดิษฐานพระพุทธศาสนาเถรวาทในอินโดนีเซียในครั้งนั้น เป็นการประดิษฐานที่สถิตสถาพรยิ่งแล้ว

ปลดล็อก ‘ตูฮัน’

ขณะที่พระพุทธศาสนาเถรวาทได้รับการเลื่อมใสศรัทธาในหมู่ชนคนอินโดนีเซียมากขึ้นเรื่อยๆ นั้น ชาวเมืองกลุ่มหนึ่งกลับจับตามองด้วยความเคลงใจ เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๒๑ จึงได้ร้องเรียนต่อรัฐบาลว่า ‘ไม่ควรให้มีการจัดพิธีบรรพชาหมู่ อีกต่อไป เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ขัดต่อ ‘หลักปัญจศีล’ รัฐบาลจึงได้มีหนังสือถึงองค์การพระพุทธศาสนาในอินโดนีเซียเพื่อขอให้ชี้แจงกรณีดังกล่าว

หลักปัญจศีล คือปรัชญาการปกครองของอินโดนีเซีย ประกอบด้วย ความเชื่อในพระเจ้าสูงสุดเพียงองค์เดียว ความเป็นมนุษยชาติผู้มีความยุติธรรมและอารยธรรมชาตินิยมแห่งความเป็นอินโดนีเซีย หลักแห่งประชาธิปไตยที่อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน และความยุติธรรมในสังคมสำหรับชาวอินโดนีเซียทั้งปวง

เพียงเพราะว่า คำสอนในพระพุทธศาสนา ไม่ปรากฏความเชื่อในพระผู้เป็นเจ้า หรือที่เรียกว่า ‘ตูฮัน’ (Tuhan) ตามหลักปรัชญาปัญจศีลข้อแรก

การร้องเรียนนี้ นับว่ามีผลกระทบโดยตรงต่อการปฏิบัติหน้าที่ของพระธรรมทูต และมีผลกระทบรุนแรงต่อการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาเถรวาทในอินโดนีเซีย หากคณะสงฆ์ไทยไม่สามารถแก้ไขหรือชี้แจงได้ การฟื้นฟูก็คงต้องเลิกล้มไป พระธรรมทูตไทยในอินโดนีเซียจึงได้

นำเรียนเรื่องนี้ต่อเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ประธานกรรมการอำนวยการฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศและเป็นผู้กำกับดูแลพระธรรมทูตไทยในอินโดนีเซียเพื่อพิจารณาแก้ไข

พระเดชพระคุณ จึงได้ทรงอาราธนาพระเถรานุเถระและผู้เกี่ยวข้องมาร่วมพิจารณาศึกษาวิจัย เพื่อจัดทำคำชี้แจง และเมื่อแล้วเสร็จก็ได้โปรดให้คณะทำงานจัดทำเอกสารขึ้นฉบับหนึ่ง ชื่อว่า Concerning Theravada Buddhism and The Indonesian State Philosophy of Panca-Sila เนื้อหาภายในเป็นเรื่องการตีความ ‘ความหมาย’ ของ Tuhan ในปรัชญาการปกครองของอินโดนีเซีย พร้อมทั้งบทวิเคราะห์ต่างๆ เชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนาเถรวาท อันนำไปสู่ข้อสรุปว่า

พระธรรม คือ Tuhan ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

เมื่อรัฐบาลอินโดนีเซียได้พิจารณาแล้ว ก็ยอมรับโดยคุณเห็นว่า พระพุทธศาสนาเถรวาทไม่ขัดต่อปรัชญาการปกครองข้อที่ว่าด้วย Tuhan และให้ทำการเผยแพร่ต่อไปได้ ทั้งต่อมายังประกาศให้วันวิสาขบูชาเป็นวันหยุดราชการอีกด้วย ซึ่งเท่ากับเป็นการรับรองพระพุทธศาสนาอย่างเป็นทางการ

ร่วมัญญสังคายนา ณ กรุงย่างกุ้ง

การสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๖ เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๙๗ พม่ามุ่งหวังที่จะสร้างพระไตรปิฎกฉบับสากล เพื่อพิมพ์เผยแพร่ไปทั่วโลกในภาษาต่างๆ คือ พม่า อินเดีย เทวนาครี โรมัน และอังกฤษ หากทั้งนี้จะต้องอาศัยผู้รู้จาก ๕ ประเทศ คือ ไทย ลาว พม่า ลังกา และเขมร มาร่วมกันทำ ภายใต้ข้อตกลงที่จะไม่ทิ้งหรือทำลายพระไตรปิฎกฉบับเดิมของแต่ละประเทศ

ตามแผนการดำเนินงานขั้นแรก มีแต่ประเทศไทย และศรีลังกาเท่านั้น ที่ได้ชำระพระไตรปิฎกของตนเสร็จเรียบร้อยแล้ว และส่งให้ฝ่ายเจ้าภาพทันตามเวลาที่กำหนด

พระไตรปิฎกฉบับนั้นของไทย ก็คือ ฉบับสยามรัฐนั่นเอง

ครั้นถึงแผนการขั้นที่สอง เจ้าภาพได้ดำเนินการด้วยตัวเอง โดยไม่ได้เชิญผู้แทนจากทุกประเทศมาร่วมกันวินิจฉัยพระไตรปิฎกฉบับร่าง ตามแผนที่กำหนด เสร็จแล้วก็จัดพิมพ์เป็นรูปเล่มเรียบร้อย เพื่อประกอบพิธีรับรองยืนยัน

เจ้าคุณโศภนคณาภรณ์ เป็นหนึ่งในคณะสงฆ์ไทยที่ได้เข้าร่วมประชุมเพื่อให้การรับรองยืนยัน กลับมาแล้ว ท่านก็เล่าว่า “เป็นเพียงไปฟังการอ่านพระไตรปิฎกที่เขาจัดพิมพ์มาเรียบร้อยแล้วเท่านั้น ... โดยมีพระพม่าคณะหนึ่งสวดเป็นหลัก พระชาวต่างประเทศก็สวดไปตามเขา สวดได้บ้าง ไม่ได้บ้าง เพราะพระแต่ละประเทศมีวิธีสวดไม่เหมือนกัน ออกเสียงไม่เหมือนกัน”

สมโภชพระบรมสารีริกธาตุ ณ กรุงพนมเปญ

ปีพุทธศักราช ๒๔๙๕ คราวที่ประเทศกัมพูชาได้รับพระบรม-
สารีริกธาตุ พร้อมทั้งพระอรหันตธาตุ จากสมาคมมหาโพธิ
ประเทศอินเดีย พระโศภนคณาภรณ์ได้รับเลือกให้เป็นหนึ่ง
ในคณะผู้แทนไทยไปร่วมสมโภชพระบรมสารีริกธาตุและ
พระอรหันตธาตุ ณ กรุงพนมเปญ

อันเป็นการกระชับความสัมพันธ์และความร่วมมือ
ในการสืบสานพระพุทธศาสนาธรรมยุติกนิกายให้แน่นแฟ้น
มากขึ้นมาจนถึงทุกวันนี้

เปิดวัดพุทธปทีป... วัดไทยแห่งแรกในยุโรป

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ได้มีดำริที่จะสร้างวัดไทยในกรุงลอนดอน
ขึ้น เพื่อเป็นหลักธรรมนำใจให้แก่คนไทยและคนไทย เริ่มจากการส่ง
พระราชสิทธิมนูณี หรือเจ้าคุณโชดก และพระมหาวิจิตร ติสฺสทตฺโต จากวัด
มหาธาตุ เป็นพระธรรมทูตชุดแรกออกไปปฏิบัติศาสนกิจ

ต่อมาจึงได้มีโครงการสร้าง ‘วัดพระพุทศศาสนา’ ขึ้น ณ กรุงลอนดอน
เสร็จแล้วจึงได้รับพระราชทานนามว่า ‘วัดพุทธปทีป’ เป็นวัดไทยแห่งแรก
ในสหภาพยุโรป

วันที่ ๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๐๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ
และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ ได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรงเปิดวัดพุทธปทีป
อย่างเป็นทางการ โดยเจ้าคุณสาสนโสภณได้ถวายพระธรรมเทศนาเรื่อง
‘พุทธปทีปกลา’ แสดงถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนา อันนำมาซึ่งความสุข
ในชีวิตประจำวันแก่ผู้น้อมนำพระธรรมไปปฏิบัติ

กำเนิดวัดไทยในออสเตรเลีย

ในปีพุทธศักราช ๒๕๑๑ พระศาสนโสภณ ผู้อำนวยการมหาวิทยาลัยฯ และคณะ ได้มีโอกาสเดินทางไปเยือนนครซิดนีย์ ประเทศออสเตรเลีย และได้ไปเยี่ยมสหพันธ์พุทธสมาคม จึงทราบว่ามีผู้นับถือและสนใจพระพุทธศาสนา อยู่ไม่น้อย พุทธศาสนิกชนกลุ่มหนึ่งได้รวมตัวกันขอความอนุเคราะห์ให้ดำเนินการจัดตั้งสำนักสงฆ์ และขออาราธนาพระสงฆ์ไทย มาช่วยส่งเสริม เผยแผ่ธรรม

ในนามของมหาวิทยาลัยฯ ท่านเจ้าคุณฯ ได้หารือกับเอกอัครราชทูตไทย ประจำออสเตรเลียขณะนั้นและบุคคลอีกหลายฝ่าย ร่วมกันจัดตั้งโครงการก่อตั้งวัดไทย ภายใต้เงินกองทุนก้อนใหญ่ของ นางละมุน มีนะนันท์ ที่ได้ปวารณาบริจาคไว้เพื่อซื้อที่ดิน

บ้านสองชั้นบนเนื้อที่ประมาณ ๑๓๐ ตารางวา จึงกลายเป็น วัดไทยแห่งแรก ในออสเตรเลีย ซึ่งต่อมา พระบาทสมเด็จพระ

พระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามว่า ‘วัดพุทธรังษี’

เมื่อวันที่ ๒๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๑๘ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ได้เสด็จเป็นองค์ประธาน ฝ่ายคฤหัสถ์ ส่วนเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่ ‘สมเด็จพระญาณสังวร’ เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ ประกอบพิธีเปิดวัดพุทธรังษี

คุณูปการในเรื่องนี้นับได้ว่า เจ้าพระคุณสมเด็จฯ เป็นผู้นำพระพุทธศาสนาเถรวาท ไปประดิษฐานในทวีปออสเตรเลีย และในเวลาต่อมา ได้แผ่ขยายไปถึงประเทศนิวซีแลนด์ด้วย นับได้ว่าเป็นผู้ที่ประดิษฐานคณะสงฆ์ ธรรมยุติกนิกายให้สถาพรสืบมาจนถึงปัจจุบัน ด้วยวัดพุทธรังษีนี้จึงเป็นเหตุให้มีการสร้างวัดทางพระพุทธศาสนาเถรวาทตามมาอีกเป็นจำนวนมาก

ตามเสด็จเยือนลังกา

ไทยกับลังกามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันในทางศาสนามาตั้งแต่สมัยสุโขทัย กระทั่งถึงปลายสมัยอยุธยาเป็นราชธานี พุทธศาสนาในลังกาก็ถึงคราเสื่อมสิ้น เหลือแต่ ‘สามเนรสรณังกร’ เพียงรูปเดียว

กษัตริย์ลังกาในครั้งนั้นได้ส่งราชทูตมาขอพระสงฆ์จากกรุงศรีอยุธยาไปประดิษฐาน ‘สมณวงศ์’ ขึ้นใหม่เป็นเหตุให้ลังกาก็กลับมีคณะสงฆ์ขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ในนาม ‘สยามวงศ์’ หรือ ‘อุบาลีวงศ์’ สืบมาจนทุกวันนี้

ในสมัยรัตนโกสินทร์ พระมหากษัตริย์ไทยก็ได้จัดส่งสมณทูตไปสืบทอดพระศาสนา ณ ทวีปลังกาหลายครั้ง ฝ่ายพระสงฆ์ลังกาเองก็ได้เดินทางมายังราชอาณาจักรไทยอย่างต่อเนื่อง

เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๑๐ พระศาสนโสภณ ในฐานะกรรมการมหาเถรสมาคม ได้ตามเสด็จสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายี) ไปเยือนลังกา จึงได้มีโอกาสสนทนาด้วยศรัทธาปราสาทกับพระภิกษุหลายรูปที่แม้ต่างกันด้วยเชื้อชาติ หากก็ประหนึ่งญาติที่คุ้นเคย

กระชับสัมพันธ์ไทย-จีน ... พันธุ์พระพุทธรศาสนา

เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๓๖ เจ้าพระคุณสมเด็จฯ พร้อมคณะ ได้เสด็จเยือนประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ตามคำกราบทูลอาราธนาของรัฐบาลเจียง เจ๋อหมิน ตลอดเวลา ๑๓ วันของการพำนัก ได้มีโอกาสเสด็จเยี่ยมวัด โบราณสถาน และสถานที่สำคัญหลายแห่ง ทั้งยังได้ทรงสนทนาใกล้ชิดกับประธานาธิบดี และผู้นำระดับสูงอีกหลายท่าน อันนับได้ว่าเป็นครั้งแรกของการสถาปนาประวัติศาสตร์หน้าใหม่ให้กับความสัมพันธ์ไทย-จีน ในด้านการพระศาสนา

การกราบทูลอาราธนาเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ในฐานะองค์พระประมุขของพระพุทธศาสนาของไทย โดยถวายเป็นการต้อนรับอย่างสมพระเกียรติ ในระดับเดียวกับสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ หมายถึง การประกาศอย่างเป็นทางการให้โลกรู้ว่าสาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งปกครองด้วยระบอบคอมมิวนิสต์ที่ปฏิเสธศาสนาโดยตลอดนั้น ได้ ‘เปิดใจ’ ยอมรับพระพุทธศาสนาแล้ว... เป็นศาสนาแรก

ทั้งเป็นครั้งแรกที่ประชาชนชาวจีนได้เห็นภาพของพระภิกษุแห่งองค์สมณโคดมอย่างเต็มตา โดยเพิ่งได้ทราบว่ามีพระสงฆ์ได้รับการเคารพและยกย่องจากบรรดาพุทธศาสนิกชนมากเพียงไร

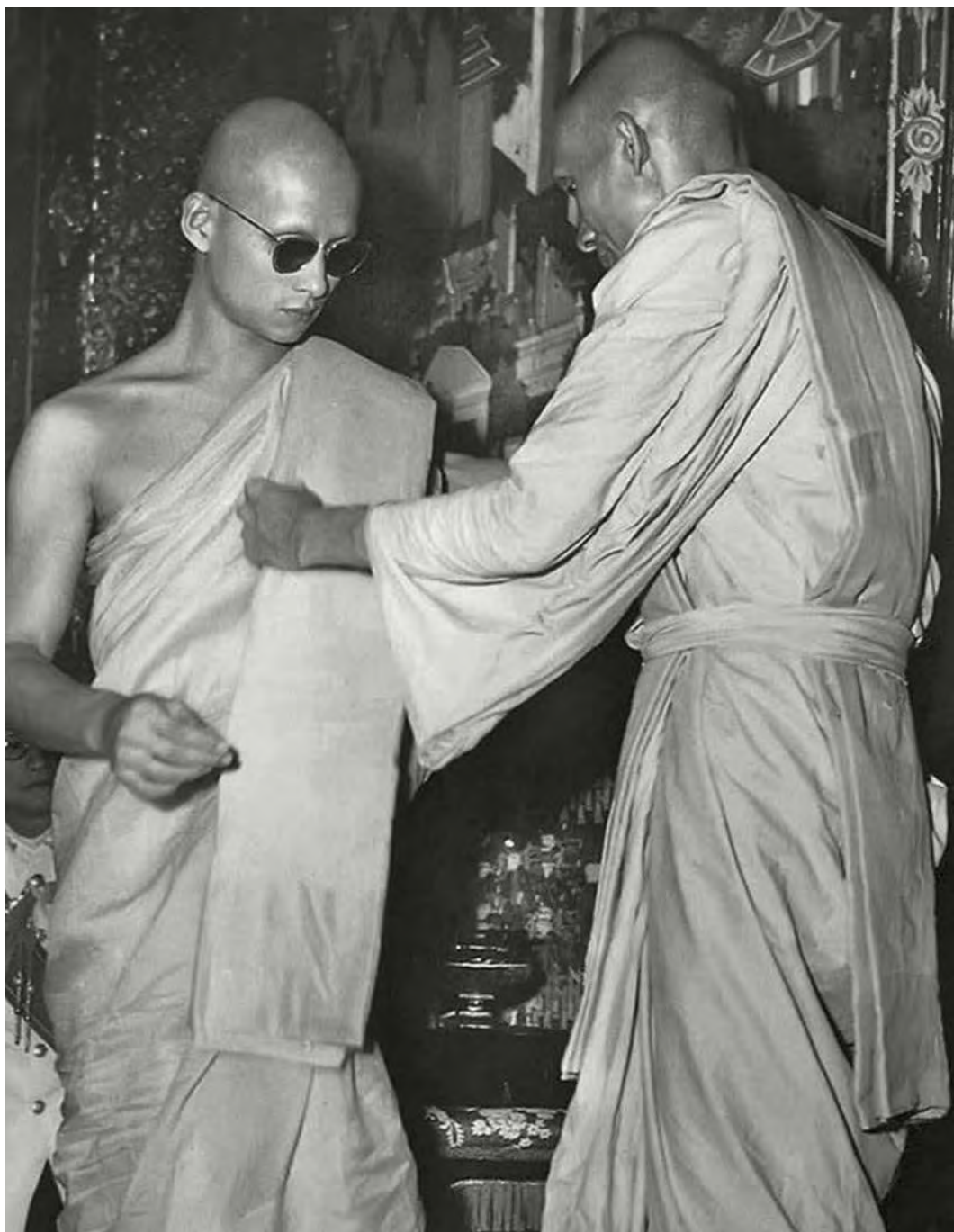
ในการนี้เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ก็ได้ทรงถือโอกาสแห่งความเป็นมิตรไมตรี ผ่ากั้นรัฐบาลจีนช่วยอุปถัมภ์คำจูน รื้อฟื้นพระพุทธศาสนาให้กลับมารุ่งเรืองในผืนแผ่นดินจีนอีกครั้ง ดังที่เคยเป็นมาในอดีต

สนอง
พระราชกรณียกิจ
องค์บรมบพิตร

ทรงปฏิบัติหน้าที่ ‘พระอภิบาล’

เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๙๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จทรงผนวช ณ วัดบวรนิเวศวิหาร

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ หรือ ‘พระโศภนคณาภรณ์’ ในขณะนั้น ทรงได้รับการคัดเลือกจากสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ พระราชอุปัชฌายจารย์ ให้ทรงปฏิบัติหน้าที่ ‘พระอภิบาลของพระภิกษุพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว’

นอกจากการเป็นพระอภิบาลแล้ว ยังได้ทำหน้าที่ร่วมกับพระพรหมมุนี (ผิน สุวโจ) ในการถวายพระธรรมวินัย แต่พระองค์ท่าน อีกด้วย

ความเคารพคุ้นเคยระหว่างกันและกัน จึงมีมาแต่ครั้ง กระนั้น

บ่อยครั้งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินเป็นการส่วนพระองค์ มาทรงสนทนาธรรมกับเจ้าพระคุณสมเด็จฯ

แม้เมื่อเสด็จแปรพระราชฐานไปประทับ ณ พระตำหนักในภูมิภาคต่างๆ ก็ทรงพระกรุณาโปรดให้อาราธนาเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ไปพำนักในอารามหรือสำนักสงฆ์ใกล้พระตำหนัก เพื่อจะได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรงสนทนาธรรมได้โดยสะดวก

ด้วยพระราชศรัทธาอุปสาทะและความเคารพคุ้นเคยระหว่างกันนี้ คนทั่วไปจึงมักอ้างอิงว่า พระองค์ทรงเป็นพระอาจารย์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เกี่ยวกับเรื่องนี้ เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงอธิบาย... หาได้เป็นเช่นนั้นไม่

“พระเจ้าอยู่หัวทรงอยู่ในฐานะที่ใครๆ ไม่ควรกล่าวอ้างว่าเป็นครูบาอาจารย์ของพระองค์ เพราะทุกคนต่างอยู่ในฐานะปฏิบัติหน้าที่สนองพระราชกรณียกิจด้วยกันทั้งสิ้น”

ถวายพระธรรมเทศนา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสนพระราชหฤทัยในการศึกษาธรรมเป็นอย่างยิ่ง ฉะนั้นไม่ว่าจะเสด็จพระราชดำเนินไปในที่ใดๆ ก็มักจะทรงหาโอกาสสนทนาธรรมกับพระเถระจารย์ผู้ทรงคุณทางธรรมปฏิบัติอยู่เสมอ

สำหรับเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช เจ้าพรหมญาณโพรตให้เจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังติดตาม ‘บันทึกเสียงธรรม’ ที่ทรงแสดงไว้ในวาระโอกาสต่างๆ ทั้งการเทศน์สอนพระนวกะ การสอนกรรมฐานแก่พระภิกษุสามเณรและประชาชนทั่วไป เพื่อทรงนำไปศึกษาเป็นการส่วนพระองค์

ธรรมบรรยายเรื่องใดที่ทรงสดับแล้ว เห็นว่ามีประโยชน์ต่อคนทั่วไปในอันที่จะทำความเข้าใจในพระพุทธศาสนา ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการถอดความออกมาเป็นหนังสือ โดยทรงรับหน้าที่ตรวจทานต้นฉบับด้วยพระองค์เอง ทั้งพระราชทานพระราชทรัพย์ให้นำไปจัดพิมพ์เผยแพร่ เช่น ธรรมบรรยายเรื่อง ‘สัมมาทิฏฐิ ตามพระเถระธิบายของท่านพระสารีบุตรเถระ’ เป็นต้น

นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังทรงมีพระมหากรุณาธิคุณพระราชทานเทปบันทึกเสียงพระธรรมเทศนาหรือธรรมบรรยายของเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช กรมหลวงวชิรญาณวงศ์และผู้สนองงานใกล้ชิดอยู่เนืองๆ เพื่อให้นำไปศึกษาและปฏิบัติ โดยมักพระราชทานคำแนะนำไปพร้อมกันด้วยว่า

“ฟังแล้วคิดไปตามท่านพูด
อย่าคิดล่วงหน้าไปก่อนท่านพูด”

หน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ทรงปฏิบัติเกี่ยวกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คือการถวายพระธรรมเทศนา ‘มงคลวิเสสภคา’ ในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา

พระมงคลวิเสสภคา เป็นข้อธรรมสำหรับพระมหากษัตริย์ที่นำไปประกอบการปกครองบ้านเมือง นับเป็นพระธรรมเทศนาสำคัญที่มีมาแต่โบราณ ซึ่งโดยปกติแล้วหน้าที่ในการ

ถวายข้อธรรมนี้ เป็นหน้าที่ของสมเด็จพระสังฆราช หรือ
พระมหาเถระที่เป็นที่ทรงเคารพนับถือเท่านั้น

เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ได้ทรงถวายพระธรรมเทศนามงคลวิเสสภิกขุมาตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๒๕ ขณะดำรงสมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระราชาคณะที่ ‘สมเด็จพระญาณสังวร’ และได้ถวายเรื่อยมาจนถึงปีพุทธศักราช ๒๕๔๓ รวมเวลาดังกล่าวทั้งสิ้น ๑๘ ปี

พระราชกรรมาจาจารย์

พุทธศักราช ๒๕๒๑ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงผนวชเป็นพระภิกษุ และเสด็จมาประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นเวลา ๑๕ วัน

เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่สมเด็จพระญาณสังวร นอกจากจะทรงเป็น ‘พระราชกรรมาจาจารย์’ ในพระองค์แล้ว ยังเป็นผู้ถวายพระธรรมวินัยตลอดระยะเวลาที่ทรงผนวช

สำหรับสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมารนั้น ทรงเคารพคุ้นเคยกับเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชมาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดให้โดยเสด็จ เพื่อมานมัสการและรับถวายศาสนานวาท ทั้งบ่อยครั้งที่ได้เสด็จพระราชดำเนินมาด้วยพระองค์เอง เพื่อทรงสนทนาธรรมกับเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช

สนองพระราชดำริ ‘สมเด็จพระเจ้า’

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงมีพระราชศรัทธาอุปสาทา
ในเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้า เป็นอย่างยิ่ง ทั้งยังเคารพคุณเคยกันมาตั้งแต่
ครั้งที่ทรงดำรงสมณศักดิ์ที่ ‘พระสาสนโสภณ’

สมเด็จพระเจ้า มักทรงอาราธนาให้เจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้า
เรียบเรียงหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาตามแนวพระราชดำริ
หลายเรื่อง แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพิมพ์พระราชทาน
แก่ประชาชนในโอกาสต่างๆ เสมอมา ซึ่งพระเดชพระคุณก็ได้ทรง
สนองพระราชดำริมาโดยตลอดเช่นกัน

ดังเช่นปีพุทธศักราช ๒๕๑๐ ทรงมีพระราชปรารภว่า
นักเรียน นักศึกษา ข้าราชการที่ไปศึกษาต่อหรือไปรับราชการ
ต่างประเทศ ควรมีคู่มือหรือเอกสารภาษาอังกฤษที่ให้คำแนะนำ
เกี่ยวกับคำสั่งสอนหรือการปฏิบัติตนในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชน
เพื่อเป็น ‘สื่อธรรมะ’ สำหรับชาวต่างชาติ จึงทรงอาราธนาให้
เรียบเรียงเรื่อง ‘พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนอะไร’ พร้อมกับทรง
อาราธนาพระสันติปาโล และพระนาคเสน แปลเป็นภาษาอังกฤษ
แล้วโปรดให้จัดพิมพ์เผยแพร่

ในศกเดียวกัน ได้ทรงอาราธนาให้เรียบเรียงเรื่อง ‘วิธี
ปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามธรรมะ’ เพื่อลดความโลภ โกรธ หลง
และทำความเข้าใจให้ถูกต้องในเรื่องสมมติสังขะ และปรมัตถสังขะ
พุทธศักราช ๒๕๑๑ ทรงอาราธนาให้เรียบเรียงเรื่อง ‘ศีล’ โดย
ทรงมีพระราชปรารภว่า ศีลโดยเฉพาะศีล ๕ เป็นหลักแห่งความ
ประพฤติทางมนุษยธรรมของคนทั่วไป ไม่เลือกชาติหรือศาสนา
แต่คนจำนวนไม่น้อย กลับเห็นว่า ศีลเป็นสิ่งที่ปฏิบัติยาก หรือเห็น
ว่าขัดต่อประโยชน์ ขัดขวางความเจริญ พระนิพนธ์เรื่อง ‘ศีล’
จึงเป็นเรื่องที่ต่อเนื่องจาก ‘วิธีปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามธรรมะ’

ด้วยพระราชปณิธานที่ต้องการให้ชาวไทยพุทธเข้าใจ
และปฏิบัติตนตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ในกาลต่อมา
สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีจึงทรงอาราธนาเจ้าพระคุณ
สมเด็จพระเจ้า ให้จัดรายการ ‘การบริหารทางจิตสำหรับผู้ใหญ่’ ขึ้นทาง
สถานีวิทยุ อส พระราชวังดุสิต ประจำทุกเช้าวันอาทิตย์

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ จึงได้ทรงทำรายการวิหตุต่อเนื่องเรื่อยมา
รวมเวลาถึง ๓ ปี

พุทธศักราช ๒๕๑๓ ทรงอาราธนาให้เรียบเรียงเรื่อง
'สันโดษ' และ 'อริชชา' ซึ่งเป็นคำสอนสำคัญที่คนส่วนใหญ่
มักเข้าใจไม่ถูกต้อง

พุทธศักราช ๒๕๑๔ ทรงอาราธนาให้เรียบเรียงเรื่อง
'กรรม' เป็นคำอธิบายอย่างสั้นเพื่อให้เข้าใจง่าย แล้วทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รวมเรื่อง 'อักษโกสสูตร' และ 'ขันตี'
มารวมพิมพ์เป็นเล่มเดียวกัน

พุทธศักราช ๒๕๑๙ ทรงมีพระราชปรารภว่า พรหม-
วิหาร ๔ เป็นหลักธรรมที่จะก่อให้เกิดความสงบสุขแก่โลก
โดยเฉพาะเมตตาเป็นเครื่องค้ำจุนโลก สามารถฝึกหัดและปฏิบัติ
ได้ โดยไม่มีขอบเขตและสิ้นสุด ส่วนกรุณาเป็นเครื่องประกอบ
ตามกำลังความสามารถของแต่ละบุคคล ด้วยพระราชดำริ
ดังกล่าว จึงทรงอาราธนาเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ให้เรียบเรียง
เรื่อง 'พรหมวิหาร ๔' สำหรับพิมพ์พระราชทานแก่ประชาชน

แล้วสิ่งสุดท้ายที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ได้ถวายงาน
สมเด็จฯ พระศรีนครินทราบรมราชชนนี คือ ทรงอ่านพระอภิธรรม
นำกระบวนการพระราชอิสริยยศเชิญพระโกศพระบรมศพจาก
พระบรมมหาราชวังไปยังพระเมรุมาศท้องสนามหลวง และถวาย
พระธรรมเทศนา ณ พระที่นั่งทรงธรรม ท้องสนามหลวง
เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๓๙

นอกจากนี้ เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ยังทรงเคยอ่าน
พระอภิธรรมนำกระบวนการพระราชอิสริยยศพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗ เมื่อปี
พุทธศักราช ๒๕๒๘ และพระศพสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ
สมเด็จพระสังฆราช (วาสน์ วาสโน) วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม
ในปีพุทธศักราช ๒๕๓๒ ด้วยเช่นกัน

สิ้นแล้ว...
ญาณสังวร
สังฆบิดร
ของปวงประชา

เสด็จประทับโรงพยาบาล

เมื่อเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ทรงเจริญพระชนมายุมากขึ้น พระสุขภาพโดยรวมก็ถอยลง

ต้นปีพุทธศักราช ๒๕๔๓ ขณะพระชนมายุ ๘๗ พรรษา เริ่มเสด็จเข้าออกโรงพยาบาลเป็นครั้งคราวด้วยพระอาการของโรคพระชรา โดยมีบาทวานและไต่ร่วมด้วย จนต้นปีพุทธศักราช ๒๕๔๕ คณะแพทย์ได้กราบทูลให้ประทับ ณ อาคารวชิรญาณ สหามัคคีพยาบาล โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย ทั้งนี้ในระยะแรกของการประทับก็ยังเสด็จไปทรงปฏิบัติพระศาสนกิจในที่ต่างๆ ได้เป็นครั้งคราว ทั้งใกล้และไกล

พระศาสนกิจที่ทรงปฏิบัติประจำ คือ การเสด็จมาสดับพระปาติโมกข์ พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร ในทุกวันพระขึ้นและแรม ๑๕ ค่ำ และเมื่อถึงวันคล้ายวันประสูติ ๓ ตุลาคมของทุกปี ก็เสด็จมารับถวายเครื่องสักการะของพุทธศาสนิกชนทั่วไป ณ ห้องประชุมสภาการศึกษา มหาวิทยาลัยวัดบวรนิเวศวิหาร

กระทั่งถึงปีพุทธศักราช ๒๕๕๐ คณะแพทย์จึงได้กราบทูลให้ทรง ‘งด’ การเสด็จออกนอกสถานที่

ในระหว่างการประทับรักษาพระองค์อยู่ ณ โรงพยาบาลนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมพระอาการหลายครั้ง บางครั้งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จแทนพระองค์ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้องคมนตรีเชิญแจกันดอกไม้พระราชทานมาถวายทุกสัปดาห์

ส่วนทุกวันในเวลาเช้าและบ่าย เจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ทรงเมตตาให้พุทธศาสนิกชนเข้าเฝ้าถวายสักการะได้ จึงมีผู้เข้ากราบเยี่ยมสักการะ ...มิได้วายเว้น

แม้การปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่ง ‘สมเด็จพระสังฆราช’ และ ‘เจ้าอาวาส’ โดยเฉพาะการให้คำปรึกษา การตัดสินใจ และการลงพระนามในเอกสารต่างๆ ก็ยังคงดำเนินไปโดยปกติ ด้วยพระสติสัมปชัญญะที่สมบูรณ์ ผิดแผกจากผู้สูงอายุทั่วไปที่มักจะเกิด ‘ภาวะสับสนเฉียบพลัน’ เมื่อต้องเข้ารับการรักษาตัวในโรงพยาบาล

ให้ข้อคิด ข้อธรรม แม้ไม่จำเป็นต้องรับสั่ง

นับตั้งแต่ประจวบ จนถึงวาระสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพ เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ไม่เคยแสดงอาการเจ็บป่วย ไม่เคยวิตกทุกข์ร้อน ทรงวางเฉยและต่อสู้กับเวทนาด้วยความนิ่งสงบ ทั้งไม่ปรารถนาให้ใครมากังวล คณะแพทย์จะถวายนการรักษาประการใด ก็ไม่ร้องขอหรือปฏิเสธ

บางครั้งเกิดพระอาการเกร็ง ไม่สามารถเสวยพระกระยาหารได้ด้วยพระองค์เอง ผู้ถวายงานจึงต้องทำหน้าที่ป้อน แต่จะป้อนสิ่งใดก็ทรงรับไว้ ไม่เคยเลือกสิ่งนั้นสิ่งนี้ แม้แต่พระกระยาหารเหลวหรือ ‘อาหารบด’ ที่หลายคนเป็นอนหน้าหน้าพระองค์ก็คงเสวยได้เป็นปกติ

ยกเว้นอย่างเดียวว่า พระกระยาหารนั้นจะเป็น ‘วิกาลโภชนา’

แม้จะมีพระอาการประชวรอยู่โดยตลอด หากไม่หนักหนาเสียนักแล้ว เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ก็จะทรงลุกขึ้นสวดมนต์ภาวนาด้วยพระองค์เอง แต่ถ้าทำไม่ได้ก็จะสดับเสียงสวดมนต์แทน บทสวดมนต์ทำวัตรเช้า ทำวัตรเย็น บทสวดเจ็ดตำนาน บทสวดปาติโมกข์ จึงถูกเปิดสลับไว้ทั้งวันทั้งคืน

สำหรับเจ้าหน้าที่ทางการแพทย์ที่มาเฝ้าถวายการอุปัฏฐาก บางครั้งก็จะเปิดโทรทัศน์ชมรายการต่างๆ กันไป เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ก็ไม่เคยบ่นหรือทรวงว่ากล่าว หากไม่ทรงสนพระทัยก็ทรงหลับพระเนตร แต่ถ้าเปิดสารคดีหรือเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาก็จะทอดพระเนตรด้วย และถ้าทรงเห็นพระพุทธรูปปรากฏในจอโทรทัศน์เมื่อใด ก็จะรีบชักพระบาทที่ยึดอยู่กลับเข้ามาหาพระองค์ทันที พร้อมยกพระหัตถ์น้อมไหว้อย่างสำรวม

วันสุดท้าย

พุทธศักราช ๒๕๕๖ เฟิงผ่าน ๑๐๐ พรรษา ๓ ตุลาคม อายุวัฒนมงคลมาได้เพียง ๙ วัน พระอาการโดยทั่วไปที่เคย ‘ทรง’ อยู่ กลับ ‘ทรุด’ ลง คณะแพทย์ได้ถวายการตรวจ พบว่าพระอัมตะ (ลำไส้ใหญ่) และพระอัมคณ (ลำไส้เล็ก) ขาดพระโลหิตและมีแผลติดเชื้อ จึงได้ถวายการรักษาด้วยการผ่าตัดพระอัมตะและพระอัมคณบางส่วนออก หลังจากนั้นพระอาการโดยรวมก็ดีขึ้น

๒๑ ตุลาคม ความดันพระโลหิตลดลง อวัยวะด้านการรับรู้เริ่มสูญเสียการทำงาน อวัยวะภายใน และระบบต่างๆ เริ่มปรวนแปร

๒๒ ตุลาคม ความดันพระโลหิตลดต่ำลงอีก ไม่ตอบสนองต่อพระโอสถเพิ่มความดัน การเดินของพระหทัยไม่สม่ำเสมอ

การนับถอยหลังไม่ได้ยังประโยชน์อันใด สิ่งที่ดีที่สุดที่ทุกคนทำได้ในขณะนั้น คือ การสวดมนต์และภาวนา หน้าห้องที่ประทับและตลอดทางเดิน จึงมีทั้งพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกาภิกษุมาหน้าหลายตา มาร่วมกันเจริญจิตตภาวนา

ผ่านมาจากจนถึงวันที่ ๒๔ ตุลาคม เครื่องติดตามสัญญาณชีพแสดงภาพ ‘สัญญาณไม่คงที่’ ในขณะที่พระองค์ยังคงสงบนิ่ง คล้ายบรรทมหลับสนิท แต่ดวงพระพักตร์ยังฝังใส บนพระนลาฏมีผ้าขนหนูสีเหลืองวางทับเลยไปตลอดพระเศียร พระอุระกระเพื่อมขึ้นลงอย่างผู้เจริญจิตตภาวนากำหนดลมหายใจให้เข้ายาว ออกยาว

เสียงบทสวดมนต์ ‘โพชฌังคปริตร’ จากเครื่องเสียงในห้องที่ประทับดังอยู่ตลอดเวลา ภายในห้องมีเพียงพระสงฆ์ที่สนองงานถวายและผู้ถวายงานใกล้ชิดไม่กี่คน นั่งพับเพียบ พนมมือรอ ‘ส่งเสด็จ’

๑๙.๓๐ น. สัญญาณชีพขาดหาย พร้อมกับพระอุระที่หยุดการเคลื่อนไหว ลมหายใจสุดท้ายจากไป

เสียงสวดมนต์ยังดังต่อเนื่องชัดเจน หากก็ไม่ดังไปกว่าเสียงแห่งความเงียบที่เกิดกับทุกดวงใจในห้องนั้น

คล้าย ‘ความว่าง’ เข้าครอบงำ แต่ภาพความทรงจำในอดีตกลับผุดพราย ย้อนไปนับเดือน นับปี หยาดน้ำใสอุ่นจากดวงตาเริ่มเอ่อล้นเกินกว่าสะกดกัน จึงยอมปล่อยให้ทะเลักไหลอยู่เช่นนั้น

เถร ธรรม ๑๐

ธรรม ๑๐ ประการของภิกษุ
ทั้งหลาย จะอยู่ในทิศใด
ย่อมอยู่สำราญโดยแท้

ธรรม ๑๐ ประการ ประกอบด้วย

๑. รัตตัญญู - เป็นเถระ เป็นรัตตัญญู บวชมานาน
๒. สีลวา - เป็นผู้ที่มีศีล สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย
๓. พหุสสุโต - เป็นพหูสูต ทรงสุตะ สั่งสมสุตะ เป็นผู้ฟังมากซึ่งธรรมทั้งหลายที่มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ และพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์ ครบถ้วน ทรงจำไว้ได้คล่องปากขึ้นใจ แหวงตลอดดีด้วยทฎฐิติ
๔. สวาคตปาฏิโมกโข - ทรงจำปาติโมกข์ทั้งสองได้ดี จำแนกได้ดี ให้เป็นไปได้ดีโดยพิสดาร วิวินิจฉัยได้ดีโดยสุตร โดยอนุพยัญชนะ
๕. อธิกรณสมุปปาทวุปสมกุสโล - เป็นผู้ฉลาดในการระงับอธิกรณ์ที่เกิดขึ้น
๖. อัมมกามโม - เป็นผู้ใคร่ธรรม เป็นผู้ฟังและแสดงธรรมเป็นที่พอใจ มีปราโมทย์อย่างยิ่งในอภิธรรม และอภิวินัย
๗. สันตุฎฐโร - เป็นผู้สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาตเสนาสนะ และคิลานปัจจัย เกสัชชบริหารตามแต่จะได้
๘. ปาสาทิโก - เป็นผู้นำเสื่อไสในการก้าวไปและถอยกลับ เป็นผู้สำรวจดีในการนั่งในละแวกบ้าน
๙. ฌานลภาภี - เป็นผู้ได้ฌาน ๔ อันมีในจิตยิ่งซึ่งเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน ตามความปรารถนา ได้โดยไม่ยาก ได้โดยไม่ลำบาก
๑๐. วิมุตโต - ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน

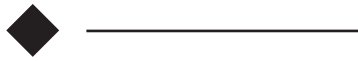

ประกาศพระบรมราชโองการใหญ่

“บัดนี้เป็นที่ประจักษ์แล้วว่า สมเด็จพระญาณสังวรฯ เป็นผู้เจริญยิ่งด้วยพระราชาญาณ รัตตัญญูมหาสถาภิธรรม ยินดีในเนกขัมมปฏิบัติ เป็นอจลพรหมจริยาภีรตย์ยืนช้านาน ดำรงมั่นในศีลสมาธิปัญญามิได้เสื่อมถอย มีจริยาวัตรสำรวมเรียบร้อยไม่หวั่นไหวต่อโลกามิส เป็นพหุผลศรุตบัณฑิตผู้ทรงปรีชาญาณลึกซึ้งแจ่มใส รอบรู้ในพระไตรปิฎกธรรมวิสารท สามารถวิจัยวิจารณ์ธรรมนำมาแสดงได้ถูกต้องเที่ยงตรงบริสุทธิ บริบูรณ์ เกื้อกูลสงเคราะห์พุทธบริษัทโดยเสมอหน้าเป็นอเนกประการ ได้เป็นครูและอุปัชฌาย์ของมหาชนมากมาย มีศิษยานุศิษย์แพร่หลายไพศาล เป็นที่เคารพสักการแห่งมวลพุทธศาสนิกบริษัททั่วสงฆมณฑล ตลอดจนอาณาประชาราษฎร์ทั่วไป สมควรจะได้สถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ประธานาธิบดีแห่งสงฆมณฑลเพื่อเป็นศรีศุภมงคลแด่พระบวรพุทธศาสนาสืบไป”

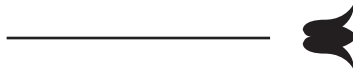
ประกาศพระบรมราชโองการใหญ่สถาปนาสมเด็จพระญาณสังวร
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๒

เกษรธรรม

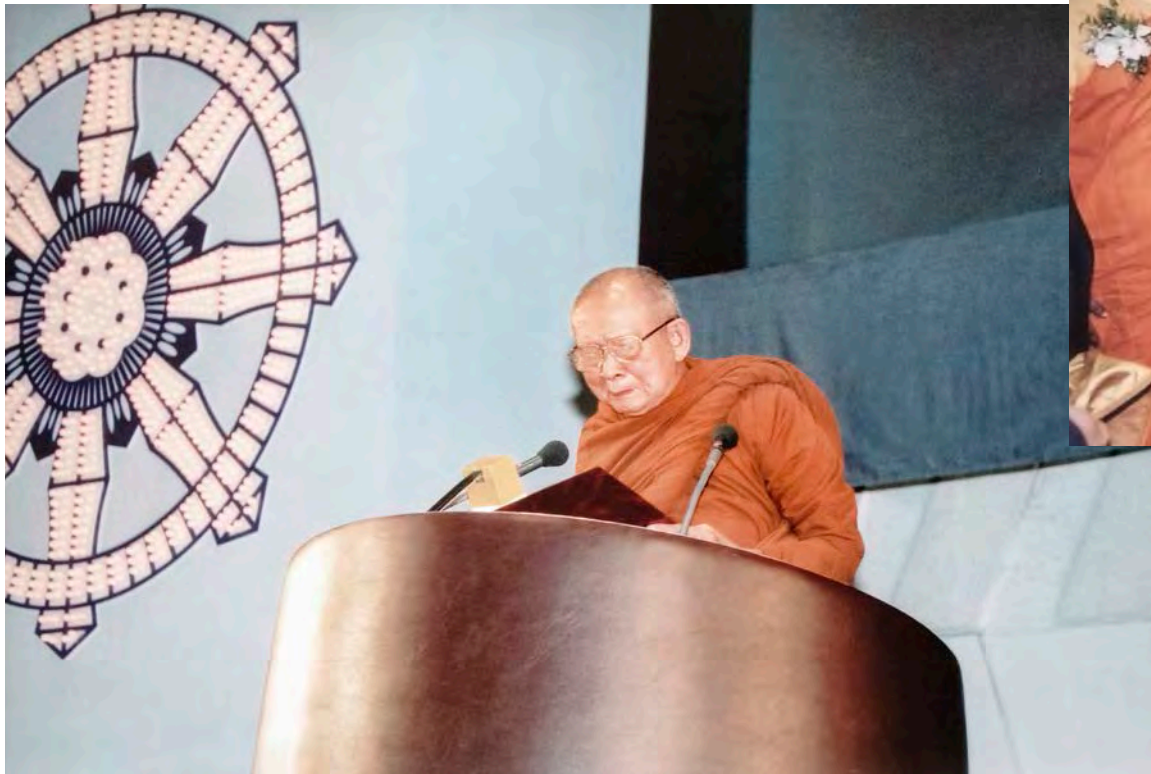
๑

รัตติกาล

แสดงความเป็นพระผู้บวชนาน
จึงรู้เห็นกิจการต่างๆ ได้

เป็นครั้งแรกของประวัติศาสตร์ประเทศไทยที่สมเด็จพระสังฆราช ผู้เป็นมหาเถรรัตตัญญูเสด็จไปเป็นประธานในการประชุมนานาชาติในต่างประเทศ

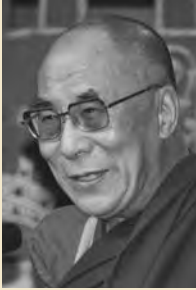
ในฐานะทรงเป็นประมุขแห่งคณะสงฆ์ไทย ทรงเป็นองค์ประธานในการประชุม The First World Buddhist Propagation Conference ระหว่างวันที่ ๕-๑๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๑

เกียรติบัตร 'พระประมุขสูงสุดแห่งพระพุทธศาสนาโลก' วันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๕

เทนซิน เกียตโซ ทะไลลามะ องค์ที่ ๑๔

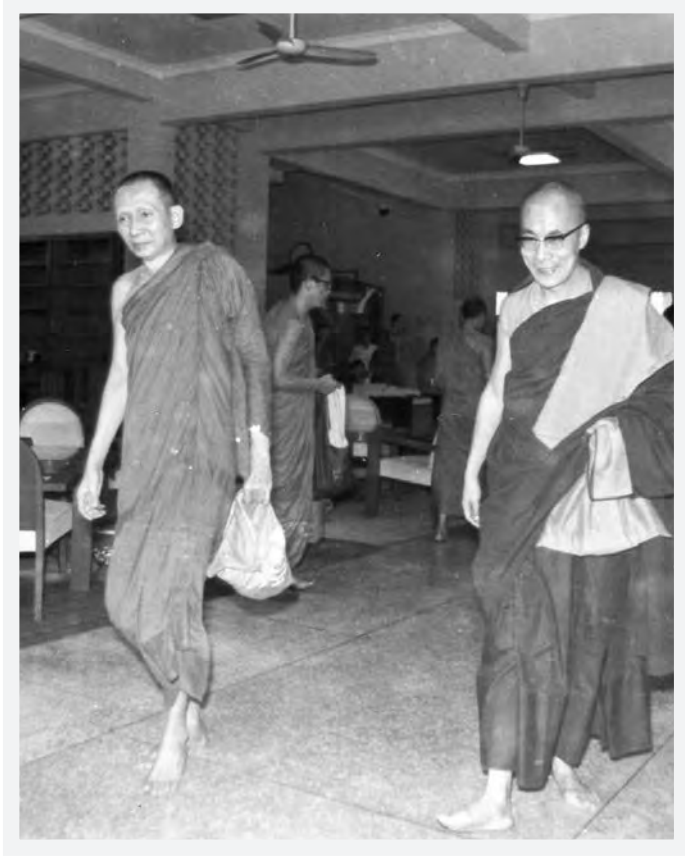

องค์ทะไลลามะเสด็จเยือนวัดบวรนิเวศวิหารครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๐ เจ้าพระคุณสมเด็จฯ เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่ พระศาสนโสภณ ได้ถวายการต้อนรับ และได้มีพระปฏิสันถาร กันในเรื่องการปฏิบัติกรรมฐานตามแบบเถรวาท ตามความ สนใจขององค์ทะไลลามะ

ต่อมาเสด็จเยือนวัดบวรนิเวศวิหารเป็นครั้งที่สอง เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๕ ทรงกล่าวสัมโมทนียกถา ณ สภากา รศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย และครั้งที่สามในปี พ.ศ. ๒๕๓๖ ในครั้งนี้ได้ทรงปรารภถึงเรื่องพระปาติโมกข์ของวัชรยาน และเถรวาท เป็นเหตุให้ทั้งสองพระองค์มีความสนิทคุ้นเคยกัน จนองค์ทะไลลามะได้ทรงตรัสทักทายเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ด้วยความเป็นกันเองว่า “พี่ชายคนโตทางธรรมของข้าพเจ้า”

และครั้งสุดท้ายทั้งสองพระองค์ได้ร่วมกันตั้ง องค์กรสูดยอดผู้นำพระพุทธศาสนาโลกที่ประเทศญี่ปุ่น เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๑

THE DALAI LAMA

“การสิ้นพระชนม์ของพระองค์ทำให้พวกเรา
สูญเสียมิตรทางธรรมที่สำคัญยิ่งพระองค์หนึ่ง
ข้าพเจ้าได้มีโอกาสเข้าเฝ้าพระองค์เมื่อหลาย
ปีก่อน มีความเคารพและชื่นชมต่อพระองค์อย่าง
สุดซึ่งในวิถีที่พระองค์ทรงปฏิบัติพระศาสนกิจ
ได้อย่างสมบูรณ์ ตลอดพระชนม์ชีพอันยาวนาน
และมีคุณค่า พระองค์ได้อุทิศตนเพื่อประโยชน์
แก่อกุลต่อมนุษยชาติ”

พระสมณสาส์นแสดงธรรมสังเวชในการสิ้นพระชนม์ของ
เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวรฯ จากองค์ทะไลลามะ

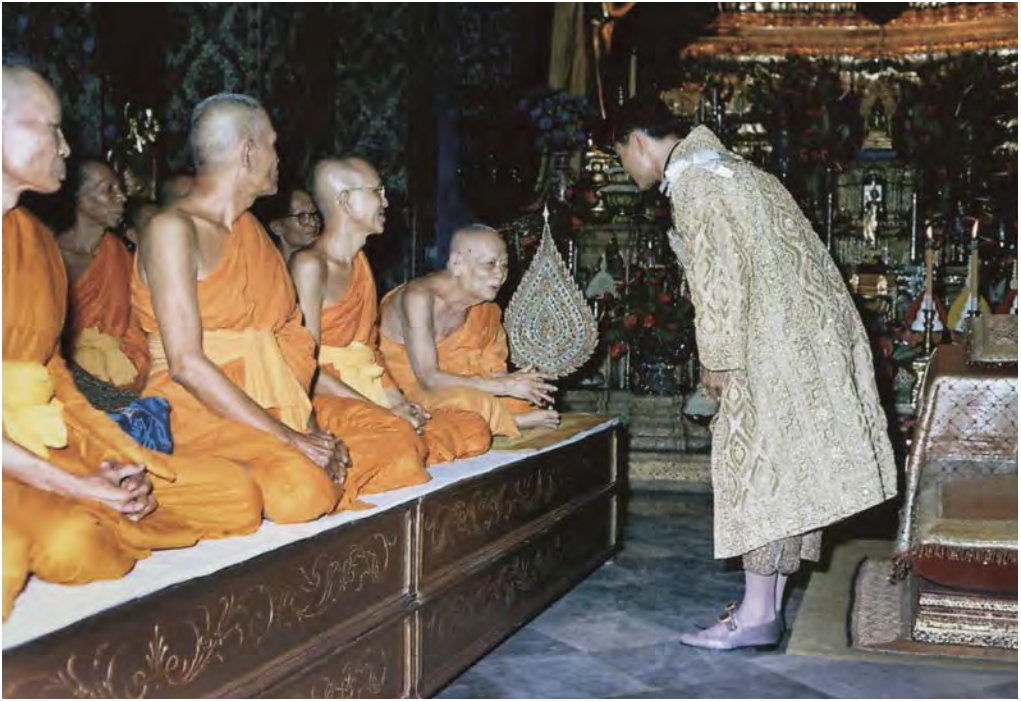
๑	๒
๓	๔

๑. สมเด็จพระอัครมหาสังฆราชาธิบดี เทพวงศ์ ประมุขสงฆ์ฝ่ายมหานิกายของ ประเทศกัมพูชา ทรงถวายสักการะ พ.ศ. ๒๕๕๖

๒. คณะสงฆ์ลังกาถวายสักการะ พ.ศ. ๒๕๕๒

๓. พระอัครมหาบัณฑิต อุฑุมมา ศรีพุทธ-รักขิต รัตนपाल มหานายเก เถโร ประมุข สงฆ์นิกายสยามวงศ์ ประเทศศรีลังกา ถวายสักการะเนื่องในวันคล้ายวันประสูติ ครบ ๙๐ ปี ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖

๔. คณะสงฆ์มหายานนิกายเนนบุตซีสุ ประเทศญี่ปุ่น ถวายสักการะ พ.ศ. ๒๕๕๓

พระราชพิธีเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครโดยกระบวน
พยุหยาตราทางสถลมารค เพื่อทรงบูชาพระรัตนตรัย ณ พระอุโบสถ
วัดบวรนิเวศวิหาร วันที่ ๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๖

(ซ้ายไปขวา)

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อยู่ ญาโณทโย)

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (จวน ภูจิตฺตโย)

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (ปุ่น ปุณฺณสิริ)

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์ วาสโน)

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน)

สมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณฺณโก)

สมเด็จพระวันรัต (จิบ จิตฺตโม)

ณ ห้างสรรพสินค้าไทยไดมารู เดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๗

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
(เจริญ สุวฑฺฒโน) ทรงเป็นรัตติกงุมหาเถระ
ทรงเจริญพระชนมายุ ๑๐๐ พรรษา กับ ๒๑ วัน
ทรงดำรงอยู่ในเพศพรหมจรรย์ ๘๓ ปี
ทรงดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร ๕๒ ปี
ทรงเป็นกรรมการมหาเถรสมาคม ๕๐ ปี
ทรงเป็นเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต ๒๕ ปี
ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ๒๔ ปี

“...เราทั้งหลายเป็นลูกชาวบ้านลูกประชาชนด้วยกัน และก็ได้เข้ามาบวชเจริญยังยืนอยู่ในพระธรรมวินัยนี้ และเมื่อเป็นผู้ใหญ่ขึ้นก็ได้ดำรงตำแหน่งอยู่ในคณะสงฆ์ ตั้งแต่ชั้นเจ้าอาวาสเป็นต้นมา โดยลำดับตามควรแก่ฐานะ และได้อาศัยทางบ้านเมืองมีสัมพันธ์กันด้วยระบบ อุปการคุณ และคณะสงฆ์เองก็ได้ประพฤติปฏิบัติชอบ ตามพระธรรมวินัย และได้แสดงธรรมะสั่งสอนเผยแพร่ พระพุทธศาสนา พร้อมทั้งแผ่เมตตาจิตไปในประเทศชาติ ประชาชนทั้งปวงเป็นการตอบแทน

เมื่อทุกฝ่ายต่างเป็นผู้ให้และต่างเป็นผู้รับ ตามธรรมะที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนดังนี้ จึงเป็นอันว่า ทั้งหมดนี้มีพระพุทธศาสนา คือคุณธรรมต่างๆ ที่ พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนนั่นเอง เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว น้ำใจของกันและกัน ให้มีความรัก เคารพนับถือกัน อุปการะเกื้อหนุนกันตามควร ดุจดังพ่อแม่มีอุปการะ เมตตาต่อลูก เป็นบุพการีของลูก ลูกก็เป็นกตัญญูตทเวทิต เป็นต้น เมื่อเป็นดังนี้ ทุกฝ่ายจึงอยู่ได้ด้วยดี”

พระโอวาทประทานแก่คณะสงฆ์ในเขตกรุงเทพมหานคร
เข้าเฝ้าถวายสักการะ เมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๒

๑. พัดยศสมณศักดิ์สมเด็จพระสังฆราช

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้กรมการศาสนาจัดสร้างขึ้นใหม่ทดแทนพัดยศของเดิมที่สภาพค่อนข้างเก่า และเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงครองราชสมบัติยาวนานยิ่งกว่าพระมหากษัตริย์ราชในอดีต และเพื่อเฉลิมพระเกียรติในฐานะที่ทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภกพระพุทธศาสนา โดยโปรดให้คงลักษณะพัดยศของเดิมไว้ แต่เปลี่ยนลวดลายกลางพัดเป็นตราพระราชลัญจกรประจำรัชกาลปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงประเคนพัดยศนี้ถวายแด่สมเด็จพระสังฆราชในพระราชพิธีสถาปนาสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๒

๒. พัดแฉงาพิเศษประดับพลอย

เป็นพัดยศที่พระราชทานแด่เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต ซึ่งใช้เฉพาะในวันงานพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา และวันรับพระกริ่งหลวงเท่านั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพัดแฉงานี้แด่สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ในวาระที่ทรงเจริญพระชนมายุ ๘๐ พรรษา ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๖

๓

พัดยศสมณศักดิ์

สมเด็จพระสังฆราช
สกลมหาสังฆปริณายก

๓. พัดรัตนนาภรณ์ รัชกาลที่ ๙

พัดรัตนนาภรณ์เป็นพัดที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเพื่อถวายพระสงฆ์ที่เคารพนับถือ อนุโลมตามอย่างเหรียญรัตนนาภรณ์ และใช้ได้เฉพาะเวลาถวายอนุโมทนาในงานพระราชพิธีฉัตรมงคลเท่านั้น

ในรัชกาลปัจจุบัน มีสมเด็จพระสังฆราช ๕ องค์ที่ได้รับการถวายพัดรัตนนาภรณ์นี้ได้แก่ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ (ม.ร.ว.ชื่น นภวงศ์) วัดบวรนิเวศวิหาร สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (อยู่ ญาณโทโย) วัดสระเกศ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายี) วัดมกุฏกษัตริยาราม สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (วาสน์ วาสโน) วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม และสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

ในส่วนของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ นั้นได้รับพัดรัตนนาภรณ์ ๒ เล่มด้วยกัน กล่าวคือ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ได้รับพระราชทานพัดรัตนนาภรณ์ เมื่อยังดำรงสมณศักดิ์ที่พระธรรมวราภรณ์ และได้รับพระราชทานพัดรัตนนาภรณ์ ภ.ป.ร. ชั้น ๑ ในวาระที่ทรงเจริญพระชนมายุ ๘๐ พรรษา ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๖

พระเถรานุเถระถวายสักการะ
เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ในฐานะของ
พระประมุขผู้ทรงรัตติญาณ ในเทศกาล
เข้าพรรษา ตามพระพุทธโอวาทที่ว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย
พวกภิกษุจักสักการะ
เคารพนับถือ บูชาภิกษุ
ผู้เป็นเถระ ผู้รัตติญาณ
บวชนาน เป็นสังฆบิดร
เป็นสังฆปริณายก และจัก
เชื่อฟังถ้อยคำของท่าน
เหล่านั้นอยู่เพียงใด ฟังหวัง
ความเจริญส่วนเดียว ไม่มี
เสื่อมเพียงนั้น”

มหาปริณิพพานสูตร

กรรมการมหาดเถรสมาคมและพระเถรานุเถระ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต)

พระราชสังวรญาณ (พุทธ จาณีโย)

พระสุธรรมคณาจารย์ (เทริญญ วรลาโภ)

ทรงถ่ายภาพหมู่กับพระเถระและพระนวกพรหมสภาล
วัดบวรนิเวศวิหาร พ.ศ. ๒๕๕๖

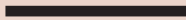

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ผู้ทรงเป็นรัตติกัญญพร้อมด้วยพระเถรานุเถระ
วัดบวรนิเวศวิหาร พ.ศ. ๒๕๒๘

อภิวัตนสีลีสุส
นิจจํ วุฑฺฒาปจายีโน
จตุตตารโธ รมฺมา วุฑฺฒนฺตํ
อายุ วณฺโณ สุขํ พลํ

ผู้อภิวัตนกราบไหว้อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่อยู่เป็นนิตย์
ย่อมเจริญธรรม ๔ ประการ คือ อายุ วรรณ สุข พล

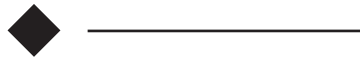

ความเป็นผู้มี 'ศีล'

วินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสำหรับบรรพชิต เรียกว่า อาศาปริยวินัย ส่วนศีลของคฤหัสถ์ฆราวาสคือ ศีล ๕ ศีล ๘ เรียก อาศาปริยวินัย อันที่จริงศีลมีจำนวนต่างๆ นั้น เรียกตามจำนวนสิกขาบทคือจำนวนข้อหรือมาตราในพระวินัยนั่นเอง ลำพังตัว 'ศีล' ไม่มีจำนวน เพราะมีลักษณะอย่างเดียวคือความเป็นปกติเรียบร้อยเท่านั้น เหมือนอย่างกฎหมายมีมากข้อแต่ก็เพื่อผลร่วมกันอย่างเดียวกันคือ ความสงบสุขเรียบร้อยของประชาชน และเมื่อปฏิบัติเป็นปกติแล้ว ก็เป็นศีลที่อยู่ตัวคือคงเว้นได้เป็นปกติทีเดียว

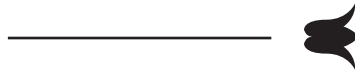
พระนิพนธ์ญาณสังวรธรรม ธรรมภาณิกานเล่ม ๓

เกษรสน

๒

สีลวา

เป็นผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีลสิกขา

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงเย็บผ้าพระกฐิน
เป็นปฐมฤกษ์

วินัยกรรม

ตามพระวินัย ภิกษุผู้จะใช้ผ้าผืนใหม่ต้องทำวินัยกรรม
คือต้องทำพินทุก่อนแล้วจึงใช้ได้ เจ้าพระคุณสมเด็จฯ
ทรงทำพินทูลผ้าพระกฐินในพระราชพิธีถวายผ้าพระกฐิน
เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๗

A photograph of a Buddhist monk with a shaved head, wearing traditional brown robes. He is focused on mending a piece of his robe with a needle and thread. The background is a plain, light-colored wall.

พินทุ คือการทำจุดหรือ
เครื่องหมายลงบนผ้า
ผืนใหม่ ก่อนที่จะนำผ้านั้น
มาใช้นุ่งห่ม

เสด็จไปแสดงพระธรรมเทศนา
ณ เรือนจำเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๕๒๔

ร่วมประชุมคิตาสากาล ณ เมืองโจรปุรี
รัฐราชสถาน ประเทศอินเดีย พ.ศ. ๒๕๒๓

กำหนดรู้ว่าจักเข้าบ้าน ฟิงถอดรองเท้า
ฟิงนุ่งให้เป็นปริมนทล คาดประคด
เอว ห่มผ้าซ้อนสองชั้น กลัดลูกคุม
ล้างบาตรแล้วถือเข้าบ้านโดย
เรียบริ้อย ไม่ต้องรีบร้อน ฟิงปกปิด
กายด้วยดีไปในละแวกบ้าน ฟิงสำรวจ
ด้วยดีไปในละแวกบ้าน

ปิ่นทวาริกวัตร

๑

๒

๓

๑. พระพุทธรูปชิวาณ พระพุทธรูปฉลองพระองค์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ พระวิหารเก๋ง วัดบวรนิเวศวิหาร

๒. พระอัฐิและอัฐิ เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร ณ พระตำหนักเดิม วัดบวรนิเวศวิหาร

๓. อัฐิพระพรหมมุนี (ผิน สุวโจ) เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร รูปที่ ๕

การวธรรุ

เป็นธรรมเนียมปฏิบัติในพรธษกาลที่พระสงฆ์ในพระพุทธรศาสนาถวยสิกการะบูรพาจารย์เพื่อน้อมรำลึกถึงพระคุณตามวินัยนิยม

พระรูปสมเด็จพระสังฆราชในอดีตทุกพระองค์

พระรูปสมเด็จพระมหาสมณเจ้า
กรมพระปรมาภิชาธิราช
วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

๑	๒
๓	๔

๑. พระรูปสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

๒. พระอธิสมเด็จพะอริยวงศาตตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ปุ่น ปุณฺณสิริ) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

๓. พระรูปสมเด็จพระอริยวงศาตตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (สุก) ซึ่งเคยดำรง

สมณศักดิ์ที่สมเด็จพระญาณสังวรพระองค์แรก ประดิษฐานภายในกุฎิกรรมฐาน ณ วัดราชสิทธาราม

๔. พระอธิสมเด็จพะอริยวงศาตตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ปลัด กิตฺติโสภโณ) วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

อัฐิสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ วัดเทพศิรินทราวาส

รูปเหมือนพระราชสังวราภิมณฑ์ หรือหลวงปู่โต๊ะ วัดประดู่ฉิมพลี

รูปเหมือนหลวงปู่จางายี ณ พระวิหารวัดเทพสังฆาราม

๑	๒
๓	๔

๑. สมเด็จพระวันรัต (นรินทร นีรุตโร)
วัดเทพศิรินทราวาส

๒. สมเด็จพระพุทธปาพจนบดี (ทองเจือ
จินตภาโร) วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

๓. สมเด็จพระวันรัต (จับ จิตมฺโม)
วัดโสมนัสวิหาร

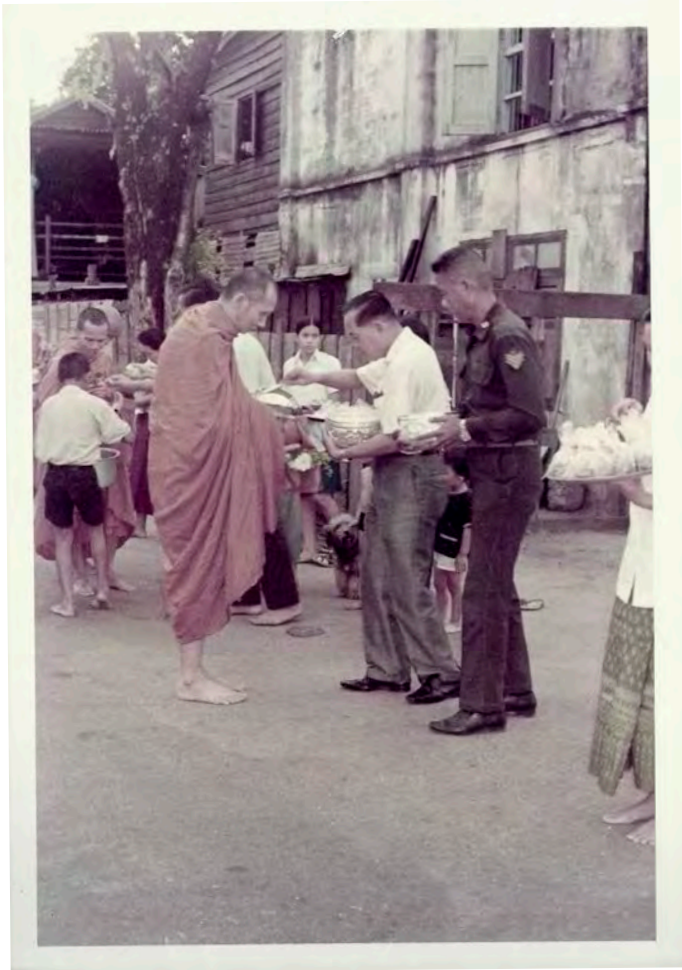
๔. พระธรรมรัชมงคล (จับ อุดฺคเสโน)
วัดเขมาภิรตาราม

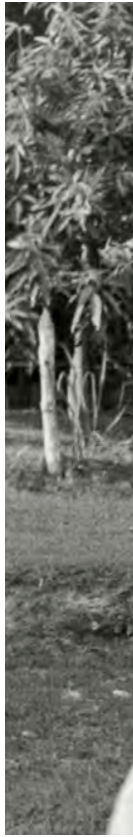
บิณฑบาตเป็นวัตร

นิสสัย ๔ คือเที่ยวบิณฑบาต นุ่งห่มผ้าบังสุกุล อยู่โคนไม้ ใช้ยาดองด้วยน้ำมูตรเน่า ทำไม่ต้องบอกนิสสัย ๔ ก็เพราะว่าเมื่อออกจากบ้านจากเรือนมาเป็นอนาคาริยะ คือผู้บวชเป็นพระ ครอบครัวยังไม่มี ก็ต้องเที่ยวขอเขาคือเที่ยวบิณฑบาต ผ้านุ่งห่มจะได้ที่ไหน ก็ต้องเที่ยวเก็บเอาผ้าที่เขาทิ้งมาเป็นเครื่องนุ่งห่มสำหรับตน ที่อยู่อาศัยจะอยู่ที่ไหน บ้านก็ไม่มี โดยที่สุดก็ต้องอยู่ตามโคนไม้ เมื่อเกิดเจ็บไข้ได้ป่วยขึ้น จะได้หยุดยาคาที่ไหน ก็ต้องเก็บเอาผลไม้ที่เป็นยา มาทำเป็นยาแก้ไข้ตามมีตามได้

พระนิพนธ์ ๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้า

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ เสด็จออกบิณฑบาตเป็นนิตยัมภ์ ทั้งขณะประทับ
อยู่ในวัดบวรนิเวศวิหาร และขณะเสด็จไปปฏิบัติศาสนกิจในที่ต่างๆ
ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ

ในคราวตรวจการคณะสงฆ์
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. ๒๕๑๖

ภิกษุ ซึ่งแปลว่า ผู้ขอ นั้นเป็นผู้ขอโดยปรกติ เดินอุ้มบาตร เข้าไปในละแวกบ้านด้วยอาการที่สำรวม สำรวมตา สำรวมกาย สำรวมวาจา สำรวมใจ เดินเข้าไป ผู้มีศรัทธา เกิดความเลื่อมใสก็ใส่บาตรถวาย และผู้ถวายนั้นก็ไม่ได้ ดูหมิ่นว่าเป็นยากจนฉิบหาย แต่ว่าถวายด้วยความเคารพ นับถือ ถือว่าเมื่อใส่บาตรถวายพระแล้วก็ได้บุญ

เพราะฉะนั้น เมื่อพระอุ้มบาตรเข้าไป คนไทย เราจึงเรียกว่า พระมาโปรด อันแสดงว่าใส่บาตรถวาย ด้วยความเคารพ และถือว่าได้บุญกุศล

พระนิพนธ์ พระไตรรัตนคุณ

กิจวัตร

ธรรมเนียมทำวัตรนั้น ดิฉันจากเมื่อพระพุทธเจ้ายังมีพระชนม์อยู่ ภิกษุก็ไปประชุมกันฟังธรรมะพระพุทธเจ้า ปฏิบัติพระพุทธเจ้าเป็นประจำวันเหมือนกัน คือว่ามีธรรมเนียมที่พระไปประชุมกันเฝ้าพระพุทธเจ้าทุกวัน เมื่อพระพุทธเจ้านิพพานแล้ว กิจที่ไปเฝ้าพระองค์ทุกวัน ก็หมดไป แต่ว่าเมื่อได้มีวัด มีโบสถ์ มีวิหาร และสร้างพระปฏิมาเป็นประธานอยู่ในโบสถ์ในวิหารขึ้น ก็ตั้งธรรมเนียมพระประชุมกันในโบสถ์วิหารเหมือนอย่างการเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า

พระนิพนธ์ ความเข้าใจเรื่องพระพุทธศาสนา

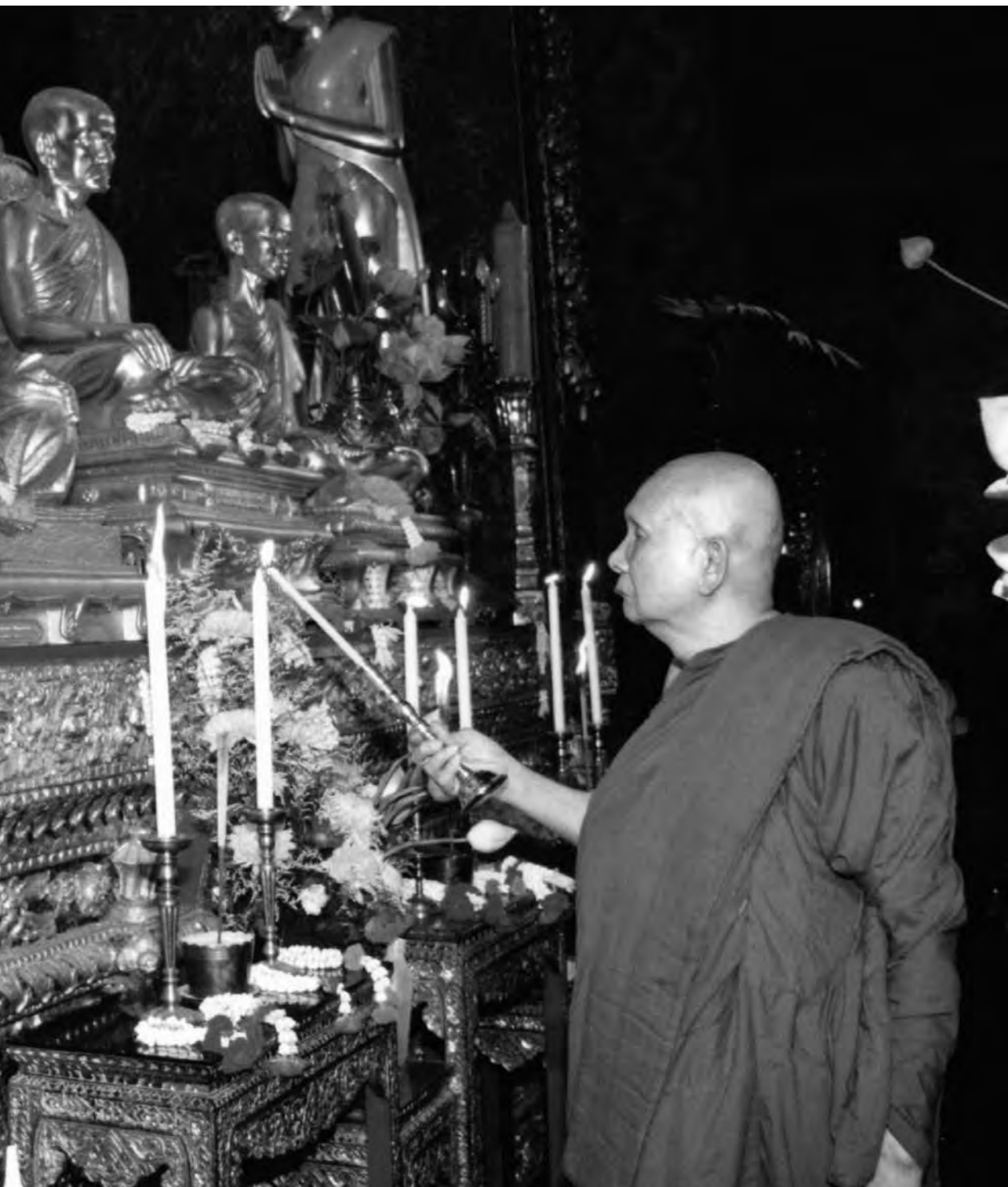
ในระหว่างประทับรักษาพระองค์ ณ ตึกกสิกรรม สามัคคีพยาบาล
โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ทรงทำวัตรเป็นประจำ

ธรรมเนียมปฏิบัติ

ธรรมเนียมบูชาในโอกาสต่างๆ เช่น ทำวัตรเช้า-ค่ำ และการบูชาพิเศษในเทศกาลต่างๆ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งยังทรงผนวชอยู่ ได้ทรงกำหนดเป็นแบบแผนขึ้นและได้ใช้ปฏิบัติกันสืบมาจนถึงทุกวันนี้

ธรรมเนียมมาฆบูชา

เป็นธรรมเนียมที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตั้งขึ้นตั้งแต่ยังทรงครองวัดบวรนิเวศวิหาร พร้อมทั้งพระราชนิพนธ์บทสวดสำหรับใช้สวดในพิธีมาฆบูชา พ.ศ. ๒๓๓๙ เป็นครั้งแรก

ธรรมเนียมสวดมนต์ถวายพระราชกุศลแด่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ทรงนัดพระเถรานุเถระไปนมัสการพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้วทำวัตรสวดมนต์ ถวายพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว องค์ผู้ก่อตั้งธรรมยุติกนิกาย และปฏิบัติสืบกันมาเป็นธรรมเนียม ปฏิบัติมาจนถึงทุกวันนี้

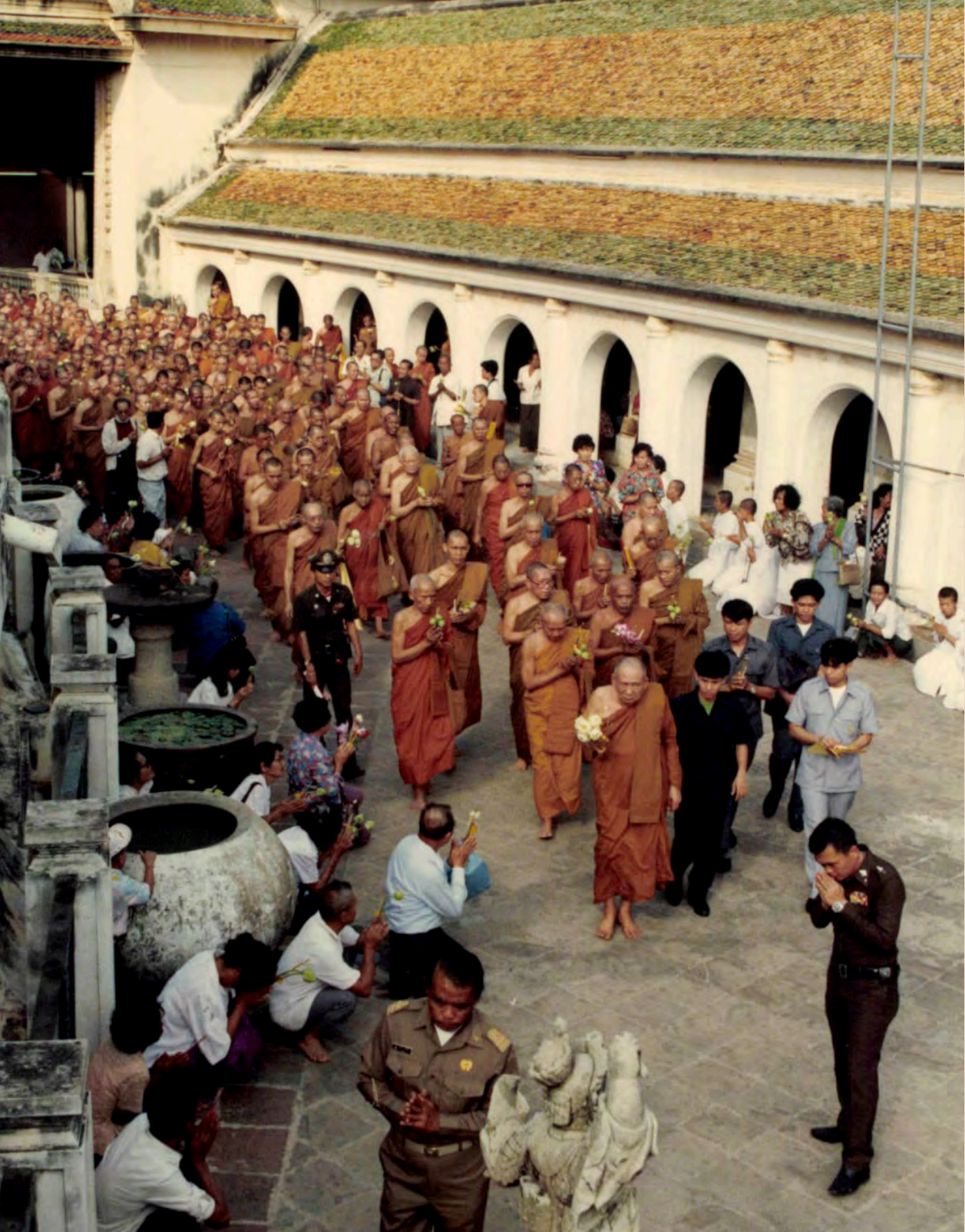

ธรรมเนียมการนบัสการ พระปฐมเจดีย์

ธรรมเนียมของคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายที่สืบมาแต่สมัย สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงนำพระเถรานุเถระทั้งหลายไปนมัสการพระปฐมเจดีย์ภายหลังเสร็จการรับกฐินของวัดทั้งหลาย ต่อมาใน สมัยสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงกำหนดธรรมเนียมนี้ในวันแรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๑๒ ของทุกปี

โหด สุวทุตโน สารุ
สพพตฤถ ฃาณสัวโร

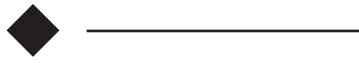
จงเป็นผู้เจริญดี เป็นคนดี และจงเป็นผู้สำรวมด้วยฃาณ
(คือความรู้) ทุกเมื่อแล

ความเป็นผู้สดับตรับฟังมาก

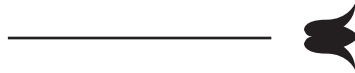
พหูสูต คือเป็นผู้ได้สดับตรับฟังมาก ทรงสุตะ คือทรงจำธรรม
ที่สดับตรับฟัง สะสมสุตะคือจำสะสมไว้ได้มาก เป็นผู้ได้สดับมาก
ทรงจำไว้คล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอดด้วยดี ด้วยทิวริฐิความเห็น
คือทำความเข้าใจให้ถูกต้องด้วยโยนิโสมนสิการ ซึ่งธรรมทั้งหลาย
อันงานในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย
พร้อมทั้งอรรถ เนื้อความ พร้อมทั้งพยัญชนะ ถ้อยคำ บริสุทธี
บริบูรณ์สิ้นเชิง

เกษรสน

๓

พฤษภาคม

เป็นพฤษภาคมทรงความรู้

แผ่น ๑ (เดิมชื่อ ๑๐) ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐

๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐

ภาษาพม่า

๑. ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐

๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐

๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐

๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐

๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐

๑. ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐

๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐

๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐

๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐

๑. ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐

๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐

ภาษาสิงหล

ลต - वर्तमाना वर्तमान
लत - हस्तनी हस्तनी
लोट - पञ्चमी पञ्चमी
लिङ् - स्वामी स्वामी
लिट् - परीक्षा परीक्षा
लत् - खरनी खरनी
लृट् - अविष्यन्ती अविष्यन्ती
लुङ् - अद्यत्नी अद्यत्नी
लृङ् - क्रियानिपत्ति क्रियानिपत्ति
लैट् - आशिलिङ् आशिलिङ्

ආ, ආඃ, ඉ, ඊ, උ, ඌ, ඬ, ඹ, ය, ර

CONSONANTS.

කා ka බා ba ගා ga ඝා ga ඩා da
චා cha ඡා cha ඣා cha ඤා ña
ටා ta ඨා tha ඩා da ජා ja ණා na
භා ba ඵා tha දා da ඹ දා dha නා na
පා pa ඵා pha බා ba භා bha මා ma
යා ya රා ra ලා la වා va සා sa
හා ha ළා ha ඵා ñ

ลายพระหัตถ์เจ้าพระคุณสมเด็จพระอัครพม่า สิงหล เทวนาครี

Present tense
 Imperfect tense
 Imperative mood
 Potential mood
 Perfect tense
 First future
 Second future tense
 Aorist
 Conditional

यदि समाहारेण चिन्तो-
 यानां विद्वान् अनुवे-
 क्ष्यन् ।
 यो य मानापितरौ,
 यो,
 पुत्रः सुखा गन्तव्यः।
 गच्छेत् पालिद्वय
 यत्
 वाः इति चिन्तो-
 नीपद्यः पुत्रिद्वय
 वक्षते ।

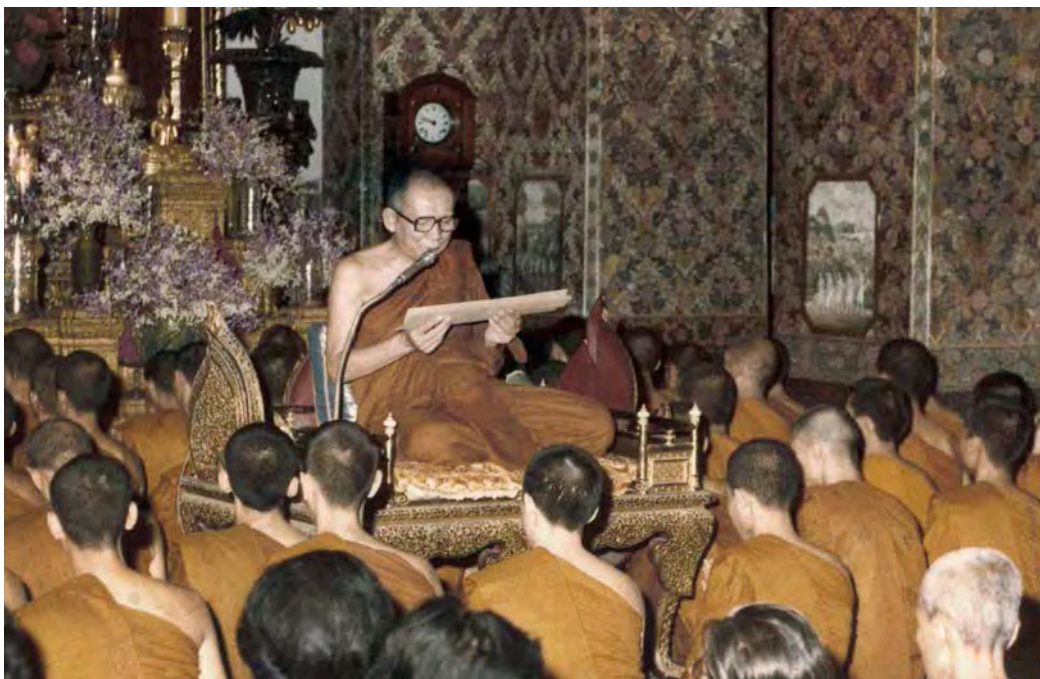

६. यत्र चिन्तनं चाथर्था
 यथायं युज्यते तत्र नि-
 रुद्धमनिर्देश्यया लिङ्ग
 य वचनं अनुवर्तते ।
 यथा- चन्द्रश्च नारी
 सुन्दरी च ।
 मात्रं सुन्दरी इति चि-
 न्तयं च इति अर्थयं
 युज्यते ।

ภาษาสันสกฤต

ญาณสังวร พระผู้ใคร่ในการศึกษา

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงเป็นผู้ใคร่ในการศึกษา ทรงมีพระอัธยาศัยใฝ่รู้ใฝ่เรียนมาตั้งแต่ทรงเป็นพระเปรี๊ญ โดยเฉพาะในด้านภาษา ทรงศึกษาภาษาต่างๆ เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน จีน และสันสกฤต จนสามารถใช้ประโยชน์ได้เป็นอย่างดี ทรงศึกษาหาความรู้สมัยใหม่ อยู่เสมอ เป็นเหตุให้ทรงมีทัศนะกว้างขวาง ทันต่อเหตุการณ์บ้านเมือง ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการสั่งสอน และเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก และทรงนิพนธ์หนังสือทางพระพุทธศาสนาได้อย่างสมสมัย

ทรงแสดงพระธรรมเทศนาในพระอุโบสถ
วัดบวรนิเวศวิหารในวันธรรมสวนะ

(บนและล่าง)
ประธานพระโอวาทและทรงแสดงพระ
ธรรมกถาแก่พุทธศาสนิกชนในคราวเสด็จตรวจ
การคณะสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.
๒๕๑๖

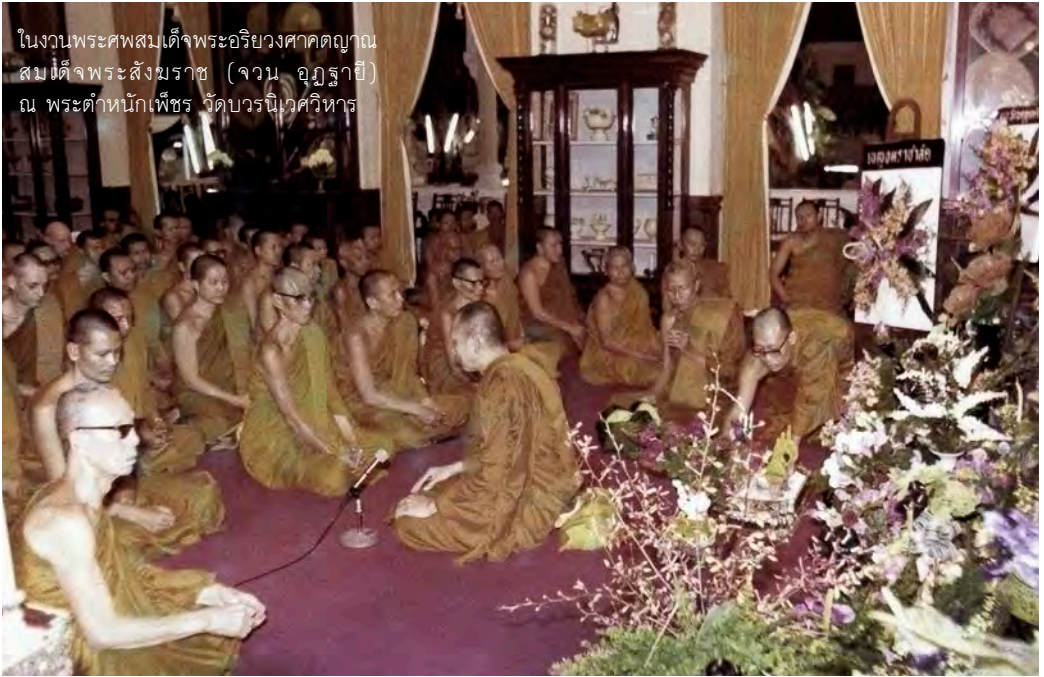

ทรงเข้าร่วมการสัมมนา ‘พระภิกษุเพื่อส่งเสริมพัฒนาท้องถิ่นของมหาวิทยาลัยสงฆ์’ ณ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วันที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๑๒

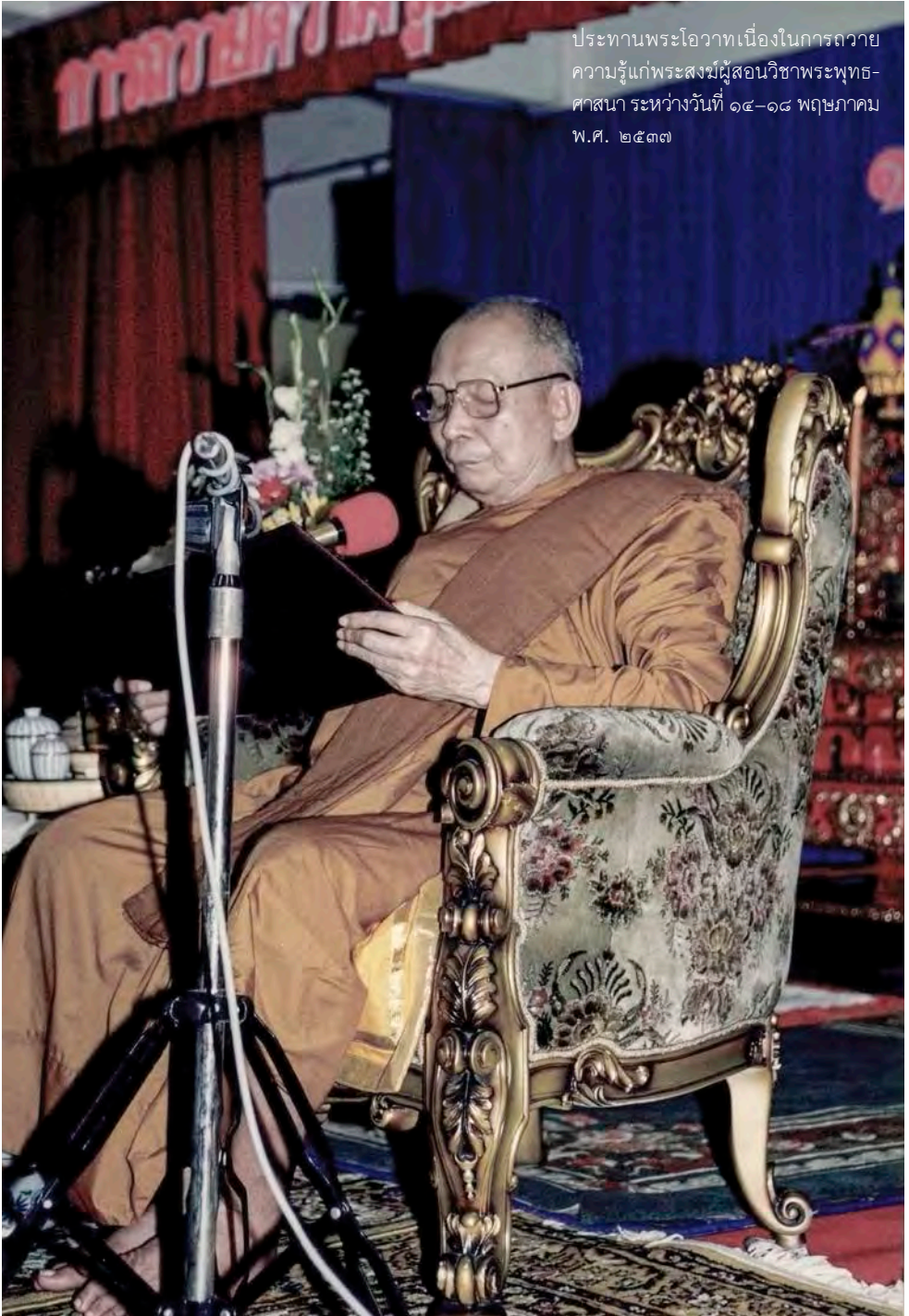

ประธานพระโอวาทแก่พระภิกษุสามเณร วัดญาณสังวราราม พ.ศ. ๒๕๓๕

ในงานพระศพสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายี) ณ พระตำหนักเพชร วัดบวรนิเวศวิหาร

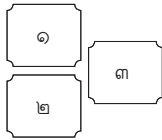

แสดงธรรมกถาแก่ข้าราชการ ณ ศาลากลางจังหวัดลำปาง วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๔

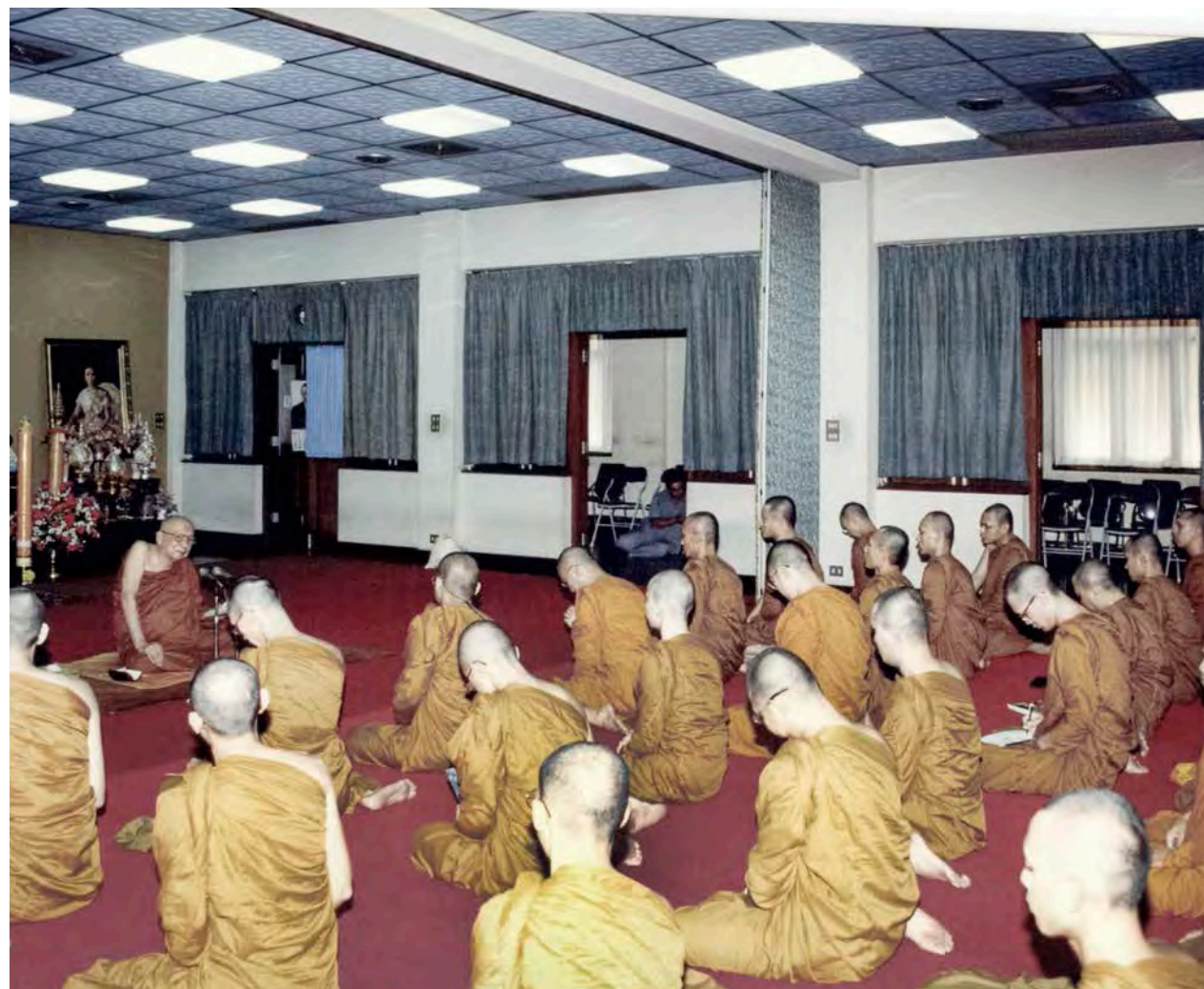

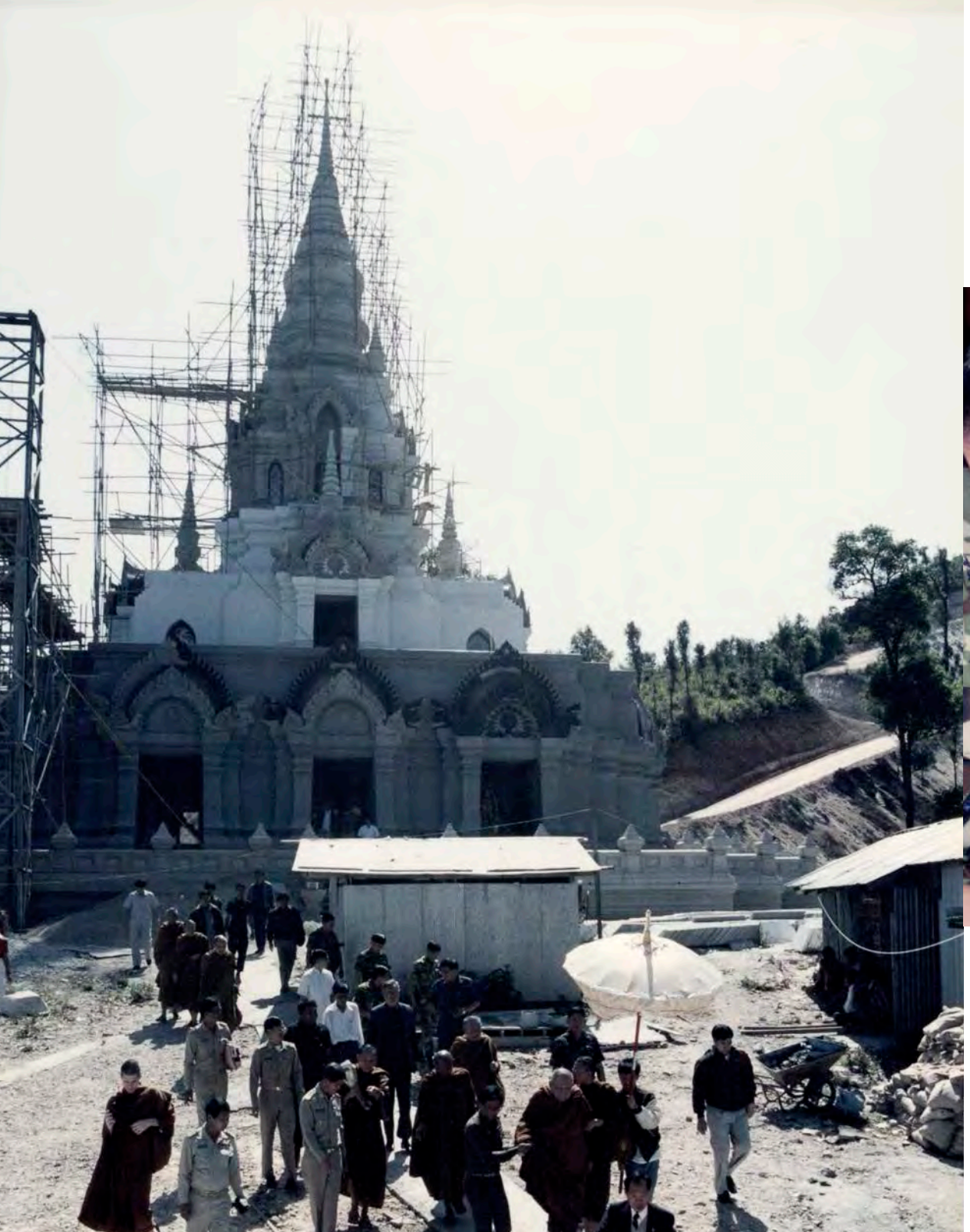
ประธานพระโอวาทเนื่องในการถวาย
ความรู้แก่พระสงฆ์ผู้สอนวิชาพระพุทธ-
ศาสนา ระหว่างวันที่ ๑๔-๑๘ พฤษภาคม
พ.ศ. ๒๕๓๗

๑. และ ๒. ประธานพระโอวาทแก่คณะครูและนักเรียนโรงเรียนวัดบวรนิเวศ เนื่องในเทศกาลขึ้นปีใหม่ ณ สนามหน้าพระอุโบสถคณะรังษี วัดบวรนิเวศวิหาร พ.ศ. ๒๕๕๒
๓. ทรงสอนนวกภิกษุ ณ ตึก สว ธรรมนิเวศ วัดบวรนิเวศวิหาร

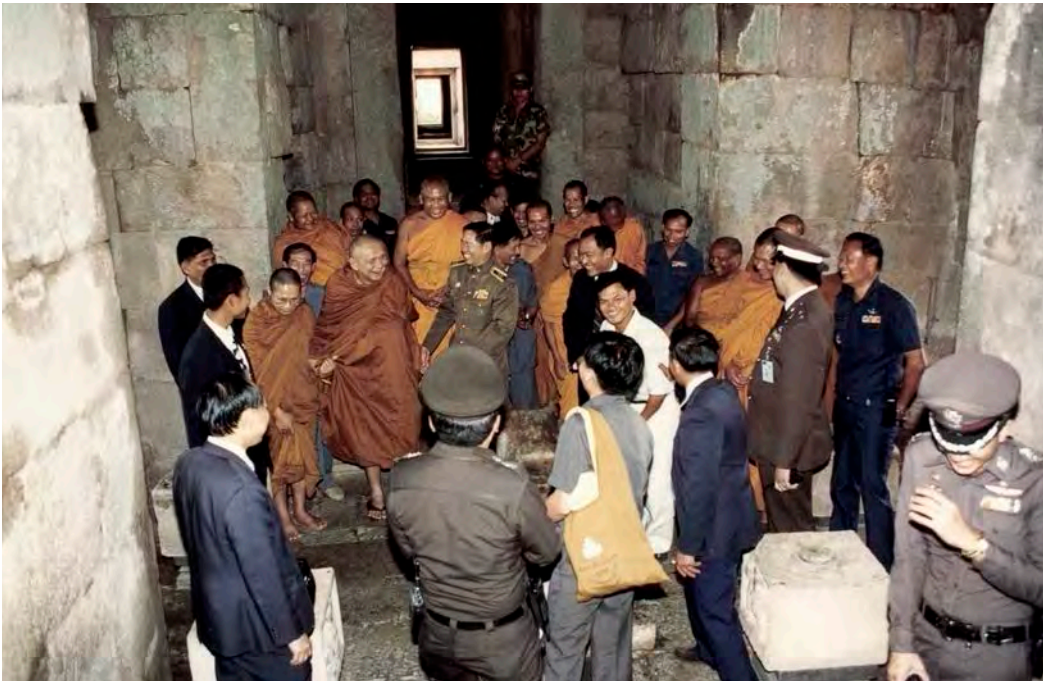

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ มีพระนิสัยศึกษาข้อมูลต่างๆ อย่างละเอียดในทุกด้าน เช่น เวลาเสด็จไปยังที่ต่างๆ พระองค์มักจะค้นหาระดับความสูงของพื้นที่เมื่อเทียบจากระดับน้ำทะเล ทิศที่ตั้งของสถานที่นั้นๆ โดยพระองค์มักจะใช้เข็มทิศที่พกอยู่ในย่ามประจำเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง

ประธานหินพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์
พ.ศ. ๒๕๑๖

ปราสาทหินพนมรุ้ง
จังหวัดบุรีรัมย์ พ.ศ. ๒๕๔๐

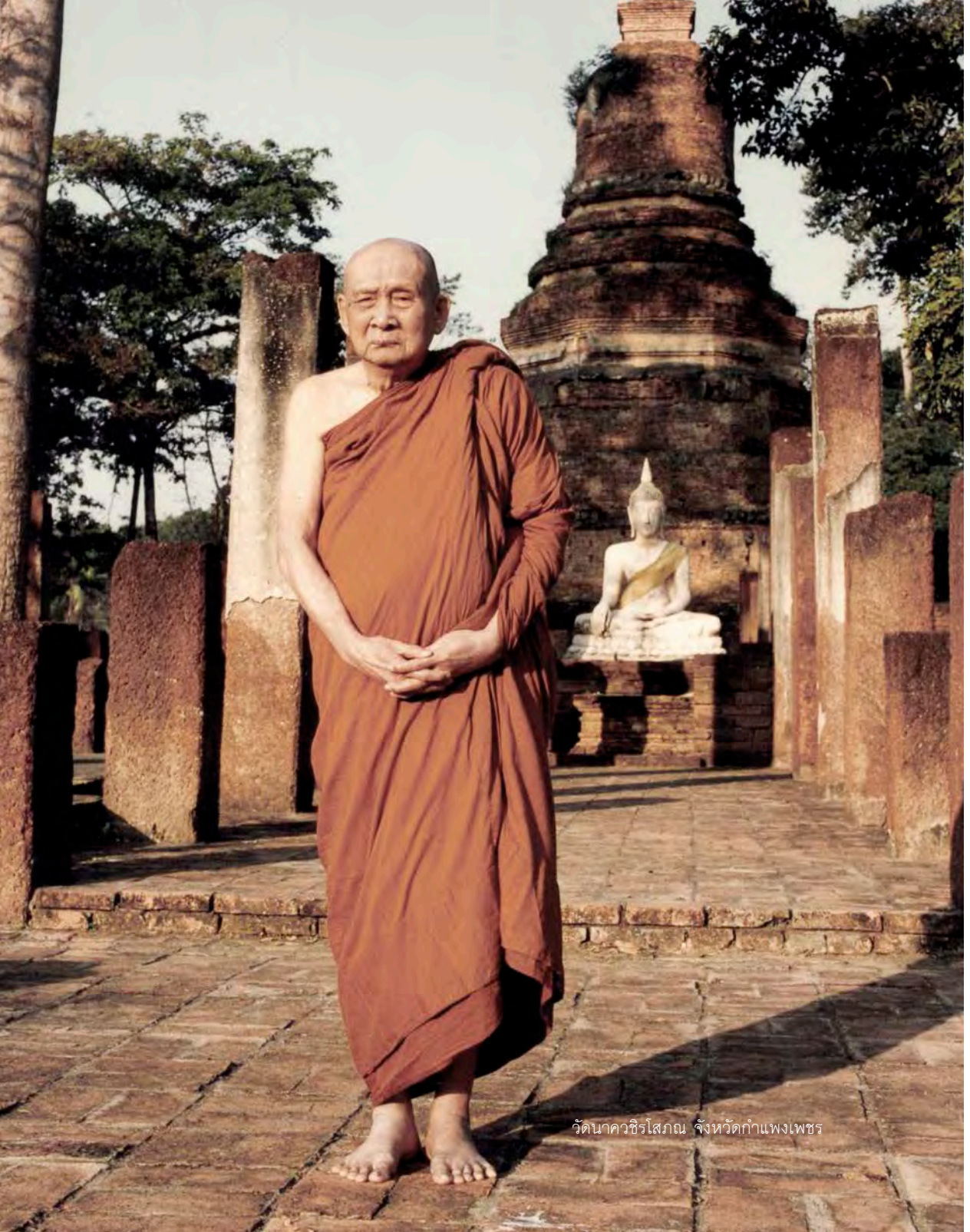

วัดเชียงมั่น จังหวัดเชียงใหม่

วัดนาคาชิโรภณ จังหวัดกำแพงเพชร

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร พ.ศ. ๒๕๔๕

พระที่นั่งเวหาศน์จำรูญ พระราชวังบางปะอิน พ.ศ. ๒๕๕๖

กว้างไกลไปถึงไพรัชประเทศ

เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ได้เสด็จเยือนประเทศต่างๆ ทั้งในเอเชีย ยุโรป และอเมริกา เพื่อดูการพระศาสนา การศึกษา และวัฒนธรรมมากกว่า ๒๐ ประเทศ ทรงสนพระทัยในการเยี่ยมชมมหาวิทยาลัย ทอดพระเนตรพิพิธภัณฑ์ และโบราณสถานต่างๆ และพบปะสนทนากับผู้นำทางการศึกษาและผู้นำทางศาสนาอย่างกว้างขวางมาโดยตลอด

SWITZERLAND

JAPAN

CHINA

NEPAL

INDIA

MYANMAR

PHILIPPINES

SRILANKA

CAMBODIA

INDONESIA

AUSTRALIA

INTERNATIONAL HEALTH REGULATIONS
RÈGLEMENT SANITAIRE INTERNATIONAL

DEPARTMENT OF MEDICAL
AND HEALTH SERVICES
BANGKOK THAILAND

INTERNATIONAL CERTIFICATES
OF VACCINATION
CERTIFICATS INTERNATIONAUX
DE VACCINATION

SOMDETHRA NYANASAMVANA

Issued to }
Delivré à }
Passport No. }
of }
Travel Document No. }
Numero du passeport }
or }
de la pièce justificative }

-2-

SIGNALEMENT

Profession: **BONZE**

Lieu et date de naissance: **KANCHANABURI**
LE 3 OCTOBRE 1913

Adresse: **BANGKOK**

Hauteur: **NOIRS** (1.72 mètre)

CICATRICE AU DOIGNE DROIT

ENFANTS

Signature de sa femme: (Blank)

-3-

SIGNATURE DU TITULAIRE

Somdet Phra Nyanasamvara

Signature de sa femme: (Blank)

F 32013

-3-

MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS
BANGKOK

26 APR 1984

26 APR 1979

SOMDETHRA NYANASAMVANA

BLACK

1913

1913

BLACK

-3-

SIGNATURE DU TITULAIRE

Somdet Phra Nyanasamvara

Signature of wife: (Blank)

H 82846

-2-

SIGNALEMENT

Profession: **BONZE**

Lieu et date de naissance: **KANCHANABURI**
LE 1913

Adresse: **BANGKOK**

Hauteur: **NOIRS** (1.72 mètre)

Couleur des yeux: **RASE**

ENFANTS

Signature de sa femme: (Blank)

-3-

SIGNATURE DU TITULAIRE

Somdet Phra Nyanasamvara

Signature de sa femme: (Blank)

D 06385

ชื่อ นามสกุล NAME SOMDET PHRA NYANASAMVARA	เพศ SEX M	สัญชาติ NATIONALITY THAI
ตำแหน่ง PROFESSION SUPREME PATRIARCH	วันที่วีซ่ามีผล THIS PASSPORT IS VALID UNTIL 7 JUN 1995	
สถานที่เกิด PLACE AND DATE OF BIRTH KANCHANABURI 3 OCT 1913	ระยะเวลา UNLESS EXTENDED	
ภูมิลำเนา DOMICILE BANGKOK	ออกโดย ISSUED BY MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS	
น้ำหนัก WEIGHT 1.74	สีตา EYES BLACK	สีผม HAIR BLACK
ลักษณะพิเศษ SPECIAL PECULIARITIES	ออกที่ AT BANGKOK	
บุตร CHILDREN	วันที่ออก DATE OF BIRTH 8 JUN 1993	
ชื่อ NAME	ชื่อ DATE OF BIRTH	ชื่อ SEX

Permanent Secretary
Ministry of Foreign Affairs

THAI PASSPORT OFFICE
BANGKOK

Signature: *Bongkorn Jant*

MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS

THAI PASSPORT OFFICE
BANGKOK

Signature: *Bongkorn Jant*

MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS

- 3 -

ชื่อ นามสกุล
NAME
SOMDET PHRA NYANASAMVARA

ตำแหน่ง
PROFESSION
SUPREME PATRIARCH

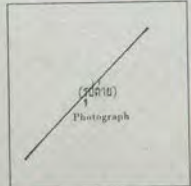
สถานที่เกิด
PLACE AND DATE OF BIRTH
KANCHANABURI
3 OCT 1913

ภูมิลำเนา
DOMICILE
BANGKOK

น้ำหนัก
WEIGHT
1.74

Signature: *Somdet Phra Nyanasamvara*

F 17299

D 14319

ชื่อ นามสกุล
NAME
SOMDET PHRA NYANASAMVARA

ตำแหน่ง
PROFESSION
SUPREME PATRIARCH

สถานที่เกิด
PLACE AND DATE OF BIRTH
KANCHANABURI
3 OCT 1913

ภูมิลำเนา
DOMICILE
BANGKOK

น้ำหนัก
WEIGHT
1.74

Signature: *Somdet Phra Nyanasamvara*

SUPREME PATRIARCH BANGKOK

HEIGHT 1.74 METRE

ISSUED BY
MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS

AT
BANGKOK

VALID FOR
ALL COUNTRIES

Permanent Secretary
Ministry of Foreign Affairs

PASSPORT
ชนิดวีซ่า
Type / Visa
F
Country Code / รหัส
THA
Passport No. / เลขที่หนังสือ
D 209214

ชื่อ นามสกุล
NAME
SOMDET PHRA NYANASAMVARA

สัญชาติ
NATIONALITY
THAI

วันที่เกิด / วันที่
Date of Birth / วันที่
3 OCT 1913

เพศ
SEX
M

สถานที่เกิด
PLACE AND DATE OF BIRTH
KANCHANABURI

วันที่ออก / วันที่
Date of Issue / วันที่
17 MAR 1998

วันที่มีผล / วันที่
Date of Validity / วันที่
16 MAR 2000

UNLESS EXTENDED

PASSPORT DIVISION
BANGKOK

Royal Executive Class
Thai Boarding Pass

NAME OF PASSENGER / ชื่อ นามสกุล
SOMDET . PHRANYANASA

FROM / จาก
BANGKOK

TO / ไป
CALCUTTA

THAI AIRWAYS INTL.

FLIGHT / เที่ยวบิน
TG 313

CLASS / ชั้น
J

DATE / วันที่
17 FEB

DATE / วันที่
15

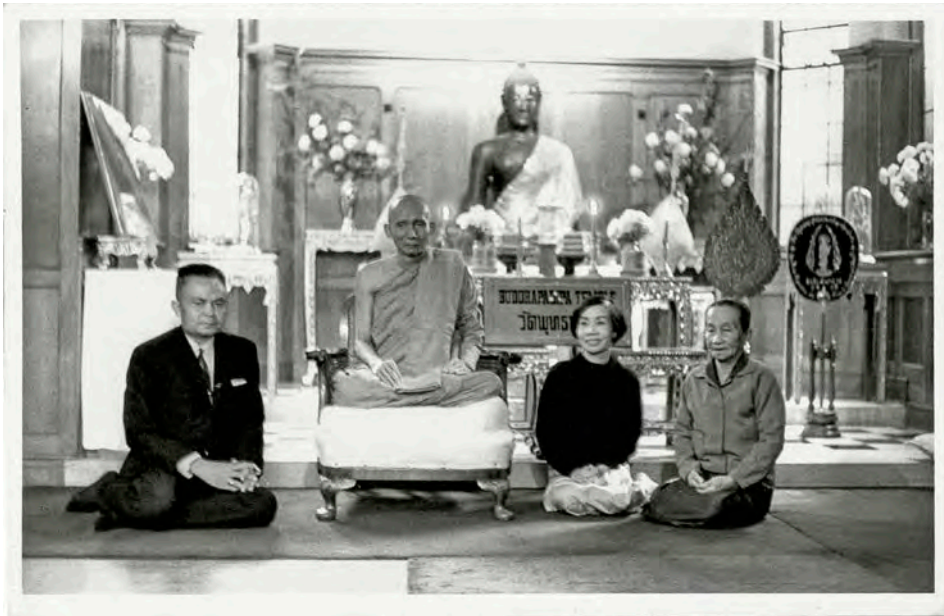
BOARDING TIME / เวลาขึ้นเครื่อง
1050

SEAT / ที่นั่ง
11A

SMOKE / สูบบุหรี่
NO

50
NON-SMOKING FLIGHT

SEX / เพศ

ทรงเป็นประธานสงฆ์เปิดวัดพุทธปทีป
กรุงลอนดอน สหราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๕๐๔

เสด็จทอดพระเนตรกรุงโรม
ประเทศอิตาลี พ.ศ. ๒๕๐๙

เสด็จเยือนนครเจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์
ระหว่างวันที่ ๒๘ เมษายน-๑ พฤษภาคม
พ.ศ. ๒๕๖๓

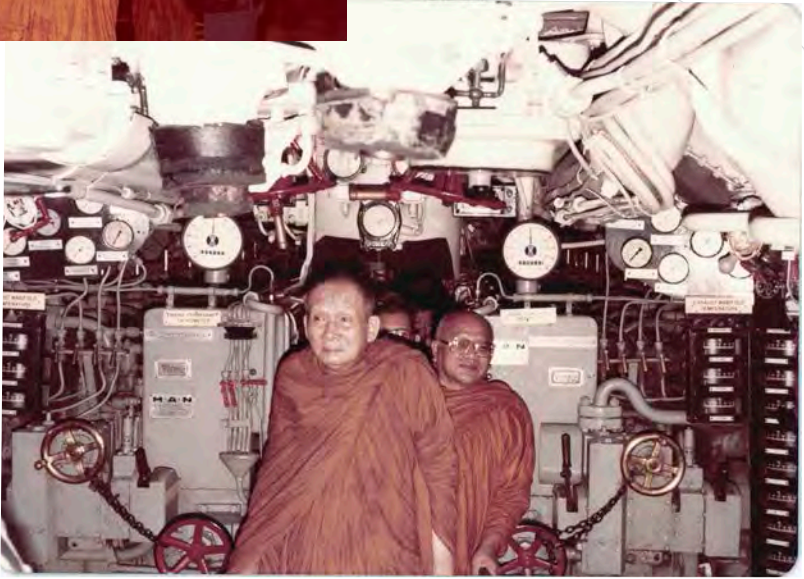

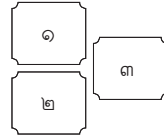
๑

๑. เสด็จเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ลูฟวร์ (Louvre Museum) ประเทศฝรั่งเศส ๒๓ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๓

๒. เสด็จเยี่ยมชมห้องกระจก พระราชวังแวร์ซายส์ ประเทศฝรั่งเศส ๒๖ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๓

๑. เสด็จเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์และอุตสาหกรรม (Museum of Science and Industry) นครชิคาโก สหรัฐอเมริกา วันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๓

๒. เสด็จเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์อวกาศ (Space Museum) กรุงวอชิงตัน ดีซี สหรัฐอเมริกา วันที่ ๑๖ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๓

๓. เสด็จเยี่ยมชมวัดพุทธแห่งนครชิคาโก (Buddhist Temple of Chicago) ซึ่งเป็นวัดญี่ปุ่นที่ตั้งอยู่ในนครแห่งนี้ วันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๓

ตามเสด็จสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ
สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฺฐายี) ดูการ
พระศาสนาในประเทศศรีลังกา พ.ศ. ๒๕๑๐

ทรงนมัสการพระมหาเจดีย์บุโรพุทโธ
ประเทศอินโดนีเซีย ในคราวเสด็จประพาส
บรรพชาแก่กุลบุตร ๔๓ คน ณ เมือง
สมารัง พ.ศ. ๒๕๒๐

๑

๒

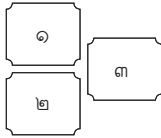
๑. เสด็จประกอบศาสนกิจ ณ ประเทศฟิลิปปินส์
พ.ศ. ๒๕๑๑

๒. เสด็จประกอบศาสนกิจ ณ ประเทศออสเตรเลีย
พ.ศ. ๒๕๑๑

เสด็จเยือนป้อมอัครา (Agra Fort) เมืองอัครา ประเทศอินเดีย ในคราวได้รับมอบหมายจากมหาเถรสมาคมให้นำจตุปัจจัยและสมณบริขารไปมอบให้แก่พระภิกษุสามเณรในประเทศปากีสถานตะวันออก (ปัจจุบันคือบังคลาเทศ) จากเหตุวาทภัย พร้อมทั้งดูการพระศาสนาในปากีสถานตะวันตก อินเดีย และเนปาล ระหว่างวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ ถึง ๒ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๔

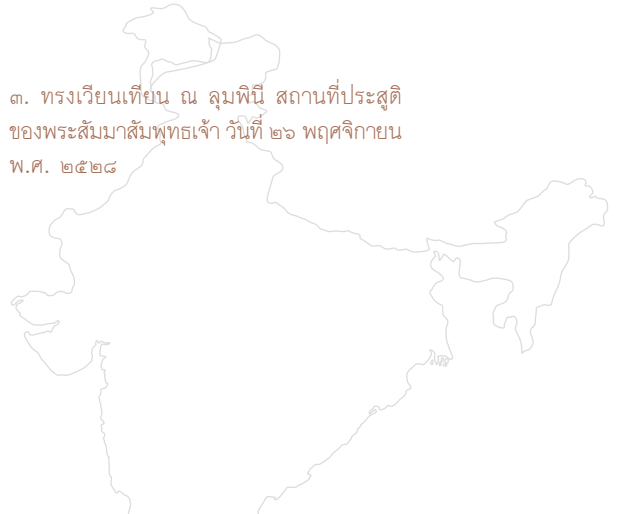

๑. มหาราชคชสิงห์แห่งโจปุระและมารวาร์ และมหารานีเฮมลตา ราชเย ให้การรับรอง ณ พระราชวังอุมเมท ภวัน ในโอกาสที่เสด็จ ร่วมงานประชุมคิตาสกาล ครั้งที่ ๕ ที่เมือง โซปุระ รัฐราชสถาน ประเทศอินเดีย ระหว่าง วันที่ ๑๔-๑๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๓

๒. พิธีต้อนรับในคราวเสด็จเยือนเนปาล เพื่อเป็นพระอุปัชฌาย์ในการบรรพชากุลบุตร ชาวศากยะ ระหว่างวันที่ ๒๓-๒๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๘

๓. ทรงเวียนเทียน ณ ลุมพินี สถานที่ประสูติ ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๘

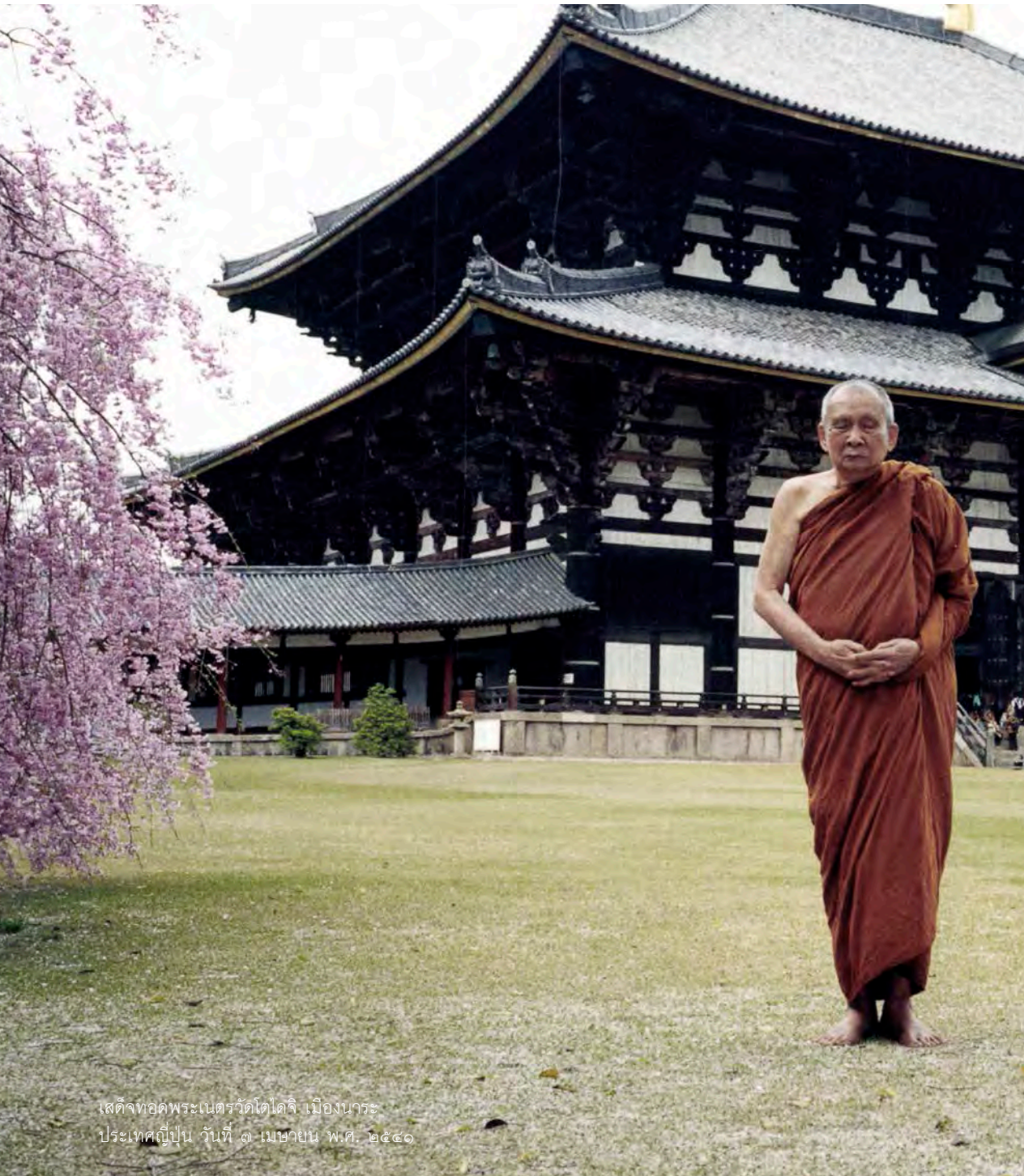
๑	๒
๓	

๑. เสด็จไปทอดพระเนตรกำแพงเมืองจีน บริเวณด่านปาต้าหลิง ทางตอนเหนือของกรุงปักกิ่ง วันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๖

๒. เสด็จเยี่ยมชมชมจัตุรัสเทียนอันเหมิน กรุงปักกิ่ง วันที่ ๒๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๖

๓. เสด็จเข้าพบประธานาธิบดีเจียงเจ๋อหมิน ณ ทำเนียบรัฐบาลจีน วันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๖

เสด็จทอดพระเนตรวัดโตไดจิ เมืองนาระ
ประเทศญี่ปุ่น วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๑

พหุสสุตํ สิวตูปปนุ
ธมฺเม จิตํ น
วิชฺหาตี กิตฺติ

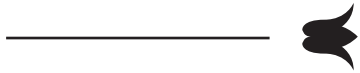
เกียรติคุณย่อมไม่ละบุคคนั้น ผู้เป็นพหุสูต
มีอรรถและธรรมได้สดับมาก
ประกอบด้วยศิวาจารย์ สกิดในธรรม

เกษรธรรม

๕

สวาคตปาฏิโมกข์

ทรงปาฏิโมกข์ รุฬลัทธิแห่งวินัย
ชำนาญชำนาญ
และสามารถวินิจฉัยได้ด้วยดี

วิสุทธิกถธรรม

พระวินัยให้สวดสิกขาบทบัญญัติอันเป็นหลักปฏิบัติ ดังที่เรียกว่า ‘สิกขาบทมาในพระปาติโมกข์’ ซึ่งพระสงฆ์ก็ได้สวดพระปาติโมกข์ คือสวดพระวินัยบัญญัติของพระพุทธเจ้า ซึ่งบัดนี้ก็มี ๒๒๗ สิกขาบท ดังที่ปฏิบัติกันอยู่จนทุกวันนี้

การทำอุโบสถสังฆกรรมของพระภิกษุสงฆ์ คือการสวดพระปาฏิโมกข์ ได้แก่ สิกขาบทส่วนที่สำคัญอันพระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้ขึ้นสู่กันฟัง พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติให้ทำทุกกึ่งเดือน

พระธรรมเทศนาเรื่อง วิสุทธิกถธรรมกถา

๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๓

ภายหลังสดับพระปาติโมกข์แล้ว พระภิกษุ
สงฆ์วัดบวรนิเวศวิหารทุกรูป จะถวายความ
เคารพเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ด้วยทงมีพรช
มากที่สุดเ็นวัด

ทรงปลงอาบัติ ก่อนสดับพระปาติโมกข์
ในคราวเสด็จประกอบพิธีฝังลูกนิมิตและ
สมมติสีมาวัดวังโพธิ์ วันที่ ๘ มิถุนายน
พ.ศ. ๒๕๓๗

วัดวังฟูไทร วันที่ ๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๗

ทรงสดับพระปาติโมกข์ ณ อุโบสถวัดป่า
ดาราภิรมย์ จังหวัดเชียงใหม่ ในคราวเสด็จ
ไปประกอบศาสนกิจในพื้นที่ภาคเหนือ
ปี พ.ศ. ๒๕๔๒

ทรงสดับพระปาติโมกข์ ณ อุโบสถ
วัดพระรามเก้ากาญจนาภิเษก ในคราวเสด็จ
ประกอบพิธีฝังลูกนิมิตและสมมติสีมา วันที่
๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๓

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงรับสั่งกับพระอุปัฏฐาก
เมื่อครั้งที่ประชวรเข้ารับการรักษา ณ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ไว้ว่า

“...ที่นี่ต้องการ ๒ อย่างเท่านั้น อย่าให้สตรี
ถูกต้องตัวที่นี่ เพราะที่นี่แสดงอาบัติไม่ได้แล้ว
อย่าให้อาหารล่องลำคอที่นี่เกินกว่าเที่ยง
เพราะที่นี่ไม่รู้เวลาอีกแล้ว”

ทรงสดับพระปาติโมกข์ ณ พระอุโบสถ
วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๖

ทรงสดับพระปาติโมกข์ ณ พระอุโบสถวัด
บวรนิเวศวิหาร เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๖

ตราบจนไปประทับรักษาพระองค์ ณ
โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ก็เสด็จกลับมา
สดับพระปาติโมกข์ ณ พระอุโบสถวัด
บวรนิเวศวิหาร ทุกวันธรรมสวนะเดือนเพ็ญ
และเดือนดับ กระทั่งพระพลานามัย
ไม่อำนวย คณะแพทย์ผู้ถวายการรักษา
พยาบาล จึงกราบทูลให้งดการเสด็จไปสดับ
พระปาติโมกข์ดังกล่าว ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๐
เป็นต้นมา

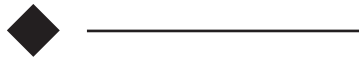

เอวํ สํวทุตฺมา ฬิ ตสฺส ภควโต ปรีสา
ยทึทํ อณฺณมณฺณวจนน
อณฺณมณฺณวฏฺฐจาปนน

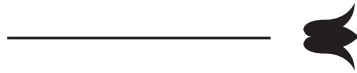
บริษัทของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เจริญอย่างนี้
คือในการที่ว่ากล่าวซึ่งกันและกัน ยังกันและกันให้ออกจากโทษ

เกร็ดความรู้

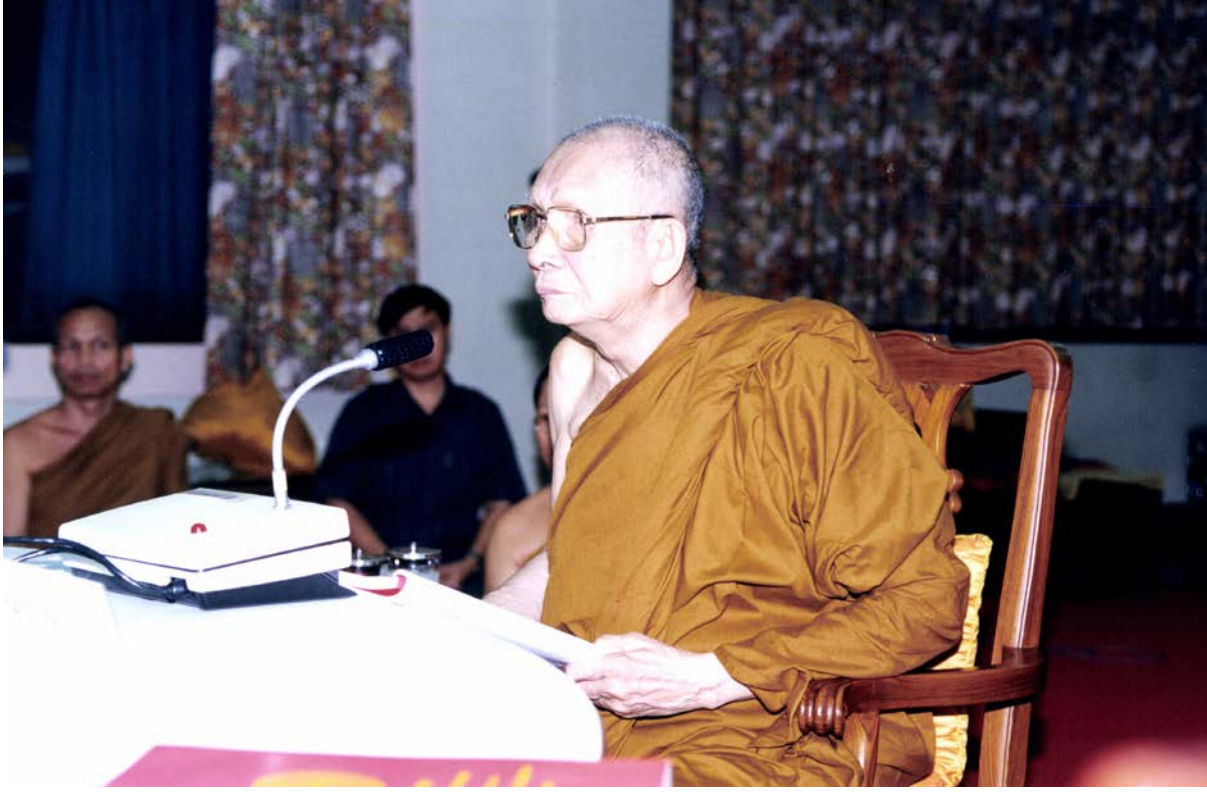

๕

อธิกรณสมุปปากฎปสมกุสโล

ฉลาดในการระงับอธิกรณที่เกิดขึ้น

พระผู้ยงอิกรณให้สงบ ระวังด้วยดี

ในฐานะที่เป็นพระภิกษุในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีภาระหลักในการศึกษา ปฏิบัติ เผยแผ่ศาสนธรรม และแก้ไขปัญหาดังๆ ที่เกิดขึ้นแก่พระพุทธศาสนา อันเป็นหน้าที่โดยการบรรพชาอุปสมบทก็ดี ในฐานะของพระสังฆาธิการ สังฆปาโมกข์ ซึ่งมีภาระหน้าที่ในการป้องกัน บำบัด บำรุง รักษา พระพุทธศาสนา ทั้งศาสนบุคคล ศาสนธรรม ศาสนสถาน ศาสนพิธี ตามสมควรแก่กรณีก็ดี ในฐานะที่เป็นพระครู พระราชาคณะชั้นต่างๆ ซึ่งได้รับอาราธนาจากสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าองค์เอกอัครศาสนูปถัมภกว่า

“ขอพระคุณจงรับฐระพระพุทธศาสนา เป็นภาระสั่งสอนช่วยระงับอิกรณ และอนุเคราะห์พระภิกษุสามเณรในพระอารามโดยควร”

ประกาศพระบรมราชโองการใหญ่สถาปนาสมเด็จพระญาณสังวร
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

ทรงปฏิบัติหน้าที่กรรมการตรวจบาลีสนามหลวงกองที่ ๑ (ป.ธ. ๙)
วัดสามพระยา ระหว่างวันที่ ๑๐-๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๗

ช่วยคลี่คลายวิกฤตของชาติ

ในเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ เจ้าพระคุณสมเด็จฯ โปรดให้เผยแพร่คำเตือนสติจากคณะสงฆ์ในชื่อว่า 'สัมมาสติ' โดยโปรดให้นำไปแจกแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย วันที่ ๑๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖

- ๒ -

เหมือนอย่างว่าคนละครึ่งหนึ่ง หักซ้ายหักขวาเสียด้วยกัน เพราะการที่ถึงกันเอาแก่ใจของคนฝ่ายเดียวมันยากที่จะตกลงกันได้ หลักของความสามัคคีประการหนึ่งก็คือ ความที่รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา หรือเอาใจเราไปใส่ใจเขา แต่จะต้องทำใจให้สงบเสียก่อน จึงจะเกิดความคิดชอบปรนเปรนที่ประนีประนอมตกลงกันได้

๑. เราตั้งหลายคำถามอะไรเพื่ออะไร สิ่งนี้มันนั้น ถ้าไม่ซัดกันก็ไม่เกิดปัญหาขัดแย้ง แต่ถ้ามัดกันก็เกิดปัญหาขัดแย้ง แต่ก็จะต้องมีจุดมุ่งหมายว่าเพื่ออะไร เมื่อมีจุดที่มุ่งหมายเป็นอันเดียวกัน เช่นเพื่อชาติ ก็ว่าให้ทุกฝ่ายจะพากันเสียสละประโยชน์ส่วนตน เพื่อส่วนรวมคือ ชาติ อันหมายถึงประมุขแห่งมหามงคลทั้งสถาบันทั้งหลายของชาติ คอยสนธิวิชัย พยายามหาทางปฏิบัติโดยสนธิวิชัยจะไม่บรรลุถึงจุดที่มุ่งหมาย ทุกคนยอมรวมอยู่ในชาติ ค่างเป็นกำลังของชาติ คั้งนี้เรียกกันว่า "พลเมือง" จึงต้องรักษาตนเองไว้ให้คุ้มกัน การที่จะมาทำสายกันเองลงไปเท่านั้น เป็นการทำลายกำลังของชาตินั่นเอง ทำให้ชาติอ่อนกำลังลง และเราทั้งหลายด้วยกันมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๒ ทรงเป็นองค์พระประมุขของชาติ ๒ ทรงดำรงอยู่ในศัพทราชธรรมเป็นที่เคารพนับถืออย่างสูงสุด ปราบกว่าพระองค์ทรงมีพระวชิราภรณ์ไทยเป็นอันมาก ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณไปอย่างยิ่ง เมื่อเกิดเหตุการณ์ต่างๆรุนแรงขึ้นเพียงใด ความทุกข์อย่างหนักก็ย่อมจะเกิดขึ้นในพระราชนัดดาเพียงนั้น จึงนำที่ทุกๆ ฝ่ายจะรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณปฏิบัติชอบปรนกัน คอยมุ่งประโยชน์แก่ประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม เป็นที่ตั้ง และระลึกถึงพระศาสนาสืบสอนให้ใช้สัมมาสติ กล่าวคือว่า ทุกศาสนาย่อมสอนให้ใช้สัมมาสติทั้งสิ้น

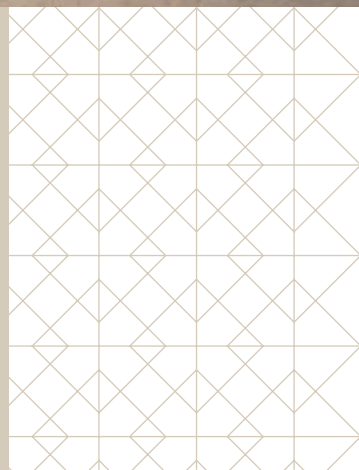
แนวความคิด ๑ ประการนี้ เป็นแนวคิดที่ขอเสนอแนะแก่ทุกๆ คน ทุกๆ ฝ่าย ขอให้ทุกคนทุกฝ่ายพากันขมึง คึกว่าดี ถึงจะท้อใจใช้เวลาสักหน่อย ก็ยังดีกว่าการทำอะไรลงไปโดยความชุลนัตัน ขอให้อารามที่ตั้งเครื่องคอนคาย ท่อให้จิตใจสงบ และคิดรำลึกความเมตตาที่เสนอแนะหรือแนะนำอันนี้จะนำไปสู่ความสงบเหตุผลที่ดีว่า ย่อมจะได้สัมมาสติและปัญญา ในอันที่จะแก้ไขข้อปรนเปรนนำไปสู่วัตถุประสงค์ของการร่วมกัน โดยยวสัติ.

พระสงฆ์ไทย

๑๒ ตุลาคม ๒๕๑๖

พระโอวาทเนื่องในวันขึ้นปีใหม่ พ.ศ. ๒๕๓๖
ทรงประทานข้อคิดที่มีเนื้อหารับความ
ขัดแย้งของคารเมือง

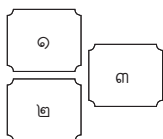
ประการแรก จะเห็นได้ว่าความสำเร็จในหน้าที่การงาน//ละกิจการ
ทั้งปวงนั้น ไม่อาจเกิดขึ้นได้โดยลำพังความปรารถนาต้องการเท่านั้น //แต่ต้องมี
การประกอบอาชีพที่สมกัน ผลตามที่ปรารถนาต้องการจึงจะสำเร็จหรือเกิดขึ้นได้
ฉะนั้น ลำพังความปรารถนาต่อกันจึงไม่ก่อให้เกิดผลดีอะไร//กัน ต้องมีการทำดี
ต่อกัน จึงจะเกิดผลดี//กันตามที่ปรารถนาได้

ประการที่สอง ก็เห็นได้ว่า ความไม่สมหวังทั้งหลายนั้นมักเกิดจาก
การปรารถนาต้องการในสิ่งที่ไม่ชอบธรรมหรือสิ่งอันอยู่เหนือวิสัย นอกเหนือ
หน้าที่ของตน เพราะสิ่งที่ไม่ชอบธรรมนั้น//ไม่ทำใ้สำเร็จ ก็ไม่มีความสำเร็จ
แท้ //แต่เป็นความสำเร็จเทียม เพราะเป็นความสำเร็จที่หน้าทุกขมาสู่ตน//ละอัน
ส่วนสิ่งอันอยู่เหนือวิสัย//ละหน้าที่ของตนนั้น //เมื่อหันไปก็มี//แต่ผลดี ๆ ตามมา
หรือหากทำโดยชอบไม่สำเร็จ ก็มักชวนใจให้ระอการทุจริตซึ่งล้วน//แต่จะนำมาซึ่ง
ผลเป็นความทุกข์เสียทั้งนั้น

ประการที่สาม กล่าวโดยสรุปก็คือ ความผิดพลาดเสียหายมรรคาที่เกิดขึ้น
นั้น ล้วนเนื่องมาจากความผิดธรรม นั้น//แต่ผิดธรรมคือหน้าที่ของตนของ//แต่ละคน
ผิดธรรมคือความบกพร่องต่อธรรม ผิดธรรมคือความเพาะ=ความควร//กาลเทศะ
//ละบุคคล ตลอดจนผิดธรรมคือผิดธรรมชาติหรือเป็นธรรมชาติ ผลที่ตามมาจึงก่อ
ให้เกิดความผิด//แปลกกันผวนขึ้นในชีวิต//ละสังคม ดังที่ระบุกันอยู่ไม่เว้น//แต่ละวัน
ส่วนความสำเร็จสมหวังอันจะนำมาซึ่งความรុងนั้น ก็เป็นไปในทางที่
ตรงกันข้ามกับที่กล่าวมา//แล้ว

๑. เป็นประธานการประชุมเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค ณ พุทธมณฑล ประจำปี พ.ศ. ๒๕๓๕

๒. เป็นประธานการประชุมคณะกรรมการบริหารคณะธรรมยุต ณ ดึก สว ธรรมนิเวศ วัดบวรนิเวศวิหาร พ.ศ. ๒๕๔๒

๓. เป็นประธานในการประชุมมหาเถรสมาคม ณ พระตำหนักเพ็ชร วัดบวรนิเวศวิหาร พ.ศ. ๒๕๔๔

ช่วยบําราศวิกฤตพระศาสนา

ตั้งแต่พระองค์ได้ทรงรับภาระในการคณะสงฆ์ เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ได้ทรงเอาพระทัยใส่ในการบริหารการคณะสงฆ์ ทั้งในด้านปกครองดูแลและการระงับอธิกรณ์น้อยใหญ่ ที่เกิดขึ้นในสังฆมณฑลให้ลุล่วงไปด้วยดี ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นการอนุเคราะห์ คือจัดการให้ผ่านพ้นไปเป็นที่เรียบร้อยด้วยพระเมตตาธรรมและยุติธรรม

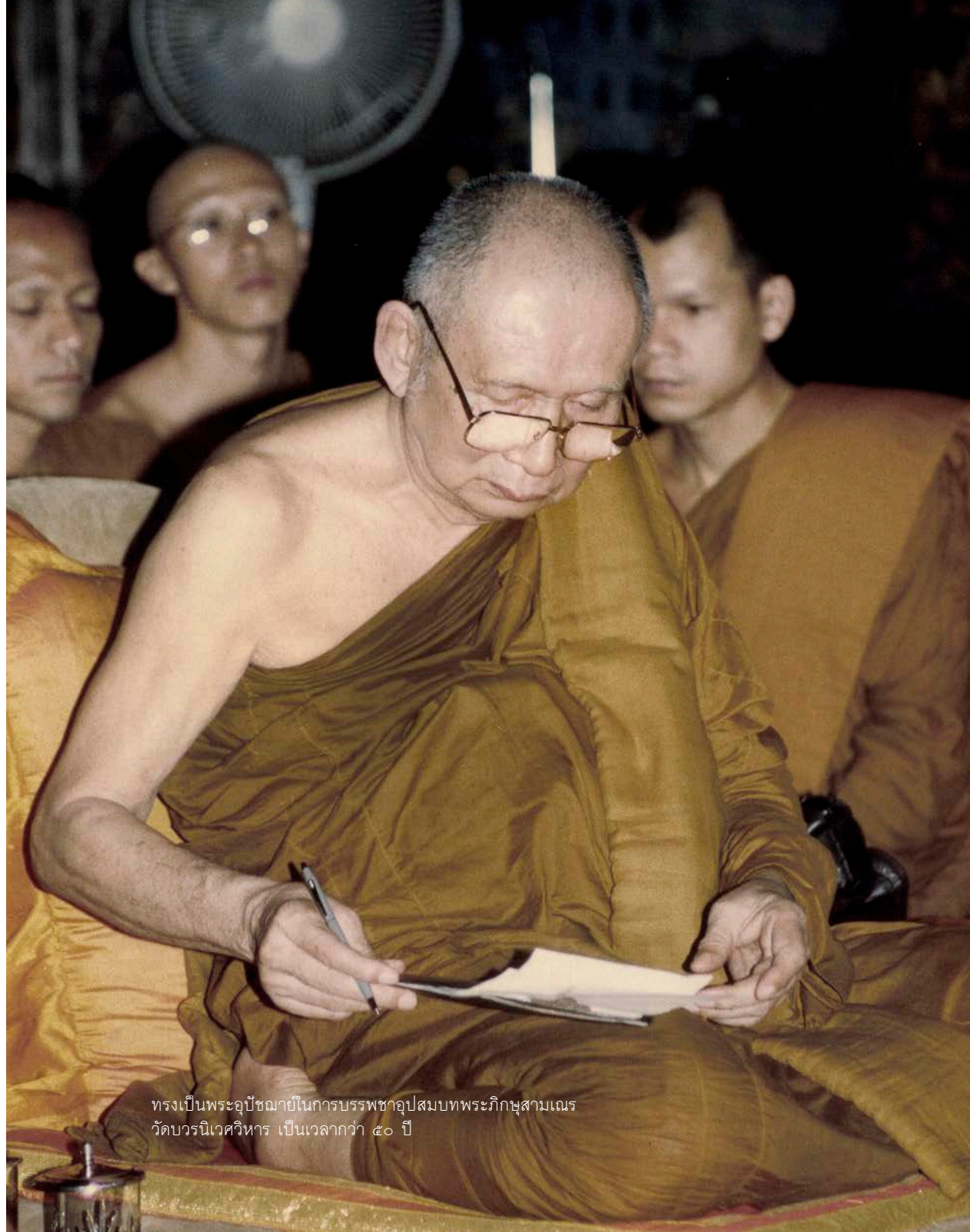
เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทอดพระเนตรบริเวณ
ที่เกิดอัคคีภัยหลังวัดบวรนิเวศวิหาร

บริหารการพระอาราม

ทรงดูแลการบูรณปฏิสังขรณ์พระอารามให้งดงาม
ทรงปรับปรุงแก้ไขระเบียบปฏิบัติ ทั้งในส่วนพระภิกษุ
สามเณร และในส่วนผู้อาศัยเกี่ยวข้องกับพระอาราม
ให้เรียบร้อยเหมาะสมกับยุคสมัย พร้อมทั้งทรงวินิจฉัย
ตัดสินการะตุระเกี่ยวกับพระอารามในทุกด้านให้ผ่านพ้น
ไปด้วยดี

ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ในการบรรพชาอุปสมบทพระภิกษุสามเณร
วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นเวลากว่า ๕๐ ปี

พิธีอุปสมบท ณ พระอุโบสถวัดบวรนิเวศ-
วิหาร เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๒ ในขณะที่ดำรง
สมณศักดิ์ที่พระสาสนโสภณ ภายหลังจาก
ทรงได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์มาตั้งแต่
ปี พ.ศ. ๒๕๐๔

ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ในการ
อุปสมบทหน้าคหลวง ณ พระอุโบสถ
วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงกล่าวถึงพระคติของสมเด็จพระสังฆราชเจ้าฯ ไว้ในพระธรรมเทศนาคราวหนึ่งว่า “ในสมัยหลัง เมื่อพระวรกายถึงทุพพลภาพ ไม่อาจประทานพระโอวาทได้ตลอด ก็ทรงพยายามประทานม้าน้อยครั้ง เพราะทรงเห็นตามสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสที่เคยตรัสไว้แก่พระองค์ว่า เป็นอุปัชฌาย์แล้ว ไม่ได้สอนพระที่บวชใหม่เอง ก็เหมือนเป็นมารดาแล้วมิได้เลี้ยงบุตรด้วยซีโรทกของตนเอง”

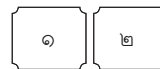
พระธรรมเทศนา เย ธัมมาติ ปฎติกถา
ทรงแสดงเมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่พระธรรมวราภรณ์

พระวิสัยทัศน์ ในงานพระธรรมทูต

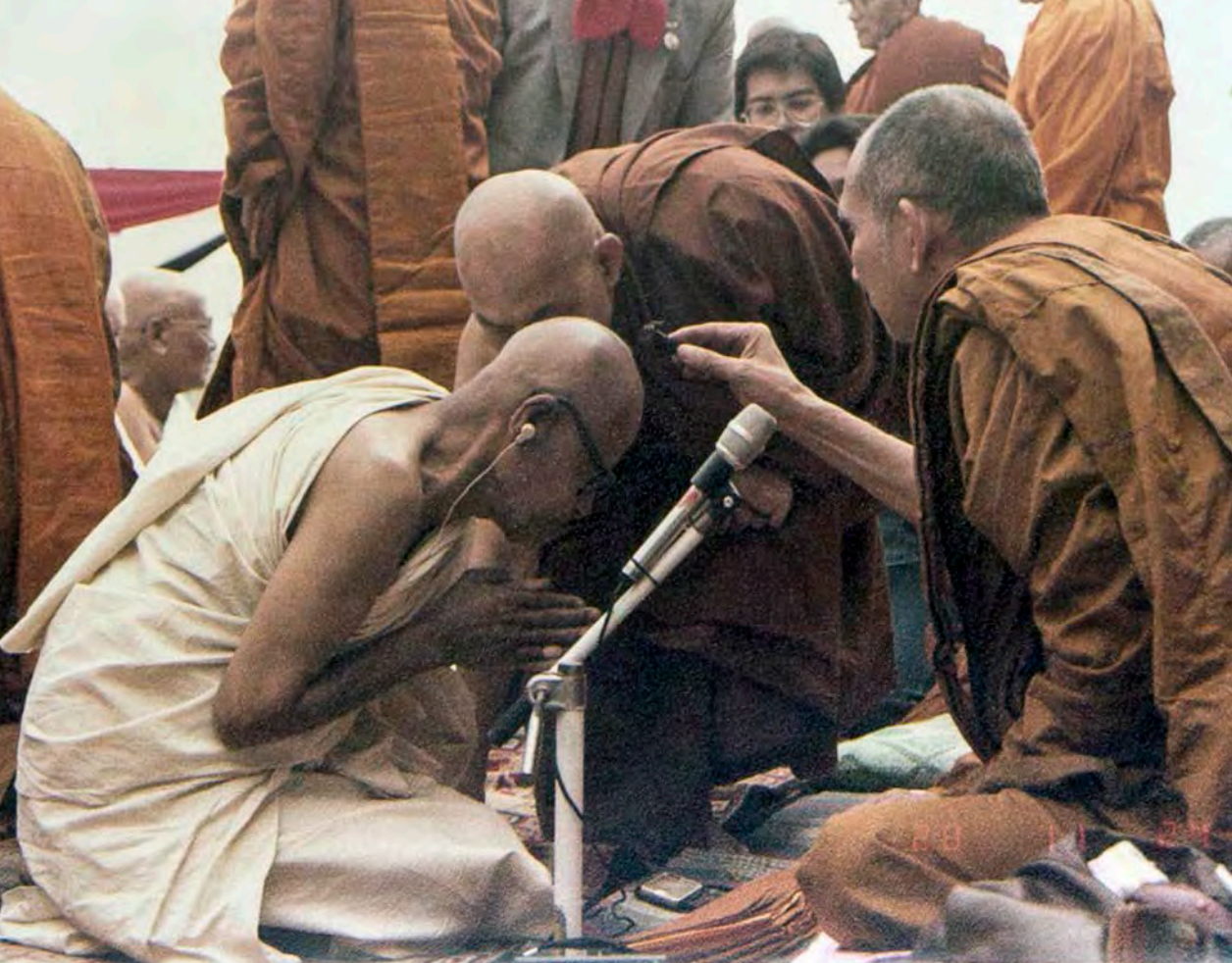
พระวิสัยทัศน์ในการประกาศพระพุทธศาสนาในต่างประเทศของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ คือพระพุทธศาสนาจะได้ชื่อว่าประดิษฐานตั้งมั่นลงในประเทศใดจะต้องมีกุลบุตรในประเทศนั้นๆ บรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา และสามารถที่จะให้การบรรพชาอุปสมบทแก่กันและกันด้วยตนเองสืบไป

๑. พิธีอุปสมบทกุลบุตรชาวอินโดนีเซีย ณ มหาเจดีย์บุโรพุทโธ วันที่ ๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ ซึ่งเป็นการประดิษฐาน พระพุทธรูปศาสนาเถรวาทครั้งแรกในอินโดนีเซีย

๒. พิธีอุปสมบทกุลบุตรชาวออสเตรเลีย ณ วัดพุทธรังษี สแตนมอร์ นครซิดนีย์ ประเทศออสเตรเลีย พ.ศ. ๒๕๑๘

พิธีบรรพชากุลบุตรศากยะ ณ วัดศรีกิริติวิหาร เมืองกิริติปุร์ ประเทศเนปาล เมื่อวันที่ ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๘ ในโอกาสนี้ เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงปลงผมให้กุลบุตรตามประเพณีการบวช ในประเทศเนปาล นับเป็นส่วนหนึ่งในการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา เถรวาทในดินแดนพุทธภูมิ

ในการบรรพชากุลบุตรศากยะ
คณะสงฆ์เนปาลได้ทูลอาราธนา
สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระ
สังฆราช สกลมหาสังฆ-
ปริณายก เป็นพระอุปัชฌาย์
ในโอกาสนี้ พระมหาปรัชญา
นันทมหาเถระได้ขอพระราชทาน
พระบรมราชานุญาตพระบาท-
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แล้วมี
พระราชดำริตอบความว่า “เลือก
พระอุปัชฌาย์ได้ถูกต้องแล้ว”

สุขา สงฺขสฺส สามคฺคี
สมคฺคานํ ๓โป สุขิ

ความสามัคคีของหมู่ทำให้เกิดสุข
ความเพียรของหมู่ชนผู้พร้อมเพรียงกันทำให้เกิดสุข

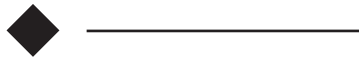
วัดภายใน

ท่านทั้งหลายจะมีวัดภายนอก ท่านก็ต้องสร้าง อย่างวัดนี้ก็ต้อง
ช่วยกันสร้างกุฏิ วิหาร จะต้องนิมนต์พระมาอยู่ และก็ต้อง
บำรุงด้วยจตุปัจจัยต่างๆ วัดที่ในใจท่านก็ต้องสร้างเหมือนกัน
จะให้พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์มาตั้งอยู่ในใจ โดยที่ไม่ต้อง
สร้างทำอะไรนั้น หาได้ไม่

พระสัมโมทนียกถา ณ วัดป่าไตรวิเวก จังหวัดสุรินทร์

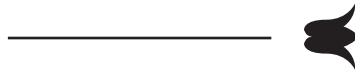
วันที่ ๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๖

เกษรธรรม

๖

ธัมมกาโม

เป็นผู้ใคร่ในธรรม รักการฟังธรรม
การแสดงความดี มีความปราโมทย์ยิ่ง
ในพระธรรมวินัย

พระธรรมวิสุทฺธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน)

สหธรรมิกูปรุสํคัฏฐของเจ้ําพระคุณสมเด็้จฯ ทรงเคยเสด็จไปทรงปฏิบัติวิปัสสนากวนา ณ วัดป่าบ้านตาดหลายครั้ง จึงได้อารธนาให้มาเป็นคณะกรรมกรอํานวยการฝีกอบรมพระธรรมทูตไปตํางประเทศ จนกระทั่งเมื่อเจ้ําพระคุณสมเด็้จฯ ประทับรักษาพระองค์ที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณก็ได้อินทางไปกราบสักการะเยี่ยมพระอากาประชวรอยู่หลายวาระ

พระราชนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาวิศิษฏ์
(เทศก์ เทศรสี)

หลวงปู่ชอบ จานสโธ

...ในปี พ.ศ. ๒๕๓๖ หลวงปู่มาเป็นประธานในพิธีเททองหล่อพระพุทธรูป ที่วัดบวรนิเวศวิหาร และพักที่วัดด้วย หลังจากที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชกับหลวงปู่เสด็จและจะเสด็จกลับตำหนัก พระอุปัฏฐากหลวงปู่เถี่ยยามของพระองค์เดินตามหลังจะส่งเสด็จ พระองค์รับสั่งด้วยเสียงอ่อนโยนว่า ให้โยมอุปัฏฐากของพระองค์ถือไปส่งเถิด ให้พระรูปนั้นกลับไปดูแลหลวงปู่ดีกว่า พระอุปัฏฐากของหลวงปู่รู้สึกประทับใจในความไม่ถือพระองค์เป็นอย่างยิ่ง

หลวงปู่ชอบเองก็ยังเคยกล่าวชื่นชมต่อเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชว่า “พระสังฆราชของคณิดีที่สดุ”

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ)

เสด็จเยี่ยมพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ)
ณ สวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ทรงร่วมแสดงมุทิตาจิตในโอกาสที่ได้รับการถวายรางวัล
การศึกษาเพื่อสันติภาพจากยูเนสโก ณ หอประชุม
พุทธมณฑล วันที่ ๒๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๗

- ๑
- ๒

๑. ทรงร่วมแสดงมุทิตาจิตและร่วมในพิธี
 บำเพ็ญกุศลฉลองอายุวัฒนะครบ ๖ รอบ
 พระญาณสิทธาจารย์ (สิม พุทธจาโร)
 ณ วัดถ้ำผาล่อง จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่
 ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๔ ในคราว
 เสด็จตรวจการคณะสงฆ์ภาคพายัพ

๒. พระภิกษุชาวต่างชาติจากวัดป่าอานาชาติ
 จังหวัดอุบลราชธานี ถวายสักการะนำโดย
 พระอาจารย์สุเมธ (ภายหลังดำรงสมณศักดิ์
 ที่พระราชสุเมธาจารย์) เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๔

พระราชสุเมธจารย์ (โรเบิร์ต สุเมโธ)

พระวิปัสสนาจารย์สายหลวงปู่ชา สุภัทโท (พระโพธิญาณเถร) “ขณะที่ยังไม่ได้บวช เป็นพระภิกษุฉันได้ไปพำนักที่วัดบวรนิเวศวิหาร และได้มีโอกาสเรียนการภาวนากับสมเด็จพระญาณสังวร ซึ่งขณะนั้นทรงดำรงสมณศักดิ์เป็น ‘พระสาสนโสภณ’ พระองค์ทรงเมตตาจัดโครงการฝึกอบรมกรรมฐานทุกวันเสาร์และอาทิตย์ โดยทรงเป็นพระอาจารย์อบรมธรรมและนำเจริญวิปัสสนากรรมฐานด้วยพระองค์เอง เนื่องด้วยพระองค์ทรงตรัสภาษาอังกฤษและภาษาอื่นได้หลายภาษา จึงมีศิษย์ต่างชาติจำนวนมากไม่น้อยที่ได้รับประโยชน์จากโครงการอบรมนี้ หลวงพ่อโรเบิร์ตยังได้กล่าวถึงเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชว่า

ท่านสมเด็จพระญาณสังวรมีความสามารถที่จะอธิบายให้ชาวต่างประเทศเข้าใจอย่างลึกซึ้ง เรามีศรัทธาในวิธีการสอนของท่านสมเด็จพระสังฆราชและตรงกับจริตของเรา”

หนังสือ ธรรมปรากฏ: ชีวิตประวัติพระราชสุเมธจารย์

พุทธศาสนสุภาษิตบทหนึ่งซึ่งเป็นที่คุ้นหูคุ้นใจคนจำนวนมาก คือบทที่ว่า สพุพพานํ ธมฺมทานํ ชินาติ แปลความว่าการให้ธรรม ย่อมชนะการให้ทั้งปวง และเพราะพุทธศาสนิกชนจำนวนมากไม่น้อยมีศรัทธาเชื่อในคุณแห่งการให้ธรรมเป็นทาน จึงแม้สามารถก็จะพากันพิมพ์หนังสือธรรม แจกเป็นธรรมทาน ซึ่งเชื่อว่าเหนือการให้ทั้งปวง ซึ่งจักเป็นบุญเป็นกุศล ยิ่งกว่าบุญกุศลที่เกิดจากการให้ทานอื่นทั้งปวง นี่เป็นการถูกเป็นการดี เพราะการเผยแพร่ธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นความดีอย่างยิ่ง ยิ่งผู้ได้รับนำไปปฏิบัติก็จะยิ่งเป็นการดีที่สุด เพราะการปฏิบัติธรรม ทรงธรรม ตั้งอยู่ในธรรม เป็นการนำให้ถึงความสวัสดิ้อย่างแท้จริง และไม่เพียงเป็นความสวัสดิเฉพาะตนเองเท่านั้น ยังสามารถแผ่ความสวัสดิให้กว้างไกลไปถึงผู้เกี่ยวข้องได้มากมาย กล่าวได้ว่าผู้มีธรรมเพียงคนเดียวย่อมยังความเย็นความสุขให้เกิดได้เป็นอย่างมาก ตรงข้ามกับผู้ไม่มีธรรม แม้เพียงคนเดียวก็ย่อมยังความร้อนความทุกข์ให้เกิดได้เป็นอันมาก

พระนิพนธ์เรื่อง แสงส่องใจให้เพียงพรหม

พระปุดดารามเถระนี้ ปรากฏโดยราชทินนามว่า พระพรหมมุนี มีชื่อว่า วิชฌัย มีอายุครบ ๖ รอบ ๗๒ ปี ในวันนี้ มีความสามารถ ชยันหมั่นเพียร ได้ทำอุปัชฌาย์ เป็นอันมาก ในฐานะตำแหน่งหน้าที่เป็นอันมาก อาทิมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย วัดบวรนิเวศวิหาร พระศาสนา คณะสงฆ์

ด้วยอำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย ด้วยเดชแห่งบุญที่ได้ กระทำแล้ว ชรรณ ๘ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุข พลัง เจริญแก่ พระพรหมมุนี ปุดดาราม วิชฌัย ขอพระพรหมมุนี ปุดดาราม วิชฌัย จงเป็นผู้ได้ประโยชน์ ไม่มีภัย ปลอดงามในพระพุทธศาสนา ไม่มีโรค มีปัญญา ประสบความสำเร็จตามที่ปรารถนา.

ศด. พ.ศ. ๒๕๓๕

ทรงมีพระเมตตาต่อพระเถระานุเถระวัดบวรนิเวศวิหารในหลายวาระ ดังที่ได้ทรงอำนวยการแก่พระพรหมมุนี (วิชฌัย ปุดดาราม) ในโอกาสที่มีอายุครบ ๖ รอบ เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๕

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า

เมื่อครั้งยังดำรงสมณศักดิ์ที่พระธรรมปิฎกยาบติ ถวาย
สักการะ เนื่องในวันคล้ายวันประสูติ วันที่ ๓ ตุลาคม
พ.ศ. ๒๕๓๓

สมเด็จพระมหาธีรจารย์ (นิยม จานีสุโล)

สมเด็จพระมหาธีรจารย์ วัดชนะสงคราม กราบนมัสการ
ณ ห้องที่ประทับ อาคารวชิรญาณ สามีคดีพยาบาล
โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ พ.ศ. ๒๕๔๗

พระเทพวิภวาคม (คุณ ปรีสุภาโร)

ด้วยทรงรู้จักคุ้นเคยและเป็นที่เคารพนับถือกันมาเป็นเวลานาน ในโอกาสที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวรญาณวิมลญาณมุนี เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร ทรงเจริญพระชนมายุ ๘๐ พรรษา ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ หลวงพ่อคุณ ได้ถวายปัจจัยร่วมพระกุศล ๓ ล้านบาท ครั้งนั้นเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวรญาณวิมลญาณมุนี เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศราชวรวิหาร ได้ตรัสว่า “ขอถวายคืนร่วมทำบุญกับหลวงพ่อด้วยก็แล้วกัน”

ทรงกราบนมัสการในคราวเสด็จประกอบศาสนกิจ
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ณ วัดโพธิสมภรณ์
จังหวัดอุดรธานี วันที่ ๒๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๗

พระอุดมญาณโมลี (จันทร์ศรี จันททีโป)

เจ้าพระคุณสมเด็จพระรู้จักคุ้นเคยกับพระอุดมญาณโมลีมาแต่ครั้งที่ทั้งสองท่านศึกษาพระปริยัติธรรมอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหารด้วยกัน เมื่อพระอุดมญาณโมลีกลับมาปฏิบัติศาสนกิจอยู่ ณ วัดโพธิสมภรณ์ จังหวัดอุดรธานี เจ้าพระคุณสมเด็จพระรู้จักก็มีโอกาสมาเยี่ยมมนมัสการบ่อยครั้ง

หลวงปู่บุญมี ปริปัญญา และหลวงปู่อุ่นหล้า จิตธมฺโม

ถวายสักการะเยี่ยมอาการประชวร ณ โรงพยาบาล
จุฬาลงกรณ์ พ.ศ. ๒๕๕๐

หลวงปู่อุ่นหล้า จิตฺตมฺโฆ

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงมีพระเมตตาปฏิสังขารกับ
หลวงปู่อุ่นหล้า จิตฺตมฺโฆ วัดป่าแก้วชุมพล จังหวัด
สกลนคร เป็นการส่วนพระองค์ ณ ห้องที่ประทับ อาคาร
วชิรญาณ สำนัคดีพยาบาล โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์
พ.ศ. ๒๕๕๑

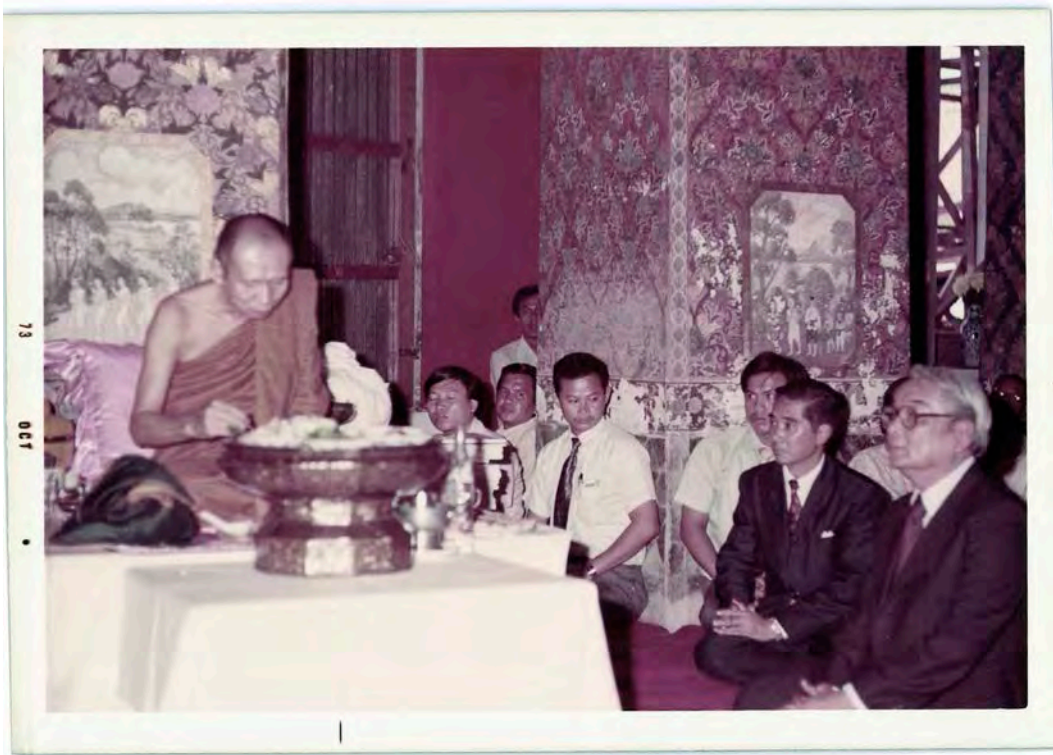
คณะสงฆ์เบตนิกายวัชรยาน เข้าเฝ้า
สนทนาธรรม พ.ศ. ๒๕๓๔

สุลักษณ์ ศิวรักษ์

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ เคยกล่าวถึงเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ในโอกาสสัมมนา ‘พระพุทธศาสนา กับสังคมไทย’ ณ สยามสมาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ ครั้งนั้นเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร ได้ร่วมประชุมสัมมนาและรับอาราธนาให้กล่าวปิดการประชุม พระองค์ทรงกล่าวในเชิงขันแถมพระเมตตาว่า “เทศนาสั่งสอนญาติโยมมานานแล้ว ได้มาฟังขรวาสาพูดจาสั่งสอนพระบ้าง ก็เป็นมงคลดี”

บทความ ความปริทัศน์เสวนา ศึกษาเสวนา, มติชนสุดสัปดาห์, กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๖

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช มาร่วมถวายสักการะ
ในงานสมโภชสุพรรณบัฏที่สมเด็จพระญาณ-
สังวร วันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖

เมื่อครั้งที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีการปรับปรุงหลักสูตรวิชาพื้นฐาน เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๓ นั้น มีการเพิ่มรายวิชาอารยธรรมไทย เป็นวิชาพื้นฐานทั่วไปสำหรับนักศึกษาปีที่ ๑ ทุกคน ในที่ประชุมครั้งนั้น ดร.เกษม ศิริสัมพันธ์ ได้เสนอว่า วิชาพื้นฐานสำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ ๑ ในต่างประเทศนั้น “...มักเอาอาจารย์ชั้นผู้ใหญ่ที่มีความรู้มากมาสอนปี ๑ ไม่ใช่เอาอาจารย์เด็กไปสอนปี ๑...”

ในที่ประชุมจึงเห็นพ้องต้องกันว่า ควรกราบเรียน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช มาเป็นผู้สอน แม้ท่านจะกรุณารับ แต่ก็ได้เสนอแนวทางเพิ่มเติมไว้ให้แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน โดยที่ท่านเป็นคนมาสอนทางด้านวัฒนธรรม นาฏศิลป์ และวรรณคดีในตอนเริ่มต้น

ในส่วนของศาสนา ในครั้งแรกท่านจะไม่สอน โดยท่านแนะนำให้อาราธนาเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งในขณะนั้นดำรงสมณศักดิ์ที่ พระสาสนโสภณ มาเป็นผู้บรรยายในส่วนของพระพุทธศาสนา โดยท่านอาจารย์ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ เป็นผู้นำคณาจารย์ไปกราบเรียนเชิญด้วยตนเอง สมเด็จพระญาณสังวรก็บอกว่าท่านสอนได้ช่วงหนึ่ง คือเป็นหลักพระพุทธศาสนาเท่านั้น เรื่องอื่นๆ ขอให้อาจารย์คึกฤทธิ์ช่วยสอน

ครั้งนั้นจึงเป็นครั้งแรกที่มีการนิมนต์พระเถระผู้ใหญ่มาเป็นผู้บรรยายในมหาวิทยาลัยฝ่ายโลก

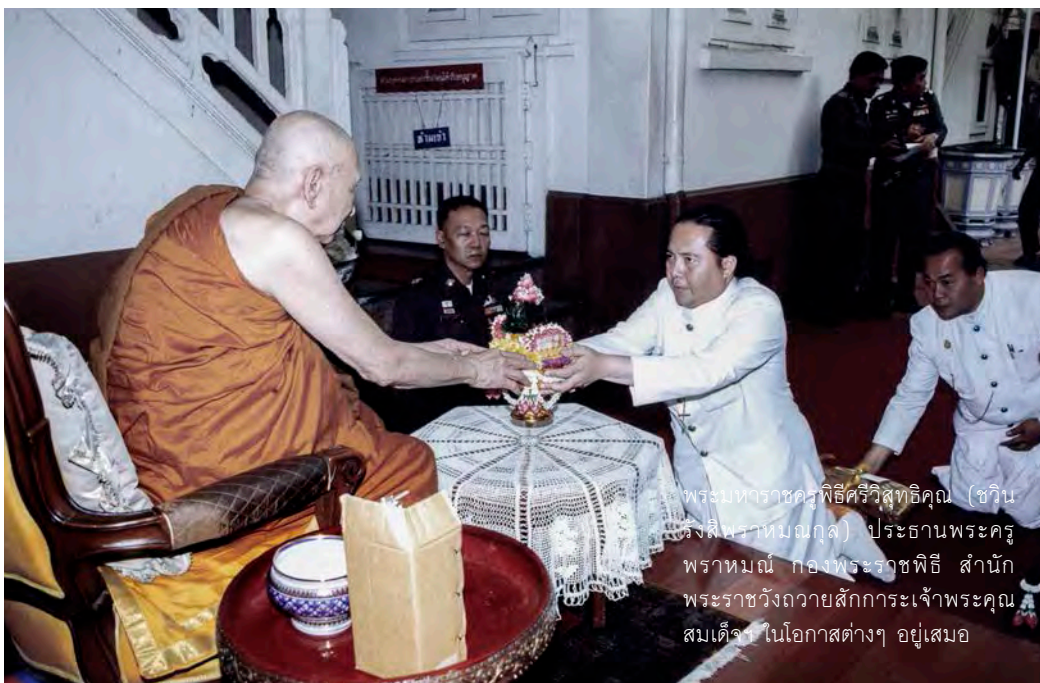
หนังสือ ครูคึกฤทธิ์ พิมพ์ในโอกาสครบรอบอายุ ๘๔ ปี
วันที่ ๒๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๘

ผู้ก่อตั้งนิกายเนนบูตซึสึ พระพุทธศาสนามหายาน
ประเทศญี่ปุ่น เข้าเฝ้าถวายสักการะในหลายวาระ
เพื่อก่อตั้งองค์กรสุดยอดผู้นำพุทธศาสนาโลก

คณะสงฆ์นิกายเซนแห่งหมู่บ้านพลัม ประเทศฝรั่งเศส
เข้าเฝ้าถวายสักการะ พ.ศ. ๒๕๕๐

พระมหาพรหมคุณวิจิตรวิสุตฺตคุณ (ชวิน
รังสีพรานมณฑล) ประธานพระครู
พรหมมณี กองพระรชพิธี สำนัก
พระราชวังถวายสักการะเจ้าพระคุณ
สมเด็จพระสังฆราช ในโอกาสต่างๆ อยู่เสมอ

ท่านศรี ๑๐๘ สวามีหริหริจิมหาราช ผู้ก่อตั้งสมาคมศิวาอาศรมสากล ได้มีความสนิทคุ้นเคยกับเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้า เมื่อครั้งเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้า ได้รับอาราธนาในฐานะแขกพิเศษให้เสด็จไปร่วมประชุมศิวาอาศรมสากลครั้งที่ ๕ ณ เมืองโจธปุรี ประเทศอินเดีย พ.ศ. ๒๕๒๓ และเมื่อท่านศรี ๑๐๘ สวามีหริหริจิมหาราชมาร่วมพิธีฉลองอายุครบ ๑๐๐ ปี ณ กรุงเทพมหานคร พ.ศ. ๒๕๕๒ เจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้า ได้เสด็จไปร่วมแสดงมุทิตาจิตด้วย

คณะบาทหลวงผู้แทนแห่งสำนัก
วาติกันเข้าเฝ้า ถวายสักการะ
หลายโอกาส

บาทหลวง Oleg Cherepanin
ผู้แทนพิเศษศาสนจักรคริสเตียน
ออร์ทอด็อกซ์รัสเซีย เข้าเฝ้าใน
หลายวาระ

ท่านสวามีอเวศนันท์มหาราช
นิกายซุนา ศาสนายินดู ประเทศ
อินเดีย เข้าเฝ้าถวายสักการะ
วันที่ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๔

◆ —————
พระมหากษัตริย์
และพระบรมวงศานุวงศ์
————— ❧

นำเสด็จทอดพระเนตรการบูรณปฏิสังขรณ์
พระเจดีย์วัดบวรนิเวศวิหาร พ.ศ. ๒๕๐๘

ครั้งหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาพระราชทาน
แถบบันทึกเสียงของสมเด็จพระญาณสังวรฯ ให้ผม รับสั่งว่าเป็นบันทึกเสียง
การแสดงธรรมเรื่องฉกัณฐสูตร และทรงแนะนำให้ผมฟังธรรมบทนั้น

ผมรับพระราชทานแถบบันทึกเสียงม้วนนั้นมาแล้ว ก็เอาไปใส่เครื่อง
บันทึกเสียงและเปิดฟัง ฟังไปได้ไม่ทันหมดม้วนก็ปิด แล้วก็เก็บเอาไว้ไม่ได้ฟังอีก
หลังจากนั้นไม่นานนัก ได้เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงมีพระราชกระแสรับสั่งถามว่า “ฟังเทปของสมเด็จพระสังฆราชแล้วหรือยัง เป็นอย่างไร”
ผมไม่อาจจะกราบบังคมทูลความอันเป็นเท็จได้ ต้องกราบบังคมทูลตรงๆ ว่า
ฟังได้ไม่ทันจบม้วนก็ได้หยุดฟังเสียแล้ว

ตรัสถามต่อไปถึงเหตุผลที่ผมไม่ฟังให้จบ และผมก็จำเป็นต้องกราบ
บังคมทูลตรงๆ ว่า “สมเด็จพระสังฆราชท่านเทศน์ฟังไม่สนุก พูดขาดเป็นวรรคๆ เป็นห้วงๆ
เนื่องจากสมเด็จพระสังฆราช พิติพิถันในการใช้ถ้อยคำและประโยคเทศน์ของท่านนั้น
ถ้าเอามาพิมพ์ก็จะอ่านได้สบายกว่าฟัง”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัสถามว่า “ที่ฟังสมเด็จพระสังฆราช ท่านไม่รู้เรื่อง
นั้นก็เพราะคิดไปก่อนหรือไม่ ว่าสมเด็จพระสังฆราช ท่านจะพูดว่าอย่างนั้นอย่างนี้ ครั้นท่าน
พูดช้ากว่าที่คิด หรือพูดออกมาแล้วไม่ตรงกับที่คาดหมาย จึงเบื่อ” เมื่อผมนิ่ง
ไม่กราบบังคมทูลตอบ ก็ทรงแนะนำว่าให้กลับไปฟังใหม่ คราวนี้อย่าคิดไปก่อน
ว่าสมเด็จพระสังฆราช จะพูดว่าอย่างไร สมเด็จพระสังฆราชก็ให้หยุดด้วย

ผมกลับมาทำตามพระราชกระแสรับสั่ง เปิดเครื่องบันทึกเสียงฟังเทศน์
ของสมเด็จพระสังฆราช จากแถบบันทึกเสียงม้วนนั้นใหม่ตั้งแต่ต้น ฟังด้วยสมาธิ สมเด็จพระ
สังฆราชก็ให้หยุดตรงไหน ผมก็หยุดตรงนั้น และไม่คิดๆ ไปก่อนว่า สมเด็จพระสังฆราช จะพูดว่าอย่างไร
คราวนี้ผมฟังได้จนจบและเห็นว่าจริงดังพระราชดำรัส แถบบันทึกเสียงม้วนนั้น
เป็นม้วนที่ดีที่สุดม้วนหนึ่ง

บทความเรื่อง พระสมาธิของพระเจ้าอยู่หัว
โดย พลตำรวจเอก วชิรรัฐ เดชกฤษชัย

เสด็จพระราชดำเนินในการบำเพ็ญวาระครบ ๑๐๐ ปี
สวรรคตพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ณ พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม
พ.ศ. ๒๕๑๑

เสด็จฯ ทรงเปิดโรงพยาบาลวัดญาณสังวราราม
จังหวัดชลบุรี เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๗

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราช-
ดำเนินเป็นการส่วนพระองค์ ติดตามพระอาการ
ประชวรเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ขณะประทับอยู่
ณ ห้อง ICCU โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์
สภากาชาดไทย วันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ.
๒๕๕๕

สมเด็จพระนางเจ้า รำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๓
ทรงถวายสักการะเนื่องในวโรกาสที่ได้รับพระราชทานเลื่อน
สมณศักดิ์ที่สมเด็จพระญาณสังวรและฉลองพระชนมายุครบ
๖๐ ทศ วันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
เสด็จมาประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์ อาคาร
กวี เทียนระวี ณ วัดบวรนิเวศวิหาร
วันที่ ๑๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๐

นครไลซาน ประเทศสวีตเซอร์แลนด์ พ.ศ. ๒๕๒๓

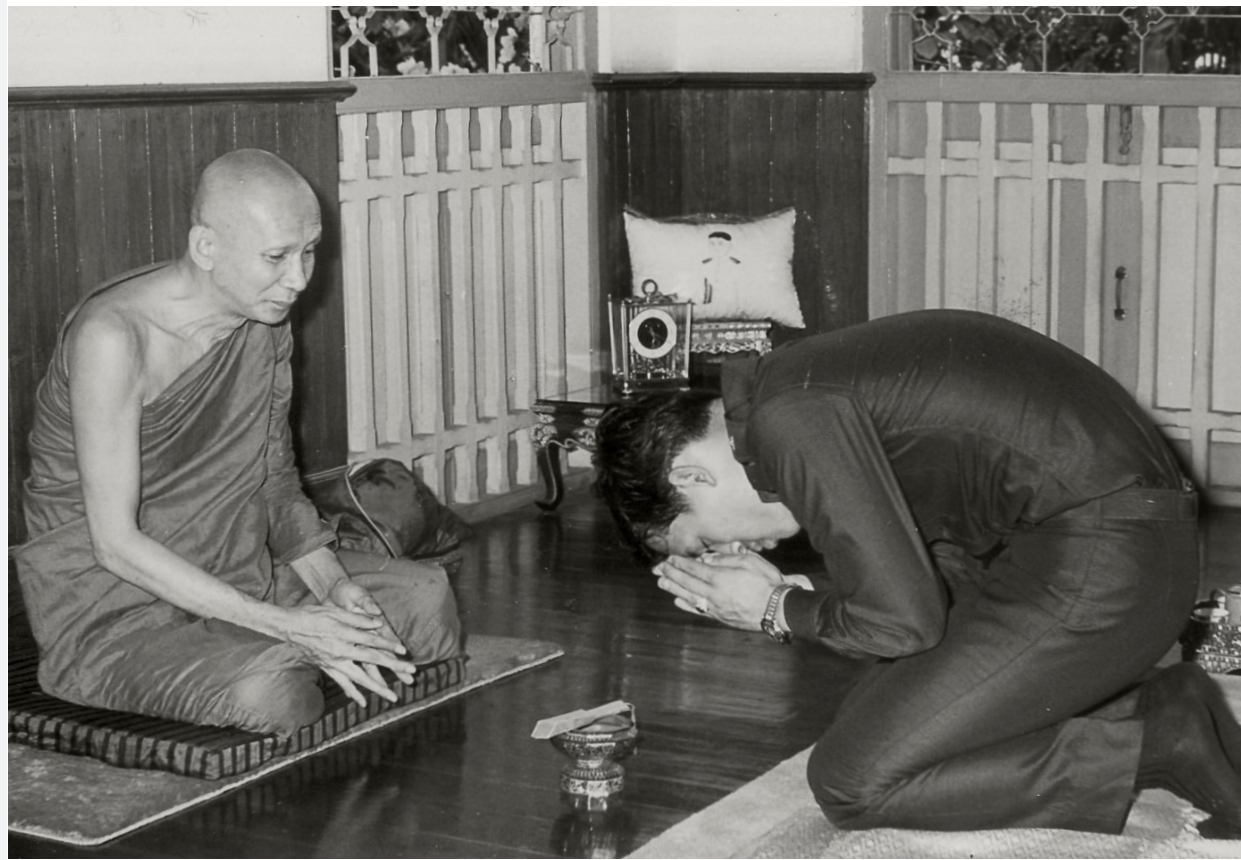
พระพุทธรูปเซรามิกมีพระหัตถ์ที่สมเด็จพระเจ้า
ทรงถวายเจ้าพระคุณสมเด็จพระ

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร นั้นเดิมมีพระราช-
ประสงค์ว่าเมื่อทรงผนวชแล้วจะเสด็จฯ ไปประทับที่วัดดอยแม่ปิ้ง
กับหลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ ถึงกับทางวัดได้จัดเตรียมสถานที่ประทับไว้รับรอง
แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์จะให้
พระองค์ท่านมีเวลาศึกษารรมให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ จึงโปรดให้งด
การเสด็จฯ ประทับที่จังหวัดเชียงใหม่ไว้ และให้ประทับ ณ วัดบวรนิเวศ-
วิหาร ระหว่างวันที่ ๖-๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๑ โดยสมเด็จพระ-
ญาณสังวรทรงรับพระธูระเป็นพระอาจารย์ถวายการอบรมพระธรรมวินัย
และการเจริญวิปัสสนา

จากพระราชประสงค์นี้ สะท้อนให้เห็นถึงพระราชศรัทธาของ
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมารที่มีต่อองค์หลวงปู่แหวน
ทั้งยังแสดงความไว้วางพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ที่มีต่อสมเด็จพระญาณสังวรฯ ในครั้งนี้

วันหนึ่งสมเด็จพระเทพฯ เสด็จมาทอดพระเนตร
เห็นมีแขกมาเข้าเฝ้า ขณะที่สมเด็จพระสังฆราช
กำลังเสวย สมเด็จพระเทพฯ ทรงเขียนป้าย
บอกว่า “ห้ามเข้าเฝ้าจนกว่าจะเสวยเสร็จ” เพราะทรง
เห็นว่าพระองค์มีเวลาเสวยเพียงวันละมื้อเท่านั้น

พระนิพนธ์เรื่อง แสงส่องใจให้เพียงพรหม

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรม-
ราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินเป็นการ
ส่วนพระองค์ ติดตามพระอาการประชวร
เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ขณะที่ย้ายมาประทับ
ณ โรงพยาบาลศิริราช พ.ศ. ๒๕๕๓

วัดญาณสังวราราม ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๖

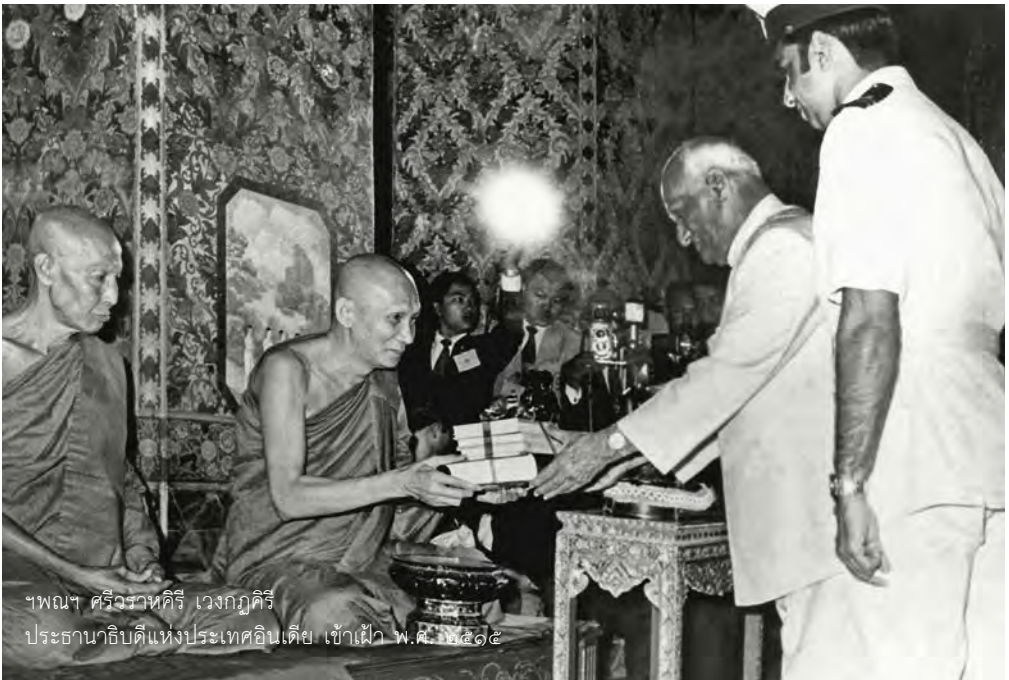
รับเสด็จเจ้าชายฟิลิปป์ ดยุกแห่งเอดินบะระ
ปี พ.ศ. ๒๕๑๐

ทรงต้อนรับเจ้าชายฟิลิปป์แห่งเบลเยียม
วันที่ ๑๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๖

เข้าถวายพระพรสมเด็จพระราชาธิบดีฟีเรนทระ พิศ พิกรัม ศาหะ
 เทวะแห่งเนปาล ณ พระราชวังนารายณทีฎฐิ นครกาฎมาณฑุ
 เมื่อวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๘

ฯพณฯ ศรีวิภาหิรี เวงกฏคิรี
 ประธานาธิบดีแห่งประเทศอินเดีย เข้าเฝ้า พ.ศ. ๒๕๑๕

การป้องกันโรคเอดส์

หญิง	ชาย
หญิง	ชาย
หญิง	ชาย
หญิง	ชาย

โรงเรียน

การป้องกันโรคเอดส์

1. การใช้ถุงยางอนามัย
2. การฉีดวัคซีน
3. การรับประทานยา

พยายามศึกษาถึงความล้ำลึก

สิ่งใดที่มั่นคงพิชิตใจคนแก่ได้

จำกัดกว่าจดจำได้

• ๒๕๒๖ ๒๕๒๗ ๒๕๒๘
๒๕๒๙ ๒๕๓๐ ๒๕๓๑

พุทธประวัติ

พระอรหันต์มีชื่อ ๓๐๐๘ องค์

๐. อโศก = พิกัด, วิชา ๒

รวม

1. วิชา ๒ วิชา ๒
2. วิชา ๒
3. วิชา ๒

พระเมตตาดูแลเด็กชาวจีนฮั่นบดอยแม่ฮ่องสอน จังหวัดเชียงราย

ทุกคน ทำ ดี ไม่ ทำ ชั่ว

ประธานโอวาทครูและนักเรียนโรงเรียนเศรษฐเสถียรในพระราชูปถัมภ์ (โรงเรียนสำหรับผู้พิการทางการได้ยิน) เป็นภาษามือ ในคราวเสด็จทรงเป็นองค์ประธานงานทอดผ้าป่าการศึกษา วันที่ ๑๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๕ ทั้งนี้ได้โปรดให้ครูและนักเรียน ถวายการสอนภาษามือก่อนถึงวันที่จะเสด็จไปร่วมงาน

ສຸວິຫານ ກວໍ ໂຫຕີ
ກຸວິຫານ ປຣາກົວ
ຣມຸມກາໂມ ກວໍ ໂຫຕີ
ຣມຸມເທສຸສີ ປຣາກົວ

ຜູ້ຮູ້ດີເປັນຜູ້ເຈຣິນ ຜູ້ຮູ້ຮ້ວເປັນຜູ້ເສື່ອມ
ຜູ້ໃຮ່ຣຣມເປັນຜູ້ເຈຣິນ ຜູ້ເຄສັຍດຣຣມເປັນຜູ້ເສື່ອມ

ເຄຣດິດ

໗

ສັນຕຸກໄຊ

ເປັນຜູ້ສັນໂດຍດ້ວຍປັຈຈັຍ ໔
ຕາມມີຕາມໄດ້

สันตุฎฐิโกตัญญูตา

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต และเสนาสนะอย่างใดอย่างหนึ่งตามมีตามได้ มีปกติกล่าวคุณของสันโดษ ไม่ถึงการแสวงหาโดยไม่สมควร เพราะเหตุจีวร เป็นต้น ไม่ได้ก็ไม่กระสับกระส่าย ได้ก็ไม่ติดสยบหมกมุ่น เป็นผู้เห็นโทษ มีปัญญาคุ้มครองบริโภค และไม่ยกตนข่มผู้อื่นเพราะสันโดษ

พระธรรมเทศนาเรื่อง สันตุฎฐิโกตัญญูตา

๑๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๔

‘ความสันโดษ’ นี้ มีคนเข้าใจผิดกันมาก หว่าว่าเป็นธรรม
ที่ทำให้ขาดความกระตือรือร้น จึงเป็นเครื่องจุดรั้ง
ความเจริญ จึงขอให้เข้าใจว่า ความสันโดษนั้น ท่านสอน
ให้ใช้กับผลที่ได้ คือในความยินดีพอใจในผลที่ได้

แต่ว่าในการประกอบเหตุนั้น ท่านสอนไม่ให้ใช้
สันโดษ ท่านสอนให้ใช้ ‘วิธีะ’ คือความพากเพียร
พยายาม

คนเราขาดสันโดษ คือความพอใจในผลที่ได้
แต่มีจะไปสันโดษในเหตุ คือไม่อยากทำเหตุ แต่ว่าครั้น
ถึงผลแล้วไม่สันโดษในผลของตน จึงทำให้เกิดการ
ลักขโมย หรือเกิดการแสวงหาในทางที่ผิด...

ธรรมกถา ณ ศาลาประชาคม
จังหวัดอุบลราชธานี
วันที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

กฎึที่ประทับนเขาซีโอน ณ วดญาณสงวราราม
จ้งหวัดชลบุรี ที่ประทับนเรียงายนี้เคยใช้
เป็นสถานทีรับเสด็จพระบาทสมเด็จพะเจ้า-
อยู่หัว ในคราวเสด็จพระราชดำเนินตรวจเยี่ยม
การปฏิบัติงานปลูกป่าและงานชลประทาน
วันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๖

เขาชีจรรย์ : กกับการอนุรักษ์พื้นที่ป่า

‘พระพุทธรูปหินทรายอภิมหาเศวตคีรี’ พระพุทธรูปสลักที่หน้าผาเขาชีจรรย์นี้ ไม่เพียงแต่จะสร้างเพื่อถวายไว้ในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี พ.ศ. ๒๕๓๔ แต่ยังมีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาเขาชีจรรย์นี้จากการระเบิดภูเขาและอนุรักษ์ระบบนิเวศในพื้นที่

ทั้งยังสอดคล้องกับแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่โปรดเกล้าฯ ให้มีการปลูกป่าบริเวณรอบพื้นที่เขาชีโอนที่ถูกทำลายให้กลับคืนสู่สภาพเดิม และดำเนินการประกาศเป็นพื้นที่ ‘เขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาชีโอน’ ด้วย

พระนิพนธ์เรื่อง แสงส่องใจให้เพียงพรหม

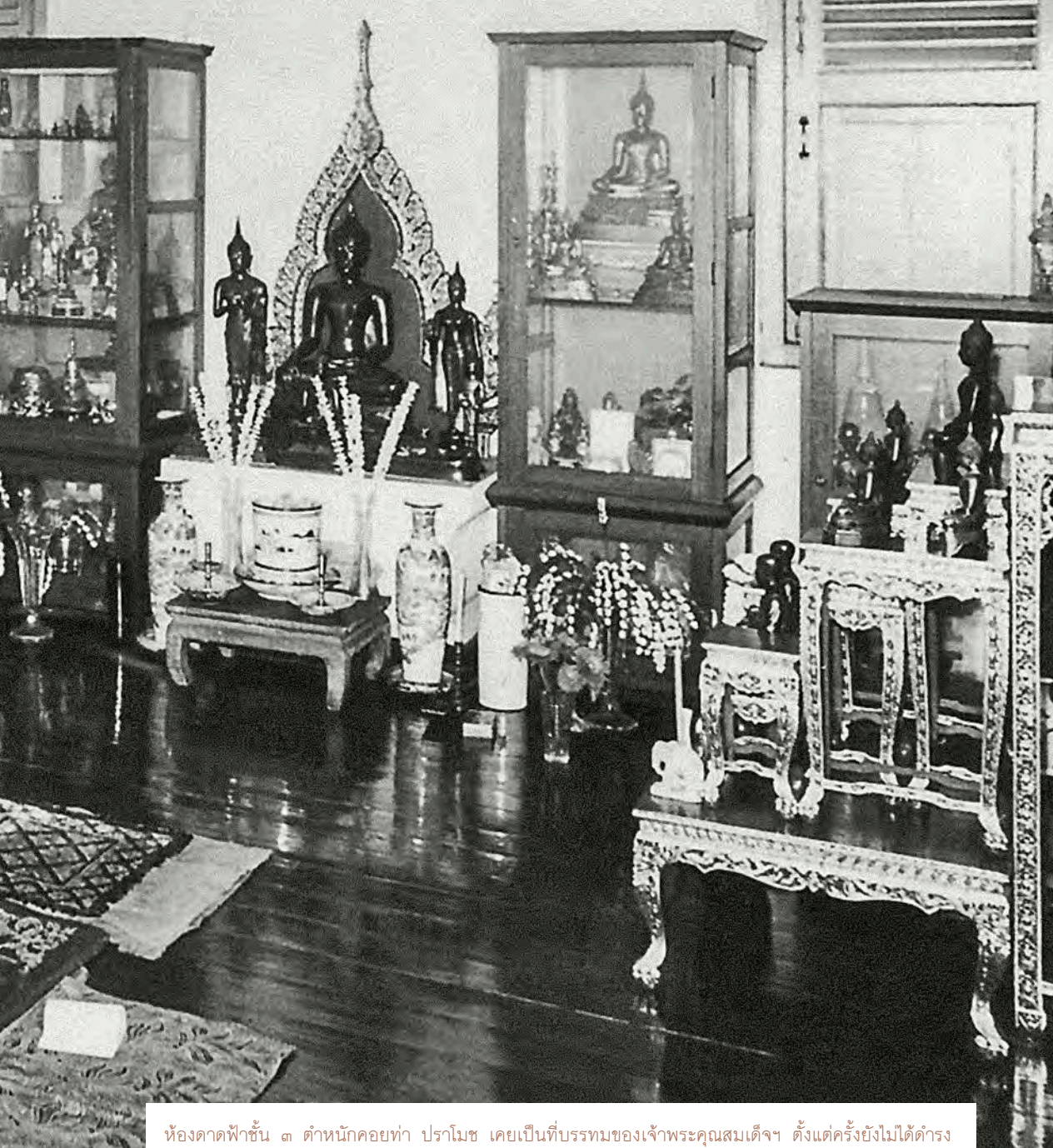

บริขารและที่ประทับ

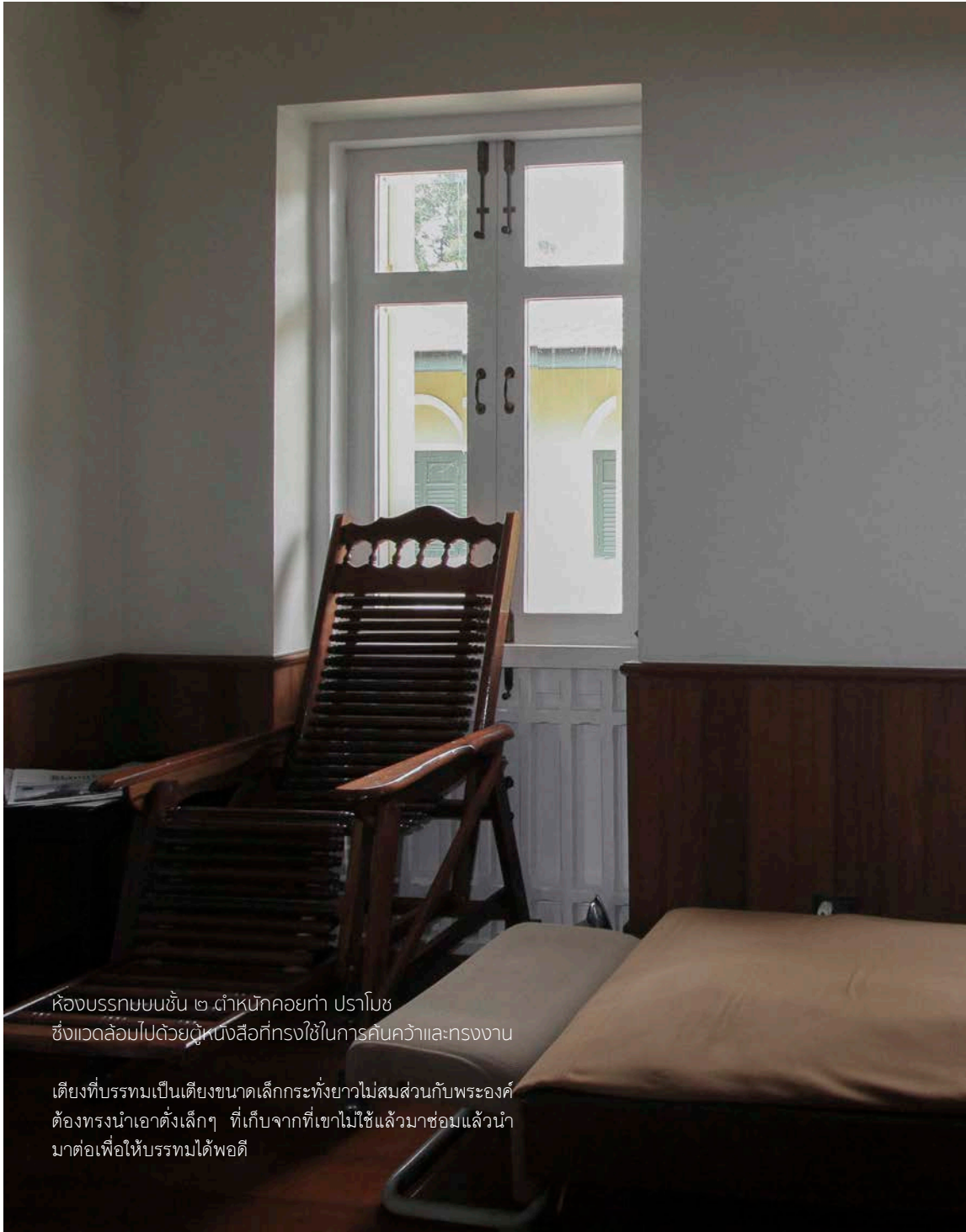
บริขาร ได้แก่ ของใช้จำเป็นส่วนพระองค์ นับตั้งแต่สบงจีวรที่ทรงนุ่งห่ม รวมถึงของใช้เบ็ดเตล็ดอื่นๆ เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช จะทรงใช้เท่าที่จำเป็นและทรงใช้อย่างประหยัด

ที่ประทับ ได้แก่ เสนาสนะที่อยู่อาศัยก็ทรงอยู่อย่างธรรมดา เรียบง่าย ไม่ตกแต่ง แต่สะอาดเรียบร้อย ดังจะเห็นได้จากเตียงที่บรรทมและห้องพระที่ทรงใช้เป็นประจำทุกวัน

ห้องคาดฟ้าชั้น ๓ ตำหนักคอยท่า ปราโมช เคยเป็นที่บรรทมของเจ้าพระคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ตั้งแต่ครั้งยังไม่ได้ดำรงสมณศักดิ์ที่สมเด็จพระญาณสังวร โดยบรรทมบนเตียงไม้ภายใต้มุ้งกลด ต่อมาเมื่อพระชนม์มากขึ้นทรงย้ายลงมาบรรทมที่ชั้น ๒ ของตำหนักคอยท่า ปราโมช ห้องนี้จึงใช้เป็นห้องพระสำหรับทรงไหว้พระสวดมนต์และเจริญสมาธิประจำวัน

ห้องบรรณานุกรมชั้น ๒ ตำหนักคอยท่า ปราโบช
ซึ่งแวดล้อมไปด้วยตู้หนังสือที่ทรงใช้ในการค้นคว้าและทรงงาน

เตียงที่บรรทมเป็นเตียงขนาดเล็กกระทงยาวไม่สมส่วนกับพระองค์
ต้องทรงนำเอาตั้งเล็กๆ ที่เก็บจากที่เขาไม่ใช้แล้วมาซ่อมแล้วนำ
มาต่อเพื่อให้บรรทมได้พอดี

สาร

อังสะ

อันตราวาสก
หรือผ้าสบบง

อาสนะผ้าหรือที่รอนั่ง

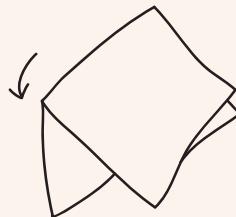
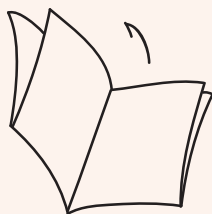
อาสนะผ้าหรือที่รอนั่งซึ่งพระชนนินี้ได้เย็บถวายเป็นครั้งแรกตั้งแต่นั้นมา
ทรงเป็นพระเปรี๊ญ และได้ทรงใช้เรื่อยมา แม้จะเก่าชำรุดก็ทรงเก็บไว้
ได้อาสนะผืนใหม่ที่เป็นที่ประทับทำวัตรสวดมนต์ประจำวัน สุดท้าย
ทรงนำวางไว้ใต้ที่ผ้ารองกราบหน้าโต๊ะบูชาที่ทรงทำวัตรสวดมนต์
ประจำวัน

สังขากู

ผ้าอาบนํ้าฝน

ปากกา

แว่นขยาย

กล่องพระเนตร

วิธีการใช้กระดาศทิชชูของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ

ทุกครั้งที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงใช้กระดาศทิชชูนั้น จะทรงพับเป็นสี่เหลี่ยมขนาดเล็กก่อน ใช้เช็ดทำความสะอาด แล้วทรงพลิกกลับไปกลับมาจนครบทุกด้านก่อนที่จะทิ้งกระดาศทิชชูนั้น

ตามพระสุบิน

พระบรมสาทิสลักษณ์ที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ โปรดให้
จิตรกรวาดขึ้นตามนิมิตในพระสุบินครั้งหนึ่งว่า ทรงสุบิน
เห็นหมุ่สัตว์น้อยใหญ่กำลังส่งเสียงวิวาทกันอย่างรุนแรง
แต่เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปรากฏพระองค์ขึ้น
ท่ามกลางหมุ่สัตว์เหล่านั้น การทะเลาะก็สงบลง เจ้าคุณ
สมเด็จฯ ทรงดำริว่าเป็นนิมิตที่เป็นสิริมงคลจึงโปรดให้
วาดภาพนี้ไว้และโปรดให้ประดับภายในห้องทรงงาน
บนชั้น ๒ ตำนานคอยท่า ปราโมช

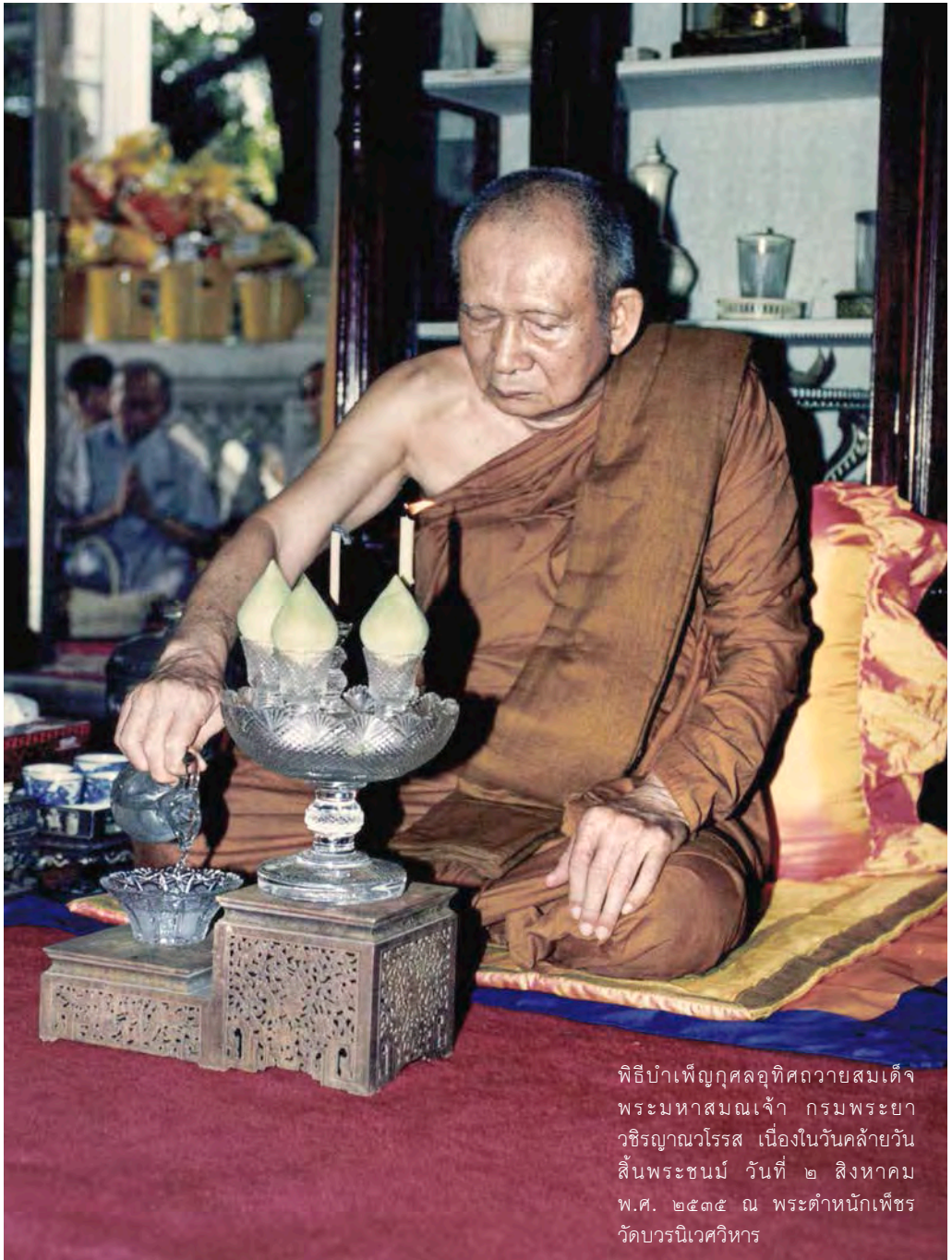
พิธีบําเพ็ญกุศลอุทิศถวาย
สมเด็จพระสังฆราชเจ้า
กรมหลวงวชิรญาณวงศ์
เนื่องในวันคล้ายวันสิ้นพระชนม์
๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๕
ณ พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร

จริยวัตรเรียบง่าย

ความเรียบง่ายแห่งพระจริยวัตรนี้ปรากฏมาตั้งแต่ยัง
ทรงเป็นสามเณร ดังจะเห็นได้จากการนุ่งห่ม การนั่ง
การเดิน การกราบไหว้ รวมไปถึงการทำงานในหน้าที่
และโอกาสต่างๆ อันแสดงให้เห็นถึงความมีพระอภัยาคัย
และพระทัยที่ได้รับการฝึกและอบรมมาเป็นอย่างดีตลอด
เวลา

ทรงวางพระองค์อย่างสม่ำเสมอกับพระเถรานุเถระทั้งหลาย
ในระหว่างพิธีการต่างๆ ในทุกที่และทุกโอกาส

พิธีบําเพ็ญกุศลอุทิศถวายสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เนื่องในวันคล้ายวันสิ้นพระชนม์ วันที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ ณ พระตำหนักเพชร วัดบวรนิเวศวิหาร

สันโดษมิได้ห้ามการแสวงหา แต่ให้พอใจ
แสวงหาในทางที่สมควร มิได้ให้ห้ามรับ
แต่ให้พอใจรับสิ่งที่ควรรับตามมีตามได้
มิได้ห้ามบริโภค แต่ให้พอใจบริโภคด้วย
ปัญญา จึงอาจน้อมไปปฏิบัติได้ในวัตถุนั้นๆ
ตามที่ได้ ตามกำลัง และตามความ
สมควรโดยทั่วไป

พระธรรมเทศนาเรื่อง สันตฎฐิกัตถุญตาทถา
๑๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๕

ประทับราบบนอาสนะร่วมกับ
พระเถรานุเถระ ในคราวเสด็จ
ไปบำเพ็ญกุศลถวายพระโพธิญาณ
เถร (ชา สุภทฺโท) วันที่ ๓๐
มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๕

สนุตุฎฐี ปรมํ รมํ

ความสันโดษเป็นทรัพย์อย่างยิ่ง

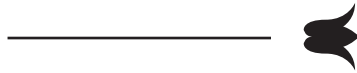

เกษตรกรรม

๘

ปาสาทิก

เป็นผู้ประกอบไปด้วยกิริยา
อันน่าเลื่อมใส
ไม่ว่าจะอยู่ในอิริยาบถใดๆ
ก็สำรวมด้วยดี

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ขณะทรงดำรงสมณศักดิ์ที่พระสาสนโสภณ
ทรงแสดงกิริยาความเคารพอ่อนน้อมต่อพระเทพมงคลรังษี
(หลวงพ่อดี) พระอุปัชฌาย์ของพระองค์เป็นอย่างยิ่ง

สติ

ในเวลาเมื่อเข้าสู่สมาคมในที่นั้นๆ ก็แสดงได้ถูกต้อง ควรจะนั่งก็นั่ง ควรจะยืนก็ยืน ควรจะเดินก็เดิน ควรจะนอนก็นอน และควรที่จะแสดงกิริยาอาการนอบน้อมอย่างไรหรือปฏิบัติอย่างไรให้เหมาะสม ก็กระทำให้ถูกต้องแก่ระเบียบของที่ประชุมนั้นๆ ดังนี้ ก็ต้องอาศัยความระลึกได้ ความตามระลึกได้ถึงกิริยาอาการที่กระทำมาแล้วในอดีต หรือที่ฝึกหัดมาแล้วนั่นเอง จึงกระทำได้ถูกต้อง

พระธรรมเทศนาเรื่อง สติศึกษา

๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๓

เสด็จไปประทานความช่วยเหลือชาวบ้านที่ประสบภัยพิบัติ
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ.๒๕๒๑

เสด็จเปิดอาคาร ฅณสส. โรงเรียนพุทธวิมุตติวิทยา
อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี พ.ศ. ๒๕๓๔

เสด็จวางศิลาฤกษ์เสาหลักเมืองจังหวัดชุมพร
วันที่ ๑๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๕

ท่ามกลางพุทธศาสนิกชนภายในวัดบวรนิเวศวิหาร
วันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๕

ทรงสักการะรูปเหมือนพระพรหมมุนี (ผิน สุวโจ)
เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร รูปที่ ๕

ทรงพระเมตตาประทานพรแก่เด็ก
ณ วัดบวรนิเวศวิหาร พ.ศ. ๒๕๔๓

เสด็จเปิดศาลาลหลวงพ่อพระใส วัดโพธิ์ชัย
จังหวัดหนองคาย วันที่ ๒๘ ธันวาคม
พ.ศ.๒๕๕๒

“ขอให้เราทั้งหลาย ซึ่งเป็นพระสงฆ์ เป็นที่พึงทางใจ
ของประชาชนมากที่สุด ด้วยการที่ตั้งใจปฏิบัติดี
ปฏิบัติชอบ ให้เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาอุปสาทะ และให้
ธรรมแก่ประชาชน ให้ประชาชนได้มีที่พึงของใจตั้งมั่น
คือมีใจตั้งมั่นอยู่ในพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์
เป็นสรณะ และตั้งอยู่ในศีลธรรมตามสมควรแก่ภาวะ”

พระนิพนธ์ พุทธศาสนากับประชาชน

“ผู้ใดสักการะ เคารพ นบถื้อ บูชาภิกษุ ผู้เป็น
สังฆบิดร ผู้เป็นสังฆปริณายก และเชื่อฟังถ้อยคำ
ของท่านเหล่านั้นพึงหวังได้ซึ่งความเจริญ
อย่างเดียวไม่มีเสื่อม”

ภิกขุอุปทานิยธรรม

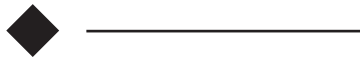

ปาสาทิกโก อริยตี
อภินุโป สุตฺตํ
อุตฺตมม กมฺมเก ทนฺนํ
อมตทสฺสึ ภวีสฺสตี ฯ

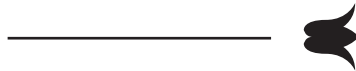
ท่านผู้มีอริยาบถน่าเลื่อมใส มีรูปงาม สำรวมดี
เป็นผู้ฝึกแล้วในอุบายเครื่องฝึกอันสูงสุด
จักเป็นผู้เห็นอมตะ

เกษรธรรม

๓

ฅานลาภี

ผู้สามารถเข้าฅานอันเป็นธรรม
ที่ทำให้อยู่เป็นสุขในปัจจุบัน
ได้ตามปรารถนาโดยไม่ยาก

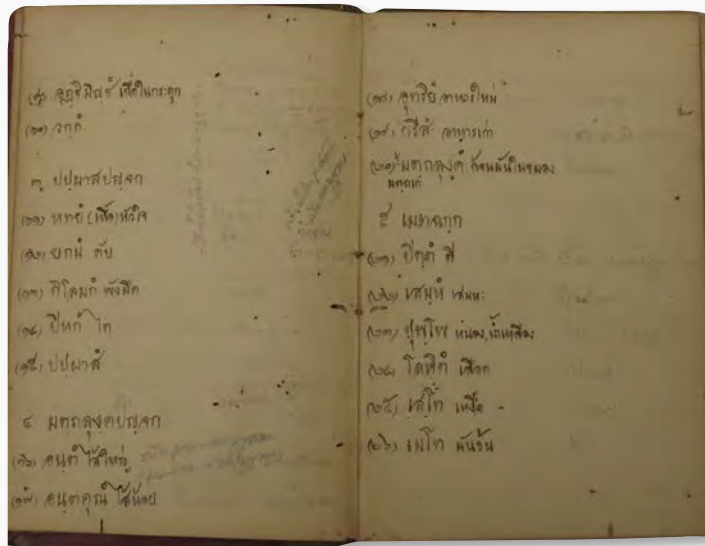

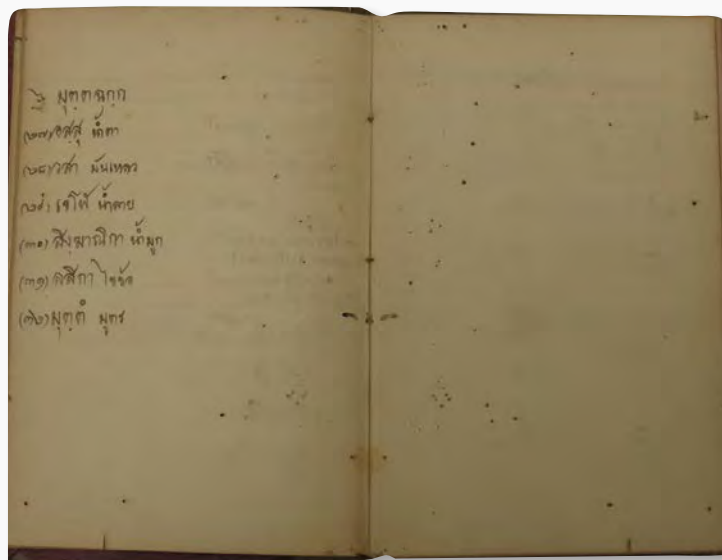
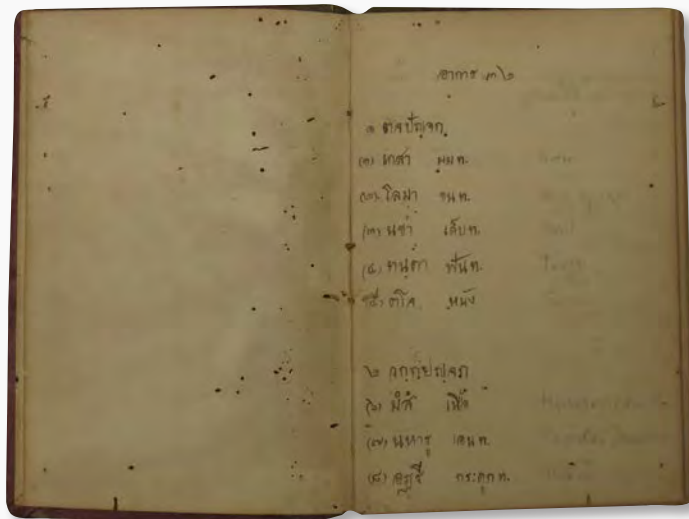

ผู้ที่ได้อัปนาสมาธิคือสมาธิที่แนบแน่นจนถึงขั้นฌานทั้ง ๔
อันมีในจิตยิ่ง ให้อยู่เป็นสุขสบายในปัจจุบันได้โดยไม่ยาก
อันหมายความว่าให้มาปฏิบัติเพ่งจิตนี้ให้สงบตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์
อันเดียว โดยมาปฏิบัติในกรรมฐานตามที่พระพุทธเจ้าได้ตรัส
สั่งสอนไว้ เช่น ในสติปัฏฐาน ๔ ในกายคตาสติสติพิจารณาภายใน
พุทธานุสสติ ระลึกถึงพระพุทธเจ้า ธัมมานุสสติ ระลึกถึง
พระธรรม สังฆานุสสติ ระลึกถึงพระสงฆ์ เป็นต้น และเมื่อได้
อัปนาจิต คือจิตที่ตั้งมั่นแนบแน่นอยู่ในกรรมฐานดังกล่าว
เป็นผู้ที่มีอารมณ์เป็นอันเดียวได้ จนเข้าองค์ฌาน ๑ จนถึง ๔
ก็ชื่อว่าได้ฌาน ๔ ปฏิบัติให้เป็นผู้ที่ได้ฌาน ๔ นี้มีอยู่ในอธิจิต
คือจิตยิ่ง และเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน

พระธรรมเทศนาเรื่อง สังฆมาสุทวารกถา

๓๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๒

ลายพระหัตถ์ทรงบันทึกรายการ ๓๒ ตามหลักกายานุเปัสสนาสติปัญญา

เสด็จเยี่ยมหลวงปู่ฝั้น อาจาโร ณ วัดถ้ำขาม จังหวัดสกลนคร

เสด็จเยี่ยมพระราชสังวรญาณ (พุทธ จาณีโย)
วัดป่าสาลวัน จังหวัดนครราชสีมา

“เมื่อระลึกถึงหลวงปู่ขาว อนาลโย ก็อดไม่ได้ที่จะระลึกถึง พระสังฆคณาว่า สุปฏิปันโน ภควโต สาวกสงโม อุษุปิบันโน สามิจิปฏิปันโน พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปฏิบัติ ดีแล้ว ปฏิบัติตรงแล้ว ปฏิบัติถูกต้องแล้ว ปฏิบัติชอบ เหมาะแล้ว จึงเกิดความเลื่อมใสเคารพ ในสุปฏิบัติ อุษุปิบัติ ญาายปฏิบัติ สามิจิปฏิบัติของท่าน

ตั้งแต่ได้ไปกราบนมัสการท่านเป็นครั้งแรก ได้เห็น ได้เข้าไปนั่งใกล้ ได้ฟังธรรมจากถ้อยคำของท่าน พร้อมกับด้วย รู้สึกสัมผัสจิตใจของท่านอันเปี่ยมด้วยเมตตากรุณาจากสายตา สีน้หน้ากายวาจาที่ต้อนรับด้วยธรรมปฏิสันถารอันบริสุทธิ์ เป็นที่ประทับใจให้ระลึกถึงและไปกราบนมัสการ ได้เห็นได้สดับ รับธรรมรสจากท่านอีกโดยลำดับมา แม้ชั้นธของท่านจะแตกดับ ไปตามธรรมดาของสังขาร คุณของท่านอันฟังกล่าวได้ว่า อนาลโย คุณ โยมดำรงอยู่เป็นที่ระลึกถึงและเคารพกราบไหว้ตลอดไป”

คำสดุดีที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชเจ้า ทรงกล่าวถึงหลวงปู่ขาว
เนื่องในพิธีพระราชทานเพลิงศพ

เสด็จเยี่ยมหลวงปู่ขาว อนาลโย
วัดถ้ำกลองเพล จังหวัดอุดรธานี
วันที่ ๑๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๐

เวลาคุณธรรมะนี้ท่านเอาจริงเอาจังมาก เฉพาะกับเรา คุณกันสองต่อสอง ท่านหนัก ในทางจิตตภาวนาอานาปานสติ ท่านอยู่ เจียบๆ นะ ท่านจะมาแต่ตอนเช้ามา บิณฑบาต ท่านบิณฑบาตหน้าศาลานี้ แล้วก็มาฉันที่นี่แล้วไปเจียบเลย เช้าวันหลัง จะมาพบกันใหม่ ท่านก็ภาวนาเต็มที ของท่าน

หลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน

เสด็จบิณฑบาตรร่วมกับหลวงตามหาบัว
ญาณสัมปันโน ณ วัดป่าบ้านดาด จังหวัด
อุดรธานี พ.ศ. ๒๕๑๒

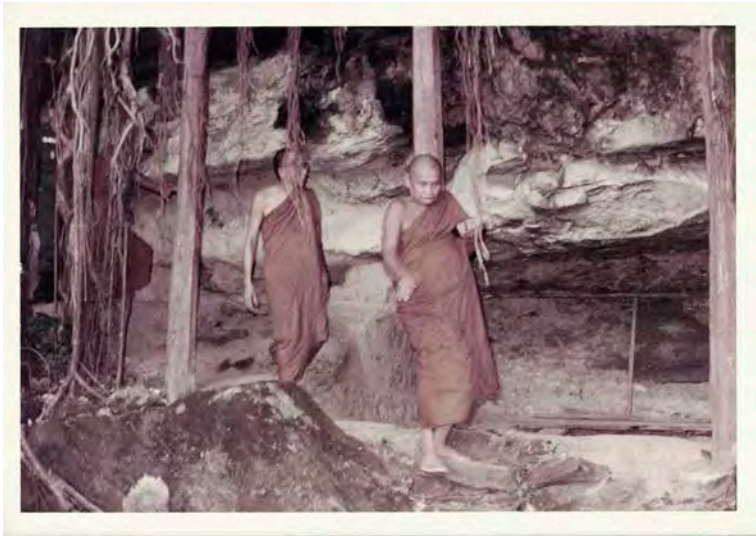
สมเด็จพระสังฆราชนี้แต่ก่อนท่าน
เคยมาภาวนาอยู่ที่นี้ (วัดป่าบ้านตาด)
ท่านมาแต่ละทีๆ เป็นอาทิตย์ๆ ท่านมา
ที่นี่เสมอ เวลามีโอกาสอันดีท่านก็
สนทนารธรรมะกับเราเฉพาะสองต่อสอง
ท่านมาบ่อยแหละแต่ก่อน

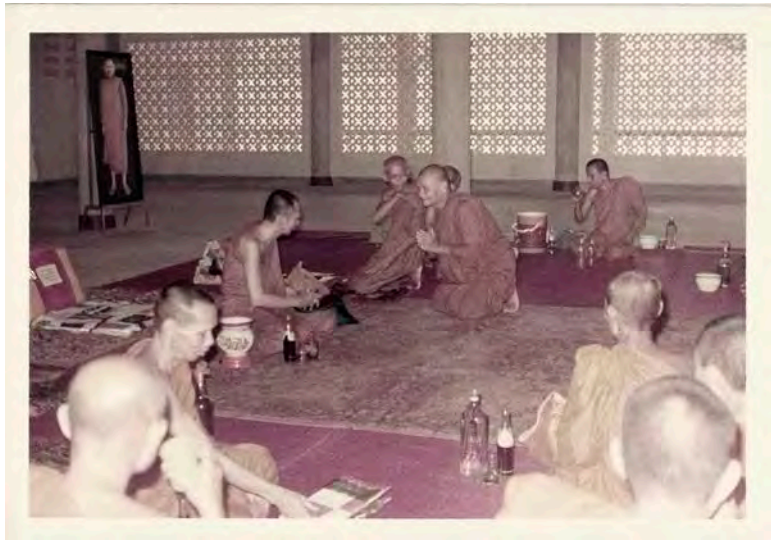

หลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน

มรณานุสสติในงานศพพระชนนีภิมน้อย คชวัตร
ณ วัดเทพสังฆาราม พ.ศ. ๒๕๑๐

เสด็จเยี่ยมพระโพธิญาณเถร (ชา สุภทโท) ณ วัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี
ในคราวเสด็จตรวจการคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๑๖

หลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ
เคยกล่าวถึงเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ไข้วว่า

“อยากกราบพระดีไม่ต้องดั้นด้นเดินทาง
มาถึงเชียงใหม่หรอก กราบอยู่ที่กรุงเทพฯ
ก็ได้ ก็สมเด็จพระญาณฯ นั่นไง”

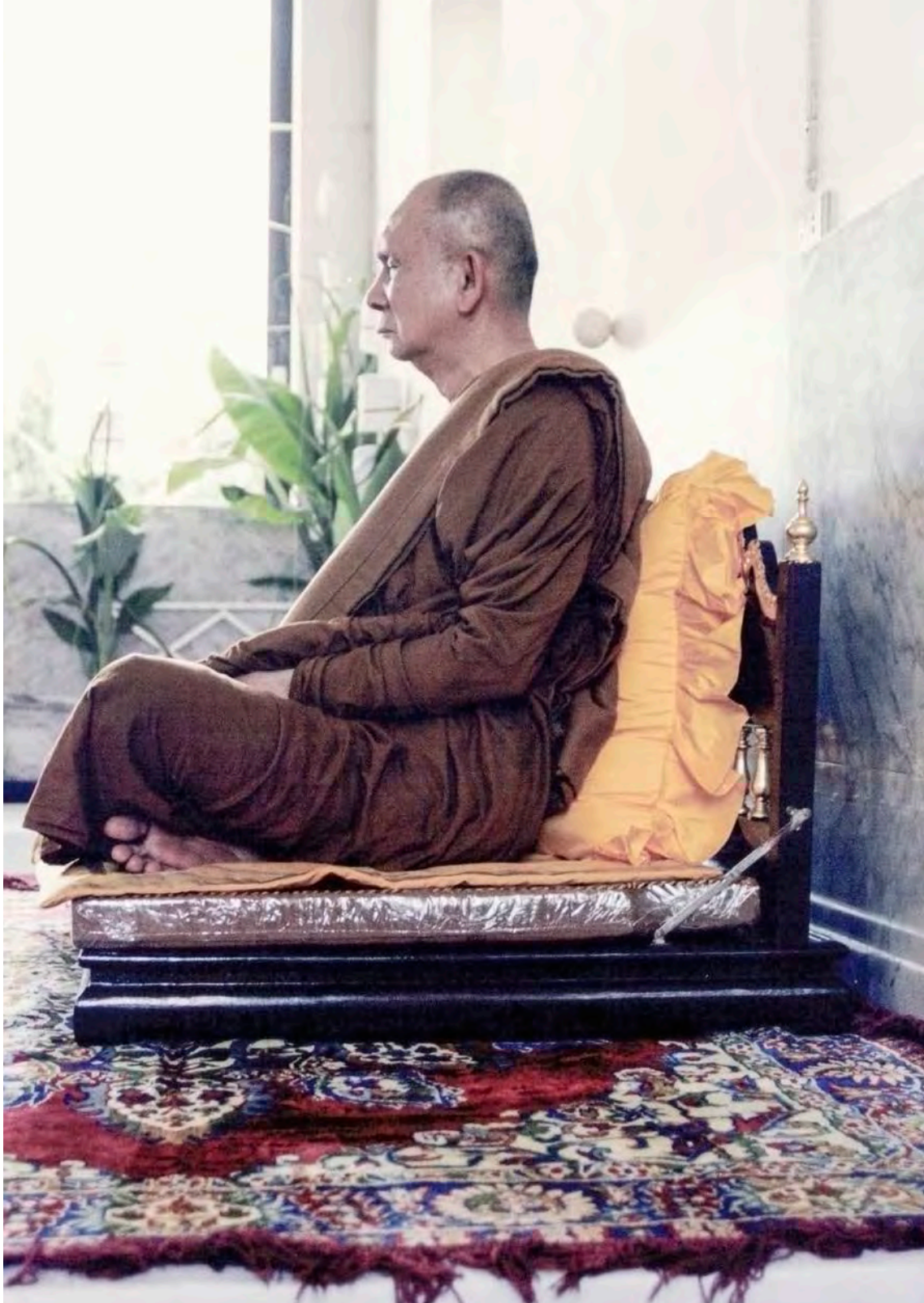

หนังสือ พระของประชาชน

ทรงกราบสักการะรูปเหมือนหลวงปู่มั่น ฎริตฺตโต
และทรงเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์บริหารหลวงปู่มั่น
ฎริตฺตโต วัดป่าสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร
พ.ศ. ๒๕๕๐

จิต ผู้นำที่แท้จริงในโลกนี้ ผู้นำที่แท้จริง
คือจิตใจนั่นเอง คือนำตนเองของ
ทุกๆ คน ไปในทางตามที่จิตใจปรารถนา
ต้องการ ดังจะพึงเห็นได้ว่าทุกคนจะทำ
อะไร จะไปข้างไหน ย่อมมีจิตใจ เกิดเจตนา
ที่จะทำไปขึ้นก่อนนำให้เกิดการทำหรือ
การไปขึ้น

พระนิพนธ์ การบริหารทางจิตสำหรับผู้ใหญ่

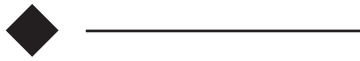

วิสุทฺธิ สพฺพเกฺลาเสหิ โหติ
กุกฺเขหิ นีพฺพุติ

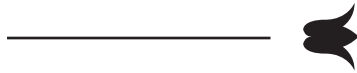
ความหมดจดจากเครื่องเศร้าหมองทั้งปวง
เป็นความดับจากทุกข์ทั้งหลาย

ເຄຣດິດ

໑໐

ວິມຸຕຕິ

ບຣຣຸເຈຕິວິມຸຕຕິ
ປັດຖະສາດວິມຸຕຕິ
ສິນອາສະ

พระภิกษุสามเณร เมื่อเข้ามาบวชเรียน ก็ควรเป็นผู้อธิษฐานใจ
มุ่งต่อนิพพาน และปฏิบัติให้บ่ายหน้าไปสู่นิพพาน แม้ว่าพระ
นิพพานจะอยู่ไกลที่สุด แต่ปฏิบัติบ่ายหน้าไปสู่พระนิพพานแล้ว
แม้เดินเข้าไปสู่พระนิพพานที่ละก้าวๆ ก็ย่อมจะถึงพระนิพพานได้
ในที่สุด แต่ถ้าไม่ปฏิบัติบ่ายหน้าไปสู่พระนิพพาน แต่ปฏิบัติ
หันหลังให้พระนิพพาน ก็ยิ่งจะเดินห่างพระนิพพานออกไป...

พระสัมโมทนียกถา ณ วัดบูรพาราม จังหวัดสุรินทร์
วันที่ ๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

พระโกศกุดั่นใหญ่

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงโปรดให้ทำพระโกศแปดเหลี่ยม ยอดมณฑปทำด้วยไม้จำหลักลายกุดั่น (ลายปิดทองประดับกระจก) องค์หนึ่งโปรดให้เจ้าพระยาพระคลังสร้างเรียกว่า ‘กุดั่นใหญ่’ อีกองค์หนึ่งโปรดให้พระยาราชสงครามสร้างเรียกว่า ‘กุดั่นน้อย’ เพื่อทรงพระศพสมเด็จพระพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาเทพสุดาวดี และสมเด็จพระพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากรมพระศรีสudarักษ์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๔๒

ในส่วนของพระโกศกุดั่นใหญ่นั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาบาราบปรปักษ์ทรงค้นได้มาแต่ตัวพระโกศ จึงทรงทำฝาและฐานประกอบเข้าใหม่ ทุกวันนี้ถือว่าพระโกศกุดั่นใหญ่เกียรติยศสูงกว่าพระโกศกุดั่นน้อย ดังที่ได้โปรดเกล้าฯ พระราชทานพระโกศกุดั่นใหญ่ถวายเป็นพระอิสริยยศแต่สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

ผู้นำประเทศ และทูตานุทูตประเทศต่างๆ
เข้าร่วมงานพระศพ

สำนักวาติกันโดยสภาประมุขบาทหลวง
โรมันคาทอลิกแห่งประเทศไทย ได้ประกอบ
พิธีมิสซาถวายพระกุศลฯ วันที่ ๘ พฤศจิกายน
พ.ศ. ๒๕๕๖

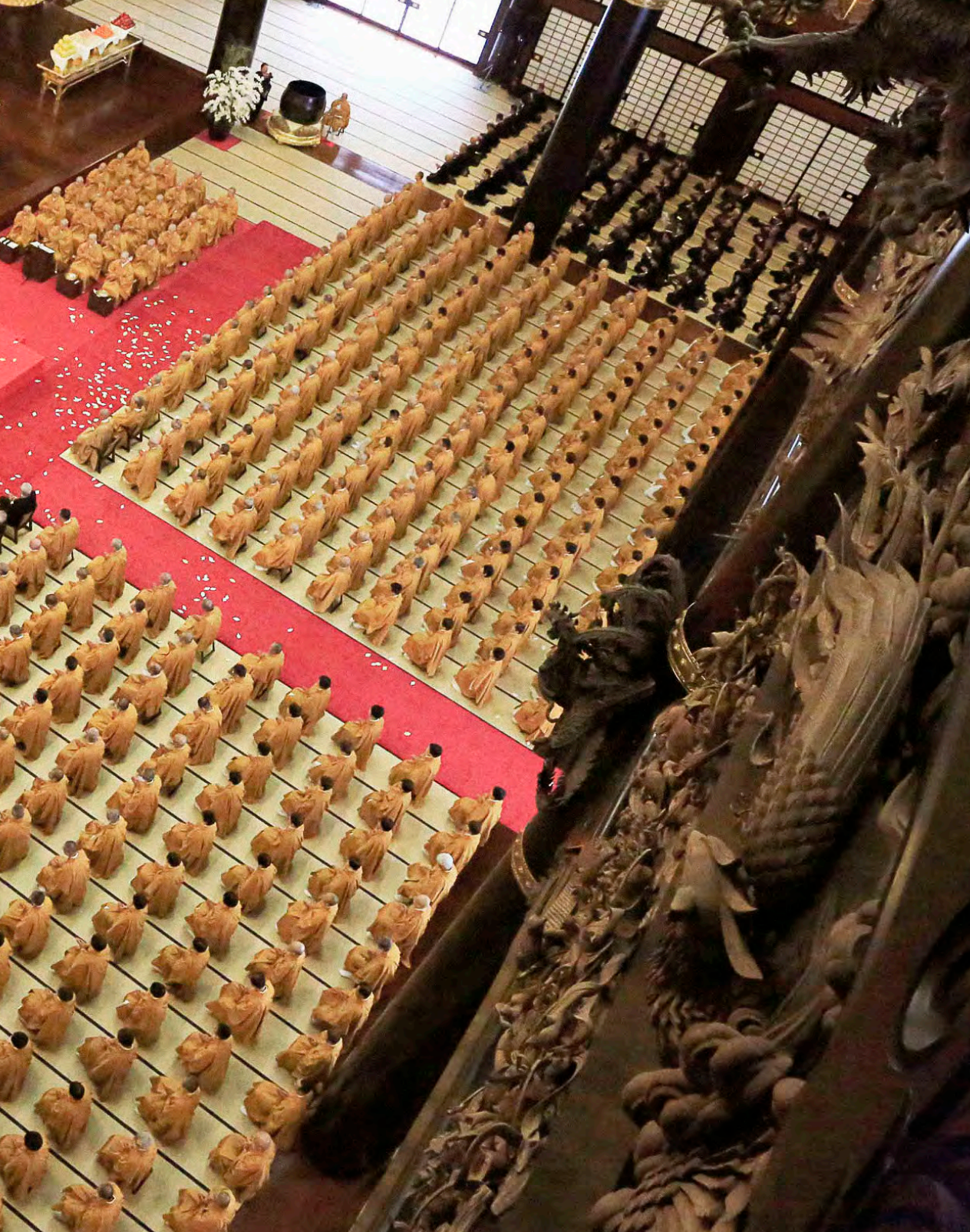

คณะสงฆ์นิคายเนนบุดซีสุประเทศญี่ปุ่น
ถวายสักการะ ณ พระตำหนักเพชร
วัดบวรนิเวศวิหาร วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน
พ.ศ. ๒๕๕๖

คณะสงฆ์นิภายเนนบุตชีสุประกอบพิธี
สวดมนต์ถวายเป็นพระกุศลา ณ กรุงเกียวโต
ประเทศญี่ปุ่น เมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์
พ.ศ. ๒๕๕๓

ฯพณฯ เซอร์ริง ตี๋ปเก๋ นายกรัฐมนตรี
แห่งประเทศไทย พร้อมด้วยภริยา
และคณะเข้าถวายสักการะฯ วันที่ ๑๕
พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๑

พระมหาคณาจารย์จีนธรรมสมาธิวัตร
เจ้าคณะใหญ่จีนนิกาย พร้อมคณะสงฆ์
ได้ประกอบพิธีฝังเด็กน้อยถวายพระกุศล
วันที่ ๑๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๖

พระมหาคณานัมมธรรมปัญญาวิตร
เจ้าคณะใหญ่หน่อนนิกาย พร้อมด้วยคณะ
สงฆ์ได้ประกอบพิธีกนเด็กน่อมถวาย
พระกุศลา วันที่ ๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๗

งาน 'รามัญทักษิณามูชา' บำเพ็ญกุศลถวาย
วันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๗

รัฐบาลอินเดียโดย รัฐมนตรีกระทรวงวัฒนธรรม และเอกอัครราชทูตอินเดียประจำประเทศไทย ได้ประกอบพิธีวิษรยานบูชา ถวายพระกุศลฯ อย่างเต็มรูปแบบตามลัทธิวิษรยานแห่งทิเบตระหว่างวันที่ ๑๗-๒๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๗

คาถาอำนาจพร
ของเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

อิสฺวาสุรตนฺตฺยํ

ขอรัดนะทั้งสาม คือ

อิ (อิติปิ โส ภควา),

สุวา (สุวากุขาโต ภควตา ธมฺโม),

สุ (สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ)

รกุขตฺ ตฺวํ นิสฺนฺตํ

จงรักษาท่าน ชั่วนิรันดร์

โหฺตฺ สุวทฺตฺโน สาธุ

จงเป็นผู้เจริญดี เป็นคนดี

สพฺพตฺถ นฺยานํสํวโร

และจงเป็นผู้สำรวมในญาณ (คือความรู้อย่าง) ทุกเมื่อแล

